

ლ. მარუაშვილი

მარკო პოლო

სვენ ჰედინი

საქართველოს გეოგრაფიული

საზოგადოება

ტფილისი

„შუაზიას ციმბირში ეძებენ, ხოლო მყინვარწვერს თვლიან მსოფლიოს უმაღლეს მწვერვალად“, ასე წერდა „პრავდაში“ მ. კოლცოვი და განაგრძობდა: „ამ უცოდინარობას ხომ არ უნდა მივაწეროთ უცნაური შემთხვევები ტვირთზიდვაში, როდესაც გორდოვსკისკენ გაგზავნილი ვაგონები თავს ამოჰყოფენ ხოლმე ასტრახანში, ხოლო ალმა-ატაში მიმავალი ბარგი ორშაში მიდის“ (მ. კოლცოვის წერილი „ცრემლები გლობუსთან“).

ფაქტია, რომ ჩვენი ახალგაზრდობა ნაკლებად იცნობს სხვადასხვა ქვეყანას.

ქართულ ენაზე ძალიან ნაკლებად მოიპოვება წიგნი, სადაც აღწერილი იყოს

მოგზაურთა ცხოვრება. ასეთი ლიტერატურის არსებობა კი აუცილებელია ჩვენი გმირობისა და მამაცობის ეპოქაში.

ლ. მარუაშვილის წიგნი „მარკო პოლო და სვენ ჰედინი“ ფრიად საყურადღებო წიგნია. აქ აღწერილია ორი დიდი და დაუღალავი მოგზაურის – მარკო პოლოს და სვენ ჰედინის ცხოვრება და მოღვაწეობა.

არც მარკო პოლო და არც სვენ ჰედანი თავიანთ მოგზაურობაში არ ყიფილან დაინტერესებული წმინდა მეცნიერულ მიზნებით: მათ ხელს უწყობდნენ მდიდარი ვაჭრები, ამარაგებდნენ ფულით და სურსათ-სანოვაგით. ყველა მდიდარი დაინტერესებული იყო, თუ რომელი უფრო მეტ ოქროს და ვერცხლს წამოიღებდა და აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან.

ქვეყნებისა და გზების ძებნიდან იწყება ფეოდალთა კომუკების ნგრევა. ქვეყანას მოევლინა ახალი ძალა – ფული, რომელმაც დაშალა ნატურალური კარჩაკეტილობა.

ლ. მარუაშვილის წიგნში მარკო პოლოს ცხოვრება მკრთალადაა მოცემული. შეიძლება ეს იმით აიხსნას. რომ მარკო პოლოს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არ მოგვეპოვება წერილობითი ცნობები, თვით მარკო პოლოს მიერ და-

წერილი. მარკო პოლოს ცხოვრების აღწერის დროს ყველა მკვლევარი ემყარება რუსტიჩინო პაზანელის წიგნს, რომელიც

მან დაწერა გენუის საპყრობილეში.

მარკო პოლო დიდი და დაუღალავი მოგზაურია. საშუალო საუკუნეებში მოგზაურობა ძალიან სახიფათო საქმე იყო, ვინაიდან პაპები და კარდინალები ამაში ღვთის საწინააღმდეგო საქმეს ხედავდნენ და, მარკო პოლოს რომ არ აღმოჩენოდა მფარველად მონგოლეთის იმპერიის მბრძანებელი ხუბულაი ყაენი, ის ვერ გადაურჩებოდა კარდინალ-ჯაშუშებს.

წიგნის ის ნაწილი, სადაც ლაპარაკია სვენ ჰედინის მოგზაურობაზე, საკმაო სიცხოველითაა მოცემული.

სვენ ჰედინი არის ცენტრალური აზიის დიდი მკვლევარი. მან ჯერ კიდევ 20 წლის ყმაწვილმა გამოიკვლია ირანი და მესოპოტამია. სვენი მოგზაურობის დროს ხშირად მისულა სიკვდილის პირამდე. სვენის წიგნი „დალუპვის პირად“ მისი საუკეთესო ბიოგრაფიაა. სვენმა შემოიარა მთელი აზია და ბევრი მის დრომდე გამოუკვლეველი მხარე და უდაბნო გამოიკვლია.

ლ. მარუაშვილის წიგნი დიდ დახმარებას გაუწევს ჩვენს ახალგაზრდობას.

საჭიროა, გეოგრაფიულმა საზოგადოებამ გააფართოვოს თავისი მუშაობა და ახალგაზრდობას გააცნოს მოგზაურთა ცხოვრება და მოღვაწეობა.

მტკიცედ მოვკიდოთ ხელი გეოგრაფიის სწავლების საქმეს, თუ არ გვინდა, რომ უფრო მეტი „ცრემლები დაიღვაროს გლობუსთან.

აღ. სიგუა.

მარკო პოლო

სვენ ჰედინი

საქართველოს გეოგრაფიულმა საზოგადოებამ გადასწყვიტა გამოსცეს სამეცნიერო-პოპულარულ წიგნთა სერია სათაურით: „სახელგანთქმული მოგზაურები, მათი ცხოვრება და აღმოჩენანი“.

ქართული ლიტერატურა ჯერჯერობით ღარიბია სამეცნიერო-პოპულარული გეოგრაფიულ ლიტერატურით, მაგრამ ამავე დროს ამგვარი ლიტერატურის საჭიროება მეტად მწვავედაა დასმული.

ამჟამად მკითხველს ჩვენ ვაწოდებთ საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადოების წევრის – ლევან მარუაშვილის პოპულარულ წიგნს, რომელშიაც შედარებით მცი-

რე მანძილზე ავტორმა შესძლო მოეცა მეტად მოხერხე-
ბული დახასიათება, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ აზიის
გამოჩენილ გამომკვლევთა და მოგზაურთა – მარკო პოლოსა და
სვენ ჰედინის ცხოვრებისა და მოღვაწეო-
ბისა.

უახლოეს დროში გამოცემული იქნება გამოჩენილ ევ-
როპელ და რუს მოგზაურთა, როგორცაა – ჯემს კუკი,
მოკლუხა-მაკლავი და სხვ. ცხოვრების აწერილობანი.

საქართველოს გეოგრაფიულ საზოგადო-
ებების თავმჯდომარის მოადგილე:
პროფ. გ. გეხტმანი.

ტფილისი
1935 წ.

წინასიტყვაობის მაგივრად

გაზეთ „პრავდა“-ში 1934 წლის 28 მარტს მოთავსე-
ბული იყო ცნობილი საბჭოთა ჟურნალისტის მიხეილ
კოლცოვის ფელეტონი – „ცრემლები გლობუსთან“. მ.
კოლცოვის ფელეტონში მოხერხებულად აღწერილი იყო
ის უცოდინარობა გეოგრაფიის დარგში, რომელიც აქამ-
დე გვხვდებოდა ყოველ ნაბიჯზე, ეს უცოდინარობა არა
მარტო უქმნის უხერხულობას მათ, ვისაც გეოგრაფია არ
შეუთვისებია, არამედ დიდ დაბრკოლებას წარმოადგენს
ჩვენი ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც.

„შუა აზიას ციმბირში ეძებენ, ხოლო მყინვარ-წვერს
თვლიან მსოფლიოს უმაღლეს მწვერვალად“... – გვიამ-
ბობს, სხვათა შორის მ. კოლცოვი და განაგრძობს:

„ამ უცოდინარობას ხომ არ უნდა მივაწეროთ უცნაური შემთხვევები ტვირთზიდვაში, როდესაც გორლოვკისკენ გაგზავნილი ვაგონები თავს ამოჰყოფენ ხოლმე ასტრახანში, ხოლო ალმა-ატაში მიმავალი ბარგი ორშაში მიდით?“

უეჭვოა, რომ სოციალიზმის ქვეყანაში, რომელიც ახალ ცხოვრების მშენებლობას სამეცნიერო ნიადაგზე ამყარებს, გეოგრაფიულ ცოდნით აღჭურვილი უნდა იყვენ არა მარტო სპეციალისტები და ამ საგნის მასწავლებლები, არამედ თითოეული შეგნებული მოქალაქე. გეოგრაფიის გარეშე ადამიანი თვალს ვერ ადევნებს ვერც საერთაშორისო

5

პოლიტიკურ ცვლილებებს, ვერც ჩვენი ქვეყნის სოციალისტურ გარდაქმნას და პირად ცხოვრებაშიც ამავე მიზეზის გამო მრავალ დაბრკოლებას შეხვდება.

* *
*

ცეკას 16 მაისის დადგენილება ითვალისწინებს აგრეთვე საინტერესო და ყველასთვის გასაგებ ზუსტ და მხატვრულ გეოგრაფიულ ლიტერატურის შექმნასაც. ახალგაზრდობას ძლიერ იზიდავს მოგზაურობათა ამბავი, გამოჩენილ მკვლევართა ცხოვრება და თავგადასავლები. სხვანაირად რომ ვთქვათ, საჭიროა გეოგრაფიული მასალის მხატვრული გაფორმება, მისი გათქვეფა საინტერესო ეპიზოდებსა და სურათებში, მისი ჩამოყალიბება ოსტატური ნაწარმოების სახით და მთლიანი შინაარსიანი სახის მინიჭება. ასეთი ლიტერატურის ნიმუშები უკვე არსებობს და არსებობს საკმაოდ დიდი რაოდენობით. შეგვიძლია დავასახელოთ ე. რ უ ს ს ა ტ ი ს „უდაბნოს ქარი“, რომელშიც მოთხრო-

ბილია სვენ ჰედინის ცხოვრება, გუბერის წიგნი მარკო პოლოს შესახებ, იუნხეზენდისა – ჰიმალაის შესახებ და სხ.

* *
*

შეიძლება ამ წიგნის წამკითხველმა ბრალი დაგვდოს ფაქტიური მასალის სიცოტავეში, ან, პირიქით, გადაჭარბებულ გეოგრაფიაში.

ეს ბუნებრივია. თითოეულ მკითხველს საკუთარი გემოვნება აქვს. მაგრამ ამ ნაშრომში ჩვენ საშუალო ხაზი ავირჩიეთ: პოპულარული წიგნი გეოგრაფიულ აღმოჩენების შესახებ არ შეიძლება გეოგრაფიის სახელმძღვანელოდ გადავაქციოთ, მაგრამ არც იმისი უფლება გვაქვს, რომ იგი გამოგონილი ეპიზოდებითა და ზედმეტი საღებავებით დავტვირთოთ.

6

მარკო პოლო და სვენ ჰედინი ჩვენ ამ წიგნში მოვაქციეთ ტერიტორიალურ საფუძველზე: ორივემ იმოგზაურა აზიაში, მათ ნახული აქვთ ბევრი ერთი და იგივე ადგილი, ხოლო მათი მიდგომა ნახულისა და გაგონილის შეფასებისადმი სულ სხვა და სხვაა, რაც აიხსნება 6 საუკუნის მანძილით მათ შორის.

იმედია, რომ მკითხველები ყურადღებით შეხვდებიან ჩვენი გამომცემლობის პირველ ცდას და გამოგზავნიან თავიანთ მოსაზრებებს იმ შესწორებათა და გაუმჯობესებათა შესახებ, რომლებსაც ისინი საჭიროდ თვლიან ამავე სერიის შემდეგი გამოცემებისათვის.

ავტორი.

შესავალი

გეოგრაფიული რუკის ბიოგრაფია

როდესაც თქვენ გადაშლით გეოგრაფიულ ატლასს, ან შეხედავთ კედელზე მიკრულ რუკას ცხადია, თქვენ არ გაიფიქრებთ, რომ გეოგრაფიული რუკა ერთბაშად არის შექმნილი, როგორც სახელდახელოდ შეთხზული ორ ტაეპიანი ლექსი.

გეოგრაფიულ რუკასაც აქვს თავისი ისტორია, რომელიც კულტურისა და შეცნირების გარიჟრაჟის ხანიდან, საუკუნეებს დღემდე მოჰყვა.

ვინ გამოიგონა რუკა? ეს მეტად საინტერესო საკითხია, მაგრამ, სამწუხაროდ მასზედ ნამდვილი პასუხის გაცემა შეუძლებელია. დიდი ხნის წინად ჩინეთში უძველესი მეცნიერები ადგენდენ აზიის სხვადასხვა ნაწილთა გეომებს. თუ „დაბადებას“ დავუჯერებთ, გეოგრაფიულ რუკაზედ წარმოდგენა ებრაელებსაც ჰქონიათ 1500 წლით ადრე ჩვენ წელთ აღრიცხვამდე.

აკოლონ როდოსელი, რომელიც ცხოვრობდა ძველ საბერძნეთში 2200 წლის წინად, თვის ნაწერებში აღნიშნავს კოლხეთის (დასავლეთ საქართველოს) მცხოვრებთა შესახებ: „კოლხები არიან შთამომავლები ეგვიპტელი მეომრის – სეზოსტრისისა, რომელმაც შავი ზღვის ნაპირებზედ მრავალი ქალაქი დააფუძნა. კოლხები ხმარობენ თავიანთ წინაპართაგან მიღებულ ფიცრებს,

ბი, შარა-გზები და ბილიკები"...

ცხადია, რომ აპოლოს როდოსელს მხედველობაში სწორედ რუკა აქვს. ამგვარად ჩვენ დარწმუნებით შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ გეოგრაფიული რუკის ისტორია შეიცავს სულ ცოტა 20-23 საუკუნის ხანას.

ამ დიდი ხნის განმავლობაში გეოგრაფიულმა რუკამ ბევრი თავგადასავალი გამოიარა, სანამ წარმოიშობოდა კოლხების ფიცრების შთამომავალი – თანამედროვე გეოგრაფიული ატლასი.

თუ გავსინჯავთ რამდენიმე რუკას, რომლებიც სხვადასხვა დროსაა შედენილი, ჩვენ დავინახავთ, თუ როგორ მდიდრდებოდა ადამიანის გონება ახალ-ახალი გეოგრაფიული ცნობებით, როგორ ამკარავდებოდა ჩვენი პლანეტის საიდუმლოებანი.

ცხადია, რომ პირველყოფილ ადამიანებს, რომლებისთვისაც თითქმის უცნობი იყო სახვითი ხელოვნება, არავითარი მთლიანი წარმოდგენა არა ჰქონდათ დედამიწაზედ. შესაძლებელია, რომ მათს განუვითარებელ აზროვნებას არც აინტერესებდა ეს საკითხი და მხოლოდ ისტორიისათვის ხელმისაწვდომ ეპოქებში ცნობისმოყვარეობით აღჭურვილ, კულტურულ ადამიანს მოუხდა სამყაროს შესწავლა.

საბერძნეთის ბრმა მელექსის – ჰომეროსის*), წარმოდგენით, ჩვენი დედამიწა – ბრტყელი თეფშისებური ფართობია; ამაღლებული ნაპირი ჩრდილოეთით უფრო ამოწეულია, ვიდრე სამხრეთით. წრისებურ ხმელეთს ყოველ მხრივ გარს აკრავს მსოფლიო ოკეანე. ჰომეროსი ჰყოფდა

*) განთქმული ბერძენი პოეტი ჰომეროსი ცხოვრობდა მე-9 საუ-

კუნეში ქრ. დაბადებამდე. დასწერა ცნობილი პოემა „ილიადა“ და „დისეა“.

9

დედამიწას ორ ნახევრად; ერთს უწოდებდა დღის მხარეს, მეორეს კი ღამის მხარეს. რაც შეეხება ცას, ჰომეროსის აზრით ესაა გუმბათი, რომელიც დაყრდნობილია მაღალ მთის მწვერვალებზე: დასავლეთით – ატლასზე (ჩრდ. დას. აფრიკა), ხოლო აღმოსავლეთით – კავკასიონის ქედზედ.

მაგრამ ძველს საბერძნეთშივე იყვენ ისეთი მეცნიერებიც, რომლებიც უკვე იმ დროს დედამიწას ბურთისებრივ სხეულადა თვლიდენ. მათ რიცხვს ეკუთვნის არისტარქ სამოსელი, რომელიც ჰალილეიზე 18-19 საუკუნით ადრე დედამიწის ბრუნვას ამტკიცებდა, და ერთოსთენი, რომელმაც პირველად მოახდინა დედამიწის სიდიდის გამორკვევის ცდა გრადუსული გაზომვების გზით. მაგრამ მათი მოსაზრებები მაშინ ბევრს არც გაეგებოდა და არც სჯეროდა.

ეს არცაა გასაოცარი, ვინაიდან იმ დროს კულტურული ბერძნებიც კი არ იცნობდენ შორეულ ქვეყნებს, ზღვაოსნობა სათანადოთ განვითარებული არ იყო და ამიტომ ოკეანე მათ უსაზღვრო სივრცედ ეჩვენებოდათ.

თუ რამდენათ ვიწრო წარმოდგენა ჰქონდათ დედამიწის შესახებ უძველეს მოწინავე ხალხებს, ეს შემდეგი მაგალითებიდან მოჩანს.

რომაელებისათვის მთელი „ქვეყნიერება“ განისაზღვრებოდა ხმელთა-შუა ზღვის ირგვლივ მდებარე ქვეყნებით: ევროპით, ჩრდილო-აფრიკით და წინა აზიით. მათ არ იცოდენ, რომ არსებობს ირლანდიის და კანარის კუნძულები. ალექსანდრე მაკედონელის (მე-4 საუკ.

ქრ. წინ) ვრცელი სამეფო დაახლოვებით იმავე ფარგლებში მდებარეობდა, მხოლოდ აღმოსავლეთისაკენ უფრო

*) მაკედონიის მეფე, რომელმაც მე-4 საუკ. ქრ. წინად დაიპყრო ევროპა და მცირე აზია.

10

შორს ვრცელდებოდა და აღწევდა ინდოეთს, რომელთა--ნაც უფრო ადრე ფინიკიელ ვაჭრებსაც ჰქონიათ მიმოსლა. რაც შეეხება ჩინეთის უზარმაზარ და მდიდარ სამეფოს, მაკედონელმა მთავარსარდალმა მისი არსებობის შესახებ არაფერი იცოდა და მოკვდა, დარწმუნებული იმაში, რომ მან მთელი ქვეყნიერება დაიპყრო!

ასეთივე გულუბრყვილო უცოდინრობითაა შედგენილი ვენეციელი*) თავადის, მარინო სანუდოს რუკა, რომელიც დათარიღებულია 1308 წლით. ეს რუკა სანუდომ შეადგინა სპეციალურად ჯვაროსნებისათვის აღმოსავლეთის გზებზე სახელმძღვანელოთ. დედამიწა მასზედ წარმოდგენილია ბრტყელი წრის სახით, რომელსაც ყოველი მხრიდან ოკეანე აკრავს. წრის შუაგულში ანუ „დედამიწის ჭრამი“ როგორც თვით ავტორი უწოდებს, მოთავსებულია იერუსალიმი და უწმინდესი კუბო. ამ რუკაზედ ხმელთაშუა ზღვა და ინდოეთის ოკეანე უბეებისავით შეჭრილია ხმელეთის მთლიან მასაში. შედარებით სწორედაა მოხაზული ესპანეთი, იტალია, ბალკანეთი და მცირე აზია; კავკასია მეტად დიდათაა გამოყვანილი, ხოლო კასპიის ზღვა სადღაც ჩინეთის საზღვართანაა აღნიშნული. აფრიკა აღმოსავლეთისკენაა მიგრეხილი, რათა არ დაიღვეს მოსაზრება ხმელეთის წრისებური მოყვანილობის შესახებ. სანუდოს რუკა თავისი კარიკატურული შეცდომე-

ბით უტყუარი ანარეკლია იმ გეოგრაფიული მსოფლმხედ-
ველობისა, რომელიც ჰქონდათ ევროპიელებს გეოგრა-
ფიულ აღმოჩენათა დიად ეპოქამდე.

შორეული ქვეყნების შესწავლა და საზღვაო მოგზაუ-

*) ვენეცია – ქალაქი იტალიაში, ადრიატიკულ ზღვაზე. საშუა-
ლო საუკუნეებში ბატონობდა ხმელთა შუა ზღვაზე თავისი მძლავრი
ფლოტის მეოხებით.

11

რობები მეტად გაძლიერდა საშუალო საუკუნეებში, რაც
უმთავრესათ გამოწვეული იყო ვაჭრობის განვითარებით.

ევროპიელ ვაჭრებს, რომლებიც მამაცურად ებრძო-
დნ დაბრკოლებებს და მოგზაურობდნ შორეულ ქვეყ-
ნებში, რა თქმა უნდა, მარტოოდნ ცნობისმოყვარეობა
კი არ ამოდრავდება, არამედ მოგების წყურვილიც. შო-
რეულ აღმოსავლეთისა და სამხრეთის ქვეყნებში მათ ეგუ-
ლებოდათ დიდძალი სიმდიდრე, ევროპაში ძვირად ღირე-
ბული ნაირ-ნაირი საქონელი, დაწყებული პილპილით, აბ-
რეშუმითა და სპილოს ძვლით, გათავებული ზანგებით,
რომლებსაც მონებად ჰყიდდნ პორტუგალელი და ესპა-
ნელი ავანტიურისტები.

კოლუმბი, მარკო პოლო, ვასკო დე-გამა უეჭველად
ენერგიული და გამბედავი ადამიანები იყვნენ, მაგრამ უბი-
წო გმირობის შარავანდედი, რომლითაც ისინი წარმოუდ-
გებიან მათი მოგზაურობების აღწერათა მკითხველებს,
ყალბია. უმეტეს წილად ასეთ მოგზაურებს სიმდიდრისადმი-
მი ხარბი წყურვილი ამოდრავებდა და თუ გამოჩნდებოდა
რომელიმე ფანატიკოსი, რომელსაც მხოლოდ ხიფათი და
აღმოჩენები იზიდავდა, სულ ერთია, იგი მიზანს ვერ შე-

ისრულებდა, სანამ მას მხარს არ დაუჭერდენ შეძლებული სოვდაგრები, მძლავრი ფეოდალები, ან თვით მეფე. ხოლო ასეთი დიდი ხალხისაგან დახმარების მიღება ყოველთვის ნიშნავდა გარკვეული დავალების მიღებას, მათდამი სამსახურს.

იოსაფატ ბარბარო, მდიდარი ვენეციელი სოვდაგარი, ბურჟუაზიის ტიპიური წარმომადგენელი, სწერდა: „ამჟამად ჩვენს პლანეტას ყველაზე უფრო მეტად ეცნობიან მეზღვაურები და ვაჭრები“. აქედან ჩვენ კიდეც ერთხელ ვრწმუნდებით, რომ გეოგრაფიული აღმოჩენები გამოწვეული იყო პრაქტიკული მისწრაფებებით და არა „წმინდა მეცნიერების“ სალაროს შევსების წყურვილით

12

აფრიკის შესწავლაში, მაგალითად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დიდი როლი შეასრულა ზანგებით ვაჭრობამ. 1443 წელს პორტუგალიელი ნუნო ტრისტაო მივიდა არგუნის კუნძულებამდე და შეიპყრო რამდენიმე ზანგი. ერთი წლის შემდეგ აფრიკის ნაპირებისაკენ უკვე მთელი ფლოტი გაემართა. პორტუგალიეთის გემები თანდათან უახლოვდებოდნენ ეკვატორს; მათ უკვე გადააბიჯეს იმ საზღვარს (კირჩხიბის ტროპიკს), რომლის იქითაც საბერძნეთის ძველ მეცნიერის, კტოლემეს*) სიტყვით გახურებული ქვიშის მეტი არაფერი მოიპოვება, ხოლო მზის მწველი სხივები სპობენ ყოველგვარ მცენარეულობას.

პორტუგალიელ მეზღვაურებს ეშინოდათ სამხრეთისაკენ წასვლისა. სანამ მეზღვაურები წყურვილსა და სიცხეს არ დაულუპია, უკან გაბრუნება სჯობს. მაგრამ გემთა კაპიტნებს და თითოეულ მეზღვაურს წინ მიერეკება გამდიდრების სურვილი, მონებით ვაჭრობის აზარტი**)...

და აი, პორტუგალებმა დაინახეს შორეული ნაპირი, რომელიც შემოჭრილიყო ოკეანეში. ზედ მწვანედ მოჩანდა ტან-წერწეტი პალმები. მამ პტოლემე სცდებოდა თურმე: ტროპიკულ ქვეყნებშიც ყოფილა სიცოცხლე, მცენარეულობა, ნადირები! ამ აღმოჩენის სახსოვრად მეზღვაურებმა აფრიკის დასავლეთ ქიშ მწვანე კონცხი უწოდეს. ეს მოხდა 1445 წელს. პორტუგალებს მიჰყვეს ესპანელები, ფრანგები, ჰოლანდიელები და გერმანელები. ამავ ხნიდან ფართოდ გაიშალა ვაჭრობა „ინდოეთური ქსოვილის ნაჭრით“, ე. ი. ზანგი მონებით. მონების ჭერა-გაციდვას ევროპიელი ვაჭრები 400 წლის განმავლობაში აწარმოებდენ და სწორედ ამ მომგებიანობის მეოხებით გა-

*) პტოლემე – ძვილი ელინელი ასტრონომი, რომელმაც პირველმა აღმოაჩინა დედამიწის ღერძის რხევის ფაქტი.

**) აზარტი – გატაცება.

13

მოკვლეულ იქნა ვეებერთელა აფრიკის „შავი კონტინენტი“.

სავაჭრო მიზნებმა შეასრულებინეს მ ა რ კ ო პ ო ლ ო ს მისი უშესანიშნავესი მოგზაურობა აღმოსავლეთის ქვეყნებში. რაც შეეხება ქ რ ი ს ტ ე ფ ო რ ე კ ო ლ უ მ ბ ს , მან თავისი მოგზაურობისათვის აუცილებელი გემები და საღსრები იშოვნა მხოლოდ იმით, რომ თავისი მჭერმეტყველების დახმარებით ესპანეთის მეფეს და დედოფალს მადა გაუხსნა ინდოეთის ზღაპრულ სიმდიდრეებისადმი. ამიტომაც ჩვენ უნდა დავეთანხმოთ ვენეციელ ვაჭარს, იოსაფატ ბარბაროს და ვალიაროთ, რომ შორეული ქვეყნების აღმოჩენა-შესწავლაში ვაჭრობამ უდიდესი როლი შეას-

რულა.

მაგრამ ნათელია კიდევ ერთი რამ: გეოგრაფიული კვლევა სრულიადაც არ შეადგენდა გარკვეულ მიზანს საშუალო საუკუნეების მოგზაურთა უმრავლესობისათვის. შორეული ქვეყნები და ზღვები ვაჭარს აინტერესებდა მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც იქ მათ შეეძლოთ ხელსაყრელი საქმეების გაკეთება. ამიტომაც იგი მიდიოდა მხოლოდ იქ, საიდანაც იაფი ჯდებოდა საქონლის გამოზიდვა. ამის საუკეთესო მაგალითი იგივე აფრიკაა. მონებით ვაჭრობის ეპოქაში ევროპელები იცნობდნენ მხოლოდ აფრიკის ნაპირებს, რომლებიც ატლანტიკურ და ინდოეთის ოკეანებს საზღვრავს, ხოლო ამ უზარმაზარ კონტინენტის შუა ნაწილები სრულიად გამოუკვლეველი დარჩა.

„გულივერის მოგზაურობის“ ავტორი, სახელოვანი ჯონატან სვიფტი მაშინდელ გეოგრაფებს შემდეგი სიტყვებით დასცინოდა: „აფრიკის რუკაზედ ცალიერ ადგილებს ისინი ავსებენ ველურების ყოფა-ცხოვრების სურათებით, ხოლო დაუსახლებელ ადგილებში კი ადამიანების ნაცვლად სპილოებსა ხატავენ“. მართლაც იმ დროინ-

14

დელ რუკებზე შედარებით ზუსტად იყო გამოყვანილი აფრიკის სანაპირო ზოლი (ჩრდილო აფრიკა, სენეგამბია, ზემო გვინეა), შუაგული კი გეოგრაფების მიერ შეთხზული ნახატებით იყო შემკული, ასე რომ, როდესაც 1761 წელს ბურგინიონ დ'ანვილმა აფრიკის რუკის შესწორების დროს ამოშალა ძველი გეოგრაფების ნათხზავი, რუკის მაგივრად თითქმის ცალიერი ქალაქი დარჩა. აფრიკის დამახინჯებული გარეგანი მოხაზულობის შიგნით აღნიშნული იყო მხოლოდ მდ. ნილოსი და კონგოს, სე-

ნეგალისა და ზამბეზის ქვემო ნაწილები.

მაგრამ დრო მიდიოდა, ევროპაში ძლიერდებოდა კაპიტალიზმი. ეს იყო ბურჟუაზიის აღმაფრენის ხანა, როდესაც გამარჯვების ალამი საბოლოოდ მას დარჩა. ყველა ქვეყნის კაპიტალისტები მიილტვოდნენ ნედლეულის ახალი წყაროებისაკენ, ჯერ გამოუყენებელ ბუნებრივ სიმდიდრეებისაკენ, ახალი ბაზრებისაკენ.

ამ მისწრაფებაში კაპიტალისტებს უფრო მეტი თანა-შემწეები ყავდათ, ვიდრე მეხომალდე კოლუმბს და აქლემებით მავალს მარკო პოლოს. ეს თანაშემწე იყო იმ დროს უკვე საკმაოდ განვითარებული ტექნიკა.

კოლუმბისა და მონებით მოვაჭრეების ეპოქა გათავდა. ამერიკის მდიდარი მიწაწყალი უკვე გაიყვეს ევროპის სახელმწიფოებმა, ხოლო თვით ამერიკაში თავი წამოყო ადგილობრივმა ბურჟუაზიამ, რომელმაც ხარბად ჩაბლუჭა თავისი ქვეყნის ბუნებრივი სიმდიდრეები.

საერთაშორისო ბურჟუაზიის გაძლიერება – ის ბერკეტი იყო, რომელიც აჩქარებდა დედამიწის მიყრუებული კუთხეების შესწავლას და კოლონიზაციას. ევროპაში ამ დროს დაარსდა მთელი რიგი ნახევრად სამეცნიერო, ნახევრად სავაჭრო საზოგადოებები, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ შორეული ქვეყნების გამოკვლევას, მათთან მიმო-

სვლისა და სავაჭრო კავშირის დამყარებას. ასეთი საზოგადოებები თითქმის ყველა მოწინავე ქვეყნებში ჩნდებოდა, მაგრამ განსაკუთრებით ბლომად მოიპოვებოდა ინგლისში.

დიდი ბრიტანეთი, როგორც კუნძულებზედ მდებარე, მჭიდროდ დასახლებული და ცივილიზაციის მაღალ დო-

ნეზედ მდგომი სახელმწიფო, ბუნებრივად ახალი მიწების დაპყრობისაკენ მიისწრაფოდა, ხოლო ვინაიდან „უპატრონო“ ქვეყნებამდე ოკეანეების გაცურვა იყო საჭირო, ამიტომაც იმპერიალისტურმა პოლიტიკამ ინგლისი უმძრლავრეს საზღვაო სახელმწიფოდ აქცია.

შეიძლება დავასახელოთ ორი ინგლისური საზოგადოება, რომლებიც ხსენებულ ამოცანებს ასრულებდენ.

ჩრდილო ამერიკის შეერთებული შტატების დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ ლონდონში მაშინვე დაარსდა „საზოგადოება აფრიკის შინაგანი ქვეყნების აღმოჩენის დასაჩქარებლად“, რომელმაც მე-18 საუკუნის 70-იან წლებში შუა აფრიკაში ექსპედიცია გაჩზავხა მ უ ნ გ ო პ ა რ კ ის მეთაურობით. ამის შემდეგ შინაგანი აფრიკის რუკაზე „თეთრი ლაქები“ სწრაფად ამოივსო არა მხატვრული ნათხზავით, არამედ მანამდე უცნობი მდინარეების, ტბებისა და მთების გამოხატულებით. მუნგო პარკის ექსპედიციამ აღმოაჩინა ნიგური – „შავი კონტინენტის“ უშველებელი მდინარე, რომელიც გვინეის უბეს შეერთვის, მაგრამ თვით ნიგერის შესართავის ნამდვილი მდებარეობა გამოარკვია ლ ე ნ დ ე რ მ ა 36 წლის შემდეგ. ნიგერს მოჰყვა ნილოსი, რომლის სათავეც ს პ ი კ მ ა 1863 წელს იპოვა, ხოლო ლ ი ვ ი ნ გ ს ტ ო ნ მ ა და ს ტ ე ნ ლ ი მ გამოიკვლიეს აფრიკის ორი სხვა დიდი მდინარე: კონგო და ზამბეზი.

ინგლისელები უყურადღებოდ არც ჩრლოეთის ქვე-

16

ნებს სტოვებენ. მაგ., 1553 წელს ს ე ბ ა ს ტ ი ა ნ კ ა ბ ო ტ ის ინიციატივით, ინგლისელ მოვაჭრეთა „უცნობი მხარეების, სამფლობელოების, კუნძულებისა და ადგილების

აღმომჩენელმა საზოგადოებამ" მოაწყო ექსპედიცია სამი ხომალდით ციმბირის ნაპირებისაკენ, ე. წ. ჩრდილო-აღმოსავლეთის გზის აღმოსაჩენად. ხომალდებმა ჩრდილოეთიდან შემოუარეს სკანდინავეთის ნახევარკუნძულს და მიუახლოვდნენ მურმანის ნაპირს, სადაც ქარიშხალმა განაცალკევა გემები. ორი გემი ყინულების მეოხებით მურმანის ერთ-ერთ უბეში მოემწყვდა, სადაც სიმშლიმა და ყინვამ იმსხვერპლა ორივე ხომალდზე მყოფნი, მათ შორის ექსპედიციის უფროსი პიუგვილი. მესამე ხომალდმა, რომელსაც კაპიტანი ჩენსლერი მეთაურობდა ქარიშხლის დროს თავი შეაფარა ვარდეს უბეს (ნორვეგეთი); შემდეგ ჩენსლერმა გემი თეთრ ზღვაში შეიყვანა და იქიდან მივიდა მდ. ჩრდილო დვინის შესართავამდე, საიდანაც ხმელეთით გამოემგზავრა მოსკოვში. ჩენსლერის მოგზაურობამ საფუძველი ჩაუყარა რუსეთისა და ინგლისის ვაჭრობას.

არქტიული ქვეყნების შესწავლაში მოწინავე ერები იყვენ ინგლისელები, დანიელები, ჰოლანდიელები, სკანდინავები და რუსები. ჩრდილოეთის ქვეყნებში ისინი ნედლეულს ეძებდნენ და მიისწრაფოდნენ ახალი მიწების მთვისებისაკენ. მეორის მხრივ ინტერესი არქტიკისადმი მეტად ძლიერდებოდა იმით, რომ ევროპელებს კანადისა და ციმბირის ჩრდილოეთით ეგულებოდათ უმოკლესი საზღვაო გზები გაცილებით უფრო სამხრეთით მდებარე მდიდარი ქვეყნებისაკენ. „ჩრდილო-დასავლეთისა“ და „ჩრდილო-აღმოსავლეთის“ ექსპედიციების ხანა რამდენიმე საუკუნეს შეიცავს და თითქმის არც ერთი მოწინავე ევროპული სახელმწიფო მათში მონაწილეობის გა-

რეშე არ დარჩა. მართალია, ტექნიკის დაბალი დონე ვერ აძლევდა მაშინდელ ექსპედიციებს შესაძლებლობას დაემო-ლიათ არქტიკის ყველა დაბრკოლებები და ამიტომაც ცდები ჩრდილოეთის გზების პოვნისა უშედეგოდ, ხშირად უბედურებითაც თავდებოდა, – მაგრამ ხსენებულმა ექსპედიციებმა მაინც უზარმაზარი მუშაობა ჩაატარეს. მათის მეოხებით აღმოჩენილ იქნა მრავალი კუნძული, ზღვა და სრუტე.

არქტიკის შესწავლას ხელს უწყობდა ჩრდილოეთის მცხოვრებთა სამეურნეო საქმიანობაც, მაგ. ვეშაპებზე ნადირობა და მეთევზეობა. დარჩენილი ცნობების თანახმად სვალბარდი ანუ შპიცბერგენის არქიპელაგი¹⁾ ყველაზე ადრე რუსმა მეთევზეებმა აღმოაჩინეს. ნორვეგიული ექსპედიციის მოგზაურობა გემ „ნორვეგიით“ ანტარქტიკის წყლებში, რომელიც 4-ჯერ განმეორდა და რომელმაც გეოგრაფია გაამდიდრა მრავალი სამეცნიერო ცნობებით სამხრეთი პოლარული სივრცის შესახებ, გამოწვეული იყო საქმიანი ინტერესით. ერთ-ერთ უდიდეს ნორვეგიელ კაპიტალისტს კ რ ი ს ტ ი ა ნ ს ე ნ ს , რომელმაც გამოიღო ამ ექსპედიციებისათვის საჭირო თანხა, სურდა გამოერკვია ვეშაპზე ნადირობის შესაძლებლობები სამხრეთის ცივ ზღვებში. ამგვარად ჩვენ ვხედავთ, რომ არქტიკის კვლევაც ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა საერთაშორისო ბურჟუაზიის ზრდას.

მე-19-ე საუკუნის დასაწყისისათვის ეკვე ჩამოყალიბდა თანამედროვე გეოგრაფიული წარმოდგენა დედამიწაზე ხმელეთისა და ზღვის განაწილებაზე, ჰავის სარტყელებზე, სხვადასხვა ქვეყნების ეკონომიურ შესაძლებ-

*) შპიცბერგენის კუნძულები ანუ არქიპელაგი მდებარეობს ევროპის ჩრდილოეთით, ჩრდილო სიგანედის 80 გრადუსზედ.

18

ლობებზედ. ვაჭრების და ფერმერების ლაშქარი გაეშურა შორეული ქვეყნებისაკენ ბედისა და ქონების სამებნელად. ტროპიკული ქვეყნებისა და კუნძულების კოლონიზაციას*) გზას უკავადენ მისიონერები, რომლებიც ველურებს ქრისტიანობას უქადაგებდენ და ამავე დროს ამზადებდენ მათ იმპერიალიზმის უღლისათვის. მისიონერს ყოველთვის მისდევდა ვაჭარი და პლანტატორი, ხოლო მათ – თამბაქო, ალკოჰოლი და გადამდები სნეულებები. ევროპიელების დაფუძნება რომელიმე კუნძულზედ ამ უკანასკნელის მკვიდრთათვის მოსპობას და გადაგვარებას ნიშნავდა. ამის საუცხოვო მაგალითია ავსტრალია, სადაც ინგლისურმა „ცივილიზაციამ“ თითქმის გააჩანაგა ადგილობრივი მოსახლეობა.

ამავე დროს მე-19-ე საუკუნე არის გეოგრაფიული ცოდნის გაღრმავების ხანა. მეზღვაურების, ვაჭრების, ავანტიურისტებისა და გამბედავი მოგზაურების მიერ გატკეპნილი გზებით შორეული ქვეყნებისაკენ მიდიან მეცნიერები: გეოგრაფები, გეოლოგები, ნატურალისტები, კლიმატოლოგები. ქვეყნების შესწავლაში იჭრება მეცნიერული ანალიზი, რომელიც ეძებს მოვლენების კანონზომიერებას, მათს განმარტებას, ხოლო თავის მხრივ ამ ბუნებრივი მოვლენების შესწავლა აჩენს და ანვითარებს მეცნიერების მთელ რიგ დარგებს. ალექსანდრე ჰუმბოლდტი, ჩარლზ დარვინი, რიხტჰოფენი, ფონ-ბუხი და მრავალი სხვა სწავლული მოგზაური ეხლა უკვ აღარ კმაყოფილდება ქვეყნების ზერელე მიმოხილვით, მდინარე-

ებისა და მთების ჩამოთვლით. დარვინის მოგზაურობამ ახალი აზრები შემოიტანა ორგანიული სამყაროს ცოდნა-

*) კოლონიზაცია – მიყრუებული ქვეყნის დასახლება უფრო კულტურული ქვეყნიდან გადმოსახლებული ხალხით.

19

ში! ჰუმბოლდტისა და რიხტჰოფენის დაკვირვებებმა ხელი შეუწყეს გეოლოგიის გადაქცევას ერთერთ უდიდეს მეცნიერების დარგად. მაგრამ კაცობრიობა არც ეხლა ივიწყებს ახალი აღმოჩენების შესაძლებლობას; მოგზაურები – გეოგრაფიული კვლევის პიონერები ისევ მიეშურებიან უცნობი ადგილებისაკენ – კუნძულებზედ, კონტინენტების სიღრმეში, მიუდგომელ მთიან ქვეყნებში. მე-19-ე საუკუნემ მოგვცა მთელი პლეადა მეცნიერების პიონერებისა: აზიაში სვენ ჰედინი, პრჟევალსკი, კოზლოვი; პოლარულ ქვეყნებში ნორდენშელდი, ნანსენი, შეკლტონი; მთიან მხარეებში უიმპერი, ფრეშფილდი, მერცბახერი და მრავალი სხვა გამბედავი მოგზაური.

ყველა მოგზაურისა და მათი გეოგრაფიული აღმოჩენების ჩამოთვლა მეტად შორს წაგვიყვანს და ამას ჩვენი წიგნიც ვერ ეყოფა. ამიტომაც დაკმაყოფილდეთ ზემოდ თქმულით და შევხვით გეოგრაფიული რუკის განვითარების თანამედროვე სტადიას.

თანამედროვე გეოგრაფიული რუკა ისევე ცოტათი ჰგავს პტოლემეს და საშუალო საუკუნეების გეოგრაფთა რუკებს, როგორც, მაგ., თანამედროვე დირიჟაბლი – პირველ აეროსტატს. თვით ტექნიკა რუკების დახაზვისა გაუმჯობესდა გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის განვითარების

მეოხებით.

რას გვიამბობს დედამიწის რაობისა და სახის შესახებ ეხლანდელი გეოგრაფიული რუკა, ან გლობუსი? ისინი გვიამბობენ:

ჩვენს პლანეტას აქვს მრგვალი მოყვანილობა. მაგრამ ეს არ არის ნამდვილი ბურთი, ანუ სფერო. დედამიწას აქვს ეგრედწოდებული ბრუნვის ელექსოიდი

20 ფორმა, ე. ი. პოლიუსებთან უფრო ჩაზნექილია, ხოლო ეკვატორის გასწვრივ – გამობერილი.

ეკვატორის რადიუსის სიგრძე 6.377 კილომეტრს უდრის, ხოლო პოლიუსების შემაერთებელი ღერძის ნახევარი ამ სიდიდეზე $\frac{1}{300}$ -ით ნაკლებია. ეკვატორის სიგრძე 40.000 კილომეტრს უდრის. დედამიწის ზედაპირის ფართობი ეთანასწორება 510 მილიონ კვადრ. კილომეტრს.

ხმელეთს დედამიწის ზედაპირზედ უკავია მთელი ფართობის 29 პროცენტი, ე. ი. დაახლ. 150 მილიონი კვადრატული კილომეტრი. ეს სიდიდე კონტინენტების მიხედვით შემდეგნაირად ნაწილდება:

	კვადრ. კილ.	%
აზია	41.580.000	28
ევროპა	10.000.000	6,5
აფრიკა	30.000.000	20
ავსტრალია	7.628.000	5
ჩრდილ. ამერიკა	24.070.000	16
სამხრ. ამერიკა	19.000.000	12,5
ანტარქტიდა	14.000.000	8,5

ძველი გეოგრაფები და მოგზაურები რომ გაცოცხლდნენ თანამედროვე მსოფლიო რუკებს დახედონ, მათს გაცეხას საზღვარი არ ექნება.

მაგალითად, კოლუმბი დარწმუნდება, რომ მას ინდოეთის გზა არ აღმოუჩენია, მაგრამ ღვაწლი მაინც მიუძღვის და უფრო დიდი ღვაწლი, ვიდრე მას მიზნად ჰქონ-

21

და დასახული. მან აღმოაჩინა ამერიკა. ვასკო დე-გამა სინანულით დაათვალიერებს სუეცის არხს, მაგრამ თავს იმით ინუგეშებს, რომ მაშინ ეს არხი არ იყო გათხრილი და ამიტომაც მისი მოგზაურობა აფრიკის გარშემო კაცობრიობისათვის უსარგებლო არ გამოდგა. ალექსანდრე მაკედონელი მიხვდება, რომ იგი სრულიადაც არ მისულა მსოფლიოს მიჯნამდე, როგორც მას ეგონა. პტოლემე უარს იტყვის იმ უარყოფითს აზრებზე, რომლებსაც იგი ტროპიკული ქვეყნების შესახებ გამოსთქვამდა. რაც შეეხება, სვიფტის მიერ მასხარად აგებულ აფრიკის გეოგრაფებს, ისინი დაგვეთანხმებიან უთუოდ, რომ თანამედროვე რუკა გაცილებით უფრო ზუსტი და სრულია, ვიდრე მათი ნახატები.

მაშ ასე! ადამიანმა შეისწავლა დედამიწა. თუ დღეს ჩვენ, ჩვენს ოთახში აუღელვებლად ვფურცლავთ გეოგრაფიულ ატლასს, ინტერესით ვათვალიერებთ არქტიკის რუკას და ვეძებთ აზიის რუკაზედ ტიბეტის დედაქალაქს, ეს იმიტომ ხდება, რომ იყვენ მამაცი ადამიანები, რომლებმაც სიმნელები გადალახეს და შეისწავლეს შორეული მთა-ბარი...

მაგრამ შესცდება ვინც გაიფიქრებს, რომ აღმოჩენების წყურვილს ამჟამად არავითარი გასაქანი აღარა აქვს, დედამიწაზედ ჯერ კიდევ ბევრი ადგილებია შესასწავლი. ჩვენი სახელოვანი არქტიული მკვლევარები ყოველწლიურად ახალ-ახალ მიწებს პოულობენ საბჭოთა ჩრდილოეთ-

ში, რუკას ამდიდრებენ დღემდე უცნობი კუნძულებით, სრუტეებით, მთებითა და მდინარეებით. მხოლოდ დღეს იწყება ყარა-ყუმის უდაბნოს ზოგიერთი ნაწილების გამოკვლევა და ჩუკოტის ნახევარ-კუნძულის გადაღება.

ერთერთმა თანამედროვე გერმანელმა მეცნიერმა შეაჯამა გეოგრაფიული ცოდნა ჩვენი პლანეტის სხვადასხვა
22

კუთხეების შესახებ და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ბევრი ქვეყნები ჯერ კიდევ ელიან მოგზაურებს.

მარტოოდენ ანტარქტიკაში გამოსაკვლევია 5.122.000 კვადრატური კილომეტრი, ე. ი. ისეთი ფართობი, რომელიც სამჯერ აღემატება შეერთებული შტატების მიწაწყალს. ანტარქტიდის ხმელეთის ნაპირს აქვს 14.000 კილომეტრის სიგრძე, მაგრამ ადამიანს აქედან მხოლოდ 5.000 კილომეტრი დაუნახავს. ცოტად თუ ბევრად შესწავლილია შეკლტონის მიერ ანტარქტიდის მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც ახლოსაა ავსტრალიასთან. ცნობილი ინგლისელი მეცნიერის დუგლას მეზონის აზრით სამხრეთ პოლარულ ზღვებში ჯერ კიდევ ბევრი კუნძულება აღმოსაჩენი და შესასწავლი.

არქტიკაში გამოუკვლეველია ის მხარე, რომელიც მდებარეობს კანადის ჩრდილოეთით: ჰუდზონის უბის გარშემო მდინარე იუკონისა და ფრეზერის ნაპირები და გრენლანდია. მკაცრი ეკონომიური კრიზისის მეოხებით კანადის მთავრობას აღარ შეუძლია ჩრდილოეთში სამეცნიერო ექსპედიციების გაგზავნა. ვინ იცის, ჯერ კიდევ რამდენი დრო გავა, სანამ კაცობრიობა არქტიკის ამერიკულ სექტორს გაიცნობდეს?!

ძალიან ცუდათ არის შესწავლილი ავსტრალია, ამ კონ-

ტინენტის შუა ნაწილში მთელი უდაბნოები, მინდვრები და მთები ჯერ ისევ გამოცანას წარმოადგენენ.

ახალი გვინეა, ფილიპინის არქიპელაგის სამხრეთ ნაწილი, მალაროს ზოგიერთი მცირე კუნძულები, შუა ბრაზილია, პერუს და ჩილის კუთხეები, ესაა ის მიყრუებული და უღრანი ტროპიკული ტყით მოსილი ქვეყნები, სადაც ჯერ არ დადგმულა მოგზაურისა და მეცნიერის ფეხი. იგივე ითქმის ინდო-ჩინეთისა და ცეილონის ტყეების, მონღოლეთის უდაბნოების, ჰიმალაის და აზიის სხვა თოვლიანი მთაგრებილების შესახებ.

23

როგორც ვხედავთ, თავისი უპირატესობების მიუხედავად, არც თანამედროვე გეოგრაფიული რუკაა უნაკლო. მასზედ ჯერ კიდევ თეთრ ლაქებად მოჩანს გამოუკვლეველი ადგილები.

გაივლის რამდენიმე ათეული წელი, შეიძლება საუკუნეც და ეს თეთრი ლაქები ამოივსება. ამოივსება თანამედროვე ტექნიკის: თვითმფრინავის, ყინულისმჭრელის, ავტომობილის დახმარებით.

მაგრამ ვერასოდეს ვერ ამოივსება ადამიანის ნდომა თავისი ცოდნის გამდიდრებისადმი. ბუნების შესწავლა იარსებებს მანამდე, სანამ არსებობს კაცობრიობა და გეოგრაფიული რუკაც განაგრძობს შევსებას, გაზუსტებას, განვითარებას.

მ ა რ კ ო პ ო ლ ო

ჩინეთის იმპერიის ვენეციელი სტუმარი

რუსტიჩიანო პიზანელის წიგნი

როგორ მოაღწია ჩვენამდე მარკო პოლოს მოგზაურობის აღწერილობამ?! მარკო პოლო ცხოვრობდა მე-13 საუკუნეში, ე. ი. დაახლოებით 700 წლის წინად. ცხადია, რომ მისი ნაამბობის ჩვენამდე მოტანა შეეძლო მხოლოდ წერილობით ნაშრომს, ხოლო თვით მარკო პოლოს, თავისი საინტერესო მოგზაურობის შესახებ არაფერი დაუწერია.

მაგრამ ერთმა მოულოდნელმა შემთხვევამ ხელი შეუწყო უაღრესად საყურადღებო და ძვირფასი ხელნაწერის მექმნას, რომლის დამწერი არის რუსტიჩიანო პიზანელი.

ქალაქ გენუაში (იტალია) დღემდე შენახულა წმინდა გიორგის პალაცო *), რომელიც თავისი სიდიადით საშუალო საუკუნეების ერთერთ საუკეთესო ძეგლს წარმოადგენს. ექვსი ტანწერწეტი სვეტის თავზედ ამართულა უზარმაზარი ქვის კედელი, რომელიც ზემოდან დაკბილულია და ციხეს მოგაგონებთ. ამ სახლში XIII საუკუ-

ნეში იმყოფებოდა ქ. გენუის „კაპიტანო დელ პოპოლო“-ს რეზიდენცია.

*) პალაცო – გვირგვინოსანთა, ან წარჩინებულ პირთა და მდიდართა სასახლე (იტალ.).

25

ეს სახლი ერთ დროს მართლაც ციხე იყო. არა ერთს სახელმწიფო დამნაშავეს გაუტარებია მისი მძიმე თაღების ქვეშ უსიხარულო დღეები! 1284 წელს, შემოდგომაზე, ამ საპყრობილეში შეჰყარეს ომში დატყვევებული პიზანელები*), რომლებიდანაც ზოგიერთმა 15 წელი გაატარა ციხეში. მძიმე პირობებში მოქცეულმა პატიმრებმა, ვერ აიტანეს გაჭირვება და ყოველდღე 30-40 დაღუპულ ტუსაღს ზღვაში ჰყრიდნენ, ხოლო ვინაიდან ომი ქ. პიზასა და გენუას შორის არ თავდებოდა, ამიტომაც ყველა ბედშავ ტყვეებს სიკვდილი მოელოდა.

იმ ტუსაღების შორის, რომლებმაც გაუძლეს საპყრობილის საშინელ პირობებს, იყო პიზანელი რუსტიკელი, რომელსაც უწოდებდნენ აგრეთვე რუსტიკანოს, ხან კირუსტიჩიანოს. მისი ხელობა – კალმოსნობა იყო და არა ხმალი. მას ეხერხებოდა ძველი პოემების თხრობა, მეფე არტურის, ჯადოსან მერლინის, სერ ლანჩელოტის და სხვა ლეგენდარული გმირების შესახებ. თავისი ენაწყლიანობის მეოხებით იგი ართობდა კეთილშობილ პირებს და მოუთხრობდა მათ ნაირ-ნაირ ამბებს. როგორც ჩანს, რუსტიჩიანო სიცილიის მეფის კარზე საკმაოდ მიღებული და განებივრებული მწერალი იყო, ვინაიდან იგი თავისუფლად სარგებლობდა სიცილიის სამეფო წიგ-

ნოსაცავით. ამ წიგნის სახელსა და შინაარსს ხელნაწერებს იგი ხმარობდა თავისი მოკლე და გაურანდავი მოთხრობების საწერად, რომლებიც, მიუხედავად ამისა, ფართოდ ვრცელდებოდა ხელნაწერების სახით, ხოლო შემდეგში ტიპოგრაფიულ მანქანებზედაც მოხვდა.

რუსტიჩიანო თუმცა იტალიელი იყო, მაგრამ ფრანგულად სწერდა. იმ დროს ფრანგული ენა, მისი სიტლან-

*) ქალაქ პიზას მცხოვრებნი.

26

ქის მიუხედავად, უკვე ბევრგან მიღებული იყო, განსაკუთრებით კი მოხეტიალე რაინდთა წრეებში. მათის აზრით „ცაშიც კი თვით ანგელოსებს ფრანგული ენა უყვარდათ“. ცხადია, რომ რუსტიჩიანო პიზანელი, რომელიც თავის ნაწარმოებებს უმთავრესად რაინდებსა და მეფის კართან ახლოს მდგომ დიდკაცებს უკითხავდა, სწერდა სწორედ ამ ენაზედ.

და აი, ეს რუსტიჩიანო 15 წლის განმავლობაში ტუსად იჯდა გენუის საპყრობილეში.

1298 წელს გენუელთა გემებმა საზღვაო შეტაკების დროს ხელახლად გაიმარჯვეს. ეხლა დამარცხებულნი პიზანელები კი არ იყვნენ, არამედ ვანეციელები. გენუელებმა ლ ა მ ბ ა დ ო რ ი ა ს მეთაურობით ხელში ჩაიგდეს ვენეციის გალერები *) და გამორეკეს მრავალი ტყვე. მათ შორის იყო ვენეციის წარჩინებული და პატივცემული მოქალაქე, ერთერთი გალერის უფროსი („სოპრაკომიტი“) მ ა რ კ ო პ ო ლ ო , რომელსაც ამდროს უკვე მთელი იტალია იცნობდა როგორც შორეულ ჩინეთში ნამყოფ მოგზაურს. იგი სხვა ვენეციელებთან ერთად წმ. გიორგის

პალაცოში დაამწყვდიეს.

საპრობილეში, უსაქმურობის გამო, მარკო პოლო ხშირად უამბობდა თავის მოულოდნელ ამხანაგებს შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნების შესახებ. მრავალი გენუელი ვაჭარი მოდიოდა ხოლმე ციხეში, რომ ყური დაეგდო მარკო პოლოსათვის, ვინაიდან წინდახედულ გენუელებს უკვე გაეგონათ აზიის ზღაპრული სიმდიდრეების შესახებ. მარკო პოლომ ისარგებლა რუსტიჩიანო პიზანელის იქ ყოფნით და გადასწყვიტა თავისი შთაბეჭდილებების ქაღალდზე გადატანა. მარკო პოლოს მიერ ნა-

*) გალერა – საშუალო საუკუნეების დიდი ნავი, რომელიც ნიბების მოსმით მიჰყავდათ მონებს.

27

კარნახევი ამბებისაგან სარაინდო რომანების ავტორმა, რუსტიჩიანომ მთელი წიგნი შეადგინა. ეს წიგნი თავისი ღირებულებით, რა თქმა უნდა, გაცილებით აღემატებოდა ყველაფერს, რაც რუსტიჩიანოს მანამდე დაეწერა. 1299 წელს, როდესაც ვენეციამ და გენუამ ზავი შეკვრეს, მარკო პოლო თავის მშობლიურ ქალაქში დაბრუნდა. ციხიდან მან თან წაიღო რუსტიჩიანოს ჩანაწერების ასლი, ხოლო თვით ხელნაწერის დედანი, როგორც ფიქრობენ, პიზანელ მწერალს დარჩა.

ყველა ნაწარმოები, რომლებიც 7 საუკუნის განმავლობაში დაბეჭდილა მარკო პოლოს მოგზაურობის შესახებ, ემყარება სწორედ რუსტიჩიანოს ხელნაწერის ამ ორ ვარიანტს. პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ამჟამად ინახება ხელნაწერი, რომელიც წარმოადგენს ასლს, გადმოდებულს თვით რუსტიჩიანოს ნაწერიდან. ხელნაწერის

წინასიტყვაობაში პიზანელი მწერალი მიმართავს მკითხველს:

„მფლობელნო და იმპერატორებო, მეფეებო, ჰერცოგებო და მარკიზებო, გრაფებო, რაინდებო და მოქალაქენო, და ყველა, ვიცაც გსურთ ისმინოთ ამბავი სხვადასხვა ხალხზე, ქვეყნიერების მრავალფეროვნებაზე, – აიღეთ ეს წიგნი და ვინმეს უბრძანეთ მისი წაკითხვა; თქვენ იპოვით არაჩვეულებრივ საკვირველებებს და ნაირ-ნაირ მოთხრობებს დიად არმენიაზე, სპარსეთზე; თათრების, ინდოეთის და მრავალი სხვა ქვეყნის შესახებ; ყველაფერს ამას ჩვენი წიგნი გიამბობთ გარკვევით, დალაგებით – იმნაირად, როგორც მარკო პოლო, ვენეციის ბრძენი და კეთილშობილი მოქალაქე მოგვითხრობდა, რაც ნახა საკუთარი თვალით, და რაც არ უნახავს, მაგრამ გაუგონია სანდობი და მართალი ხალხისაგან“.

რუსტიჩიანო პიზანელი, რა თქმა უნდა, ვერ გაითვალისწინებდა, რომ მის ნაწერს წაკითხავდენ არა მარტო მეფეები და ჰერცოგები, მფლობელნი და რაინდები, არამედ მთელი კულტურული კაცობრიობა; რომ მისი წიგნის

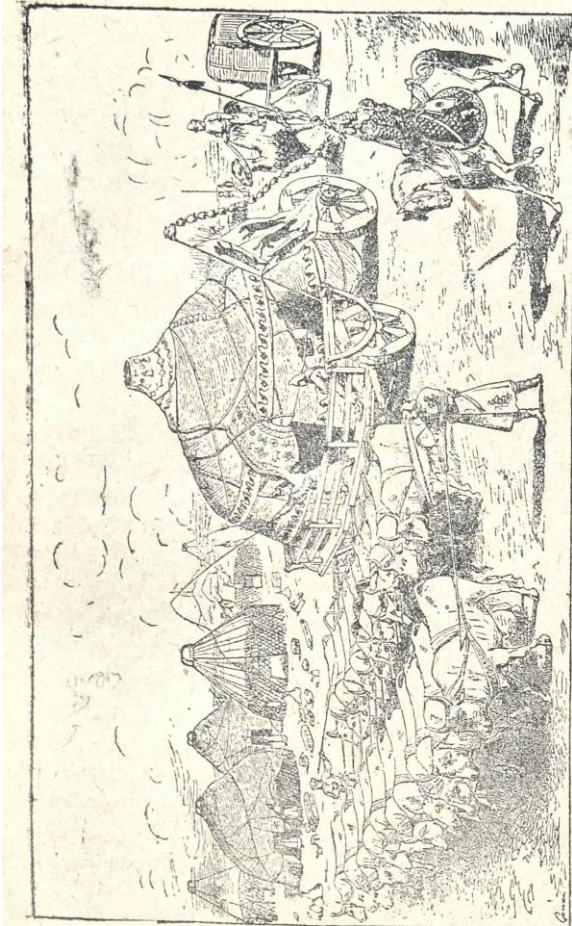
პირველი ნაბეჭდი გამოცემა 1477 წელშივე მოედებოდა სხვადასხვა ქვეყნებს და მარკო პოლოს ნაამბობი რამდენიმე ათეულ ენაზედ გადითარგმნებოდა!

ცხადია, რუსტიჩიანოს ღვაწლი მეტად დიდია. მისი ნამუშევარი შესაძლებლობას იძლევა თვალი გავადევნოთ დიადი მოგზაურობის მარშრუტს აზიის უშველებელ კონტინენტზე, აღვადგინოთ ის, რაც იყო ამ 700 წლის წინად და შევისწავლოთ თვით მარკო პოლოს ცხოვრება.

ხუბილაი-ყაენის ევროპიელი სტუმრები

სანამ ვენეციელი მოგზაურის ცხოვრებას აღვწერდეთ, საჭიროა რამდენიმე სიტყვით მაინც შევხვით იმ ხანას, რომელშიც იგი ცხოვრობდა.

მე-13-ე საუკუნის დასაწყისამდე, ევროპაში ეჭვიც არავის ებადებოდა, რომ მსოფლიოს აღმოსავლეთ ნაპირზე (ცხადია, აქ მსოფლიო იგულისხმება მაშინდელი გაგებით, როგორც ეხატა, მაგალითად, მარინო სანუდოს რუკაზე) ამავე საუკუნის ოციან წლებში თავს წამოსწევდა მრავალრიცხოვანი მეჯოგე ერი, ევროპისათვის უცნობი და შორეული. მაგრამ ეს ასე მოხდა. სადღაც, აზიის უდაბნოებსა და ბალახოვან ველებში გაძლიერდნ მონღოლები, რომლებიც აქამდე მწყემსებისა და მონადირეების ცხოვრებას მისდევდნ. 1241 წელს ახალი სამეფო იმდენად გაძლიერდა, რომ მომთაბარე მონღოლებმა გაბედეს ჩინეთის „წმინდა იმპერიაზე“ თავდასხმა. მაგრამ ისინი არ დაკმაყოფილდნ სამხრეთი ქვეყნებით; მონღოლთა ურდოები ზვა-ვივით გამოექანა დასავლეთისაკენ. აზიელმა მეჯოგეებმა აიკლეს კიევისა და სუზდალის რუსეთი, შეიჭრნ პოლონეთში და დაეუფლნ კავკასიას. მათ დასწვეს ქალაქები: კრაკოვი, სანდომირი, ბრესლავლი და ქალაქ ლიგნიცთან

საშუალო საუკუნეებში მომთაბარე მონღოლები ხშირად იცოი იდენ ადგილ-სამ-
ყურად, მათ ჰქონდათ ბორბლებზე შედგენილი სახლები—„ურტები“, რომელ-
შიც ხორების საშუალებით გადაჭიმულა უზარმაზარ მანძილები.

სასტიკად დაამარცხეს სილეზიის ჯარი, რომელსაც ჰენ-
რიხ ღვთისმშობლის მიუძღვოდა. ამის შემდეგ მონღოლები
ჰუნგრეთს დაეტაკენ, დაამარცხეს აქაური ლაშქარი და
გაიარეს მთელი ქვეყანა ადრიატიკის ზღვამდე.

მონღოლების შემოჭრამ ევროპის ერებს თავზარი დას-
ცა. მათ მონღოლები ველურ, ჭუჭყიან და გამხეცებულ
ხალხად მიაჩნდათ, რომელიც თითქოს მთელი კაცობრიო-
ბის კულტურას დაღუპვით ემუქრებოდა.

საფრანგეთის მეფემ, ლიუდოვიკო IX-მ ერთხელ შენი-
შნა მონღოლების შესახებ:

„თუ ისინი ჩვენამდესაც მოვლენ, მაშინ ან ჩვენ გავრე-
კავთ მათ სათათრეთში*), ან ისინი გაგვზავნიან ცაში“!

მაგრამ საქმე არც ისე ცუდათ იყო, როგორც ევროპიელებს თავდაპირველათ ეგონათ. მონღოლებმა დასცალეს ჰუნგრეთი, პოლონეთი და დაიწიეს აღმოსავლეთისაკენ. ამის შემდეგ გამოირკვა, რომ უშუალო დაღუპვის ხიფათი ევროპას არ მოეღოს, მაგრამ მას გაუჩნდა ახალი მეზობელი – მძლავრი და სახიფათო სახელმწიფო.

ეს სახელმწიფო ანუ მონღოლების იმპერია იმ დროს მსოფლიოში უდიდესი სახელმწიფო იყო. ჩინგის-ყენის მიერ დაარსებული სამეფო 1260 წელს ვრცელდებოდა მდ. ჰუან-ჰედან (ჩინეთი) აღმოსავლეთ ციმბირის ტაიგამდის და იაპონიის ზღვის ნაპირიდან – პოლონეთამდის. ამგვარად მონღოლების იმპერია შეიცავდა ევროპიულ რუსეთს და აზიის თითქმის მთელ დასახლებულ ნაწილს გარდა სამხრეთი ქვეყნებისა (სამხრ. ჩინეთი, ინდო-ჩინეთი, ინდოეთი, არაბეთი და სირია).

ასეთს ვეებერთელა ქვეყანაში, თავისთავად ცხადია,

*) მაშინ ევროპაში მონღოლებს, ისევე როგორც მაჰმადიან ერებს „თათრებს“ უწოდებდენ.

შეუძლებელი იყო ერთმართველობა და ამიტომაც მონღოლეთის იმპერიას რამდენიმე თვითმპყრობელი ანუ მეფე განაგებდა. საკუთრივ „დიდი ხანის“ სამფლობელო შეიცავდა მანჯურიას, კორეას, ჩრდილო ჩინეთს, მონღოლეთის უდიდეს ნაწილს, ტიბეტს და ჩინური თურანის მხარის ნახევარს. საზღვრებს წარმოადგენდენ: აზიის აღმოსავლეთი სანაპირო, ჩინეთის კედლის დასავლეთი ბოლო, თარიმის ველები და ჰიმალაის მთაგრეხილი. რაც შეეხება ციმბირს, ევროპიულ რუსეთს და კავკასიას, ისინი

სხვა ყაენებს ემორჩილებოდენ.

როდესაც ევროპაში გაიფანტა მონღოლების გაძლიერებით გამოწვეული ძრწოლა, სასულიერო და სამოქალაქო მოღვაწეებმა დაიწყეს მსჯელობა შექმნილი მდგომარეობის შესახებ:

„მართალია, თათრები „ბინძური“ და წარმართები არიან, მაგრამ გამოცდილებით ცნობილია, რომ წარმართების დაყენება ჭეშმარიტი რწმენის გზაზე უფრო ადვილია, ვიდრე ურწმუნო მაჰმადიანებისა. იქნება ქრისტეს მოძღვრებამ გაიმარჯვოს და სძლიოს მონღოლების სიბნელე?! ცდა ბედის მონახევრეა“.

ამასთან ერთად, იტალიელმა ვაჭრებმა მალე გაიგეს არაბებისა და სომხებისაგან, რომ ევროპელების წაროდგენა მონღოლების „მხეცობაზე“ ძალიან გადაჭარბებულია, რომ მონღოლები, სადაც კი დამყარდება მათი ძალა-უფლება, იცავენ წესიერებას, გაჰყავთ გზები და ძალიან აფასებენ ძვირფას თვლიან ლამაზ სამკაულებს. ამის შემდეგ ევროპიელ ვაჭრებს დაებადათ აზრი მონღოლებთან სავაჭრო ურთიერთობის გაბმისა, და არა მხოლოდ აზრი, წინდახედულ ვაჭრებს ბევრი ხანი არ დასჭირებიათ საქმის დასაწყებად.

32

1245 წელს რომის პაპის ლეგატი ჯოვანი პლანო გაემგზავრა ქ. ლონდონიდან, ფირმანებით აღჭურვილი, მონღოლთა იმპერატორის ადგილ-სამყოფელისაკენ. რამდენიმე წლის შემდეგ კათოლიკეთა მეორე ბერმა, გილიომ რუბრუკვისმა, რომელიც ლიუდოვიკო IX-ს აგენტის მოვალეობას ასრულებდა, გაიარა ყარაყორუმის მთები, მაგრამ მისიონერული ზეგავლენის ეს ორივე ცდა უნაყოფოდ

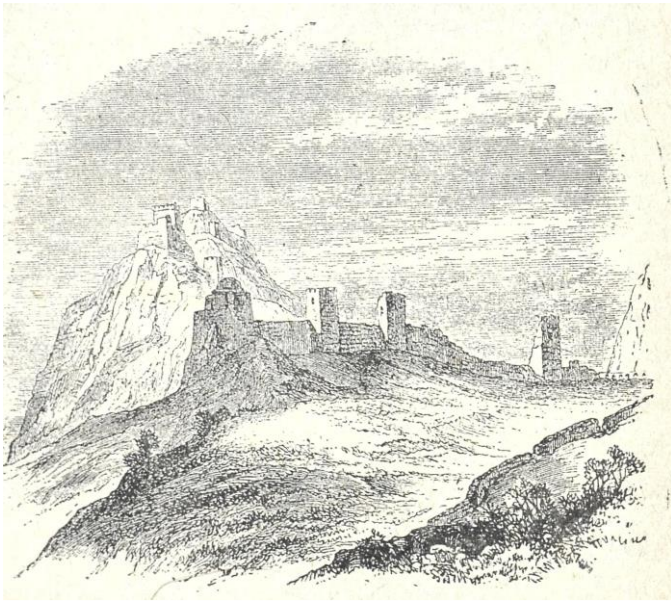
დამთავრდა. მონღოლთა ყაენებმა ვერაფერი ვერ გაიგეს პაპის და მეფის მოციქულთა ქადაგებიდან, ლოცვიდან და საცეცხლურის ქნევიდან, ევროპის მფლობელთა დესპანებს აზიის ბატონები მკვახედ და ამაყად შეხვდენ. მაგალითად, მუნკე-ყაენმა ბერ რუბრუკვის გაატანა ლიუდოვიკ IX-სთან წერილი, რომელშიც აცხადებდა საფრანგეთის გვირგვინოსან მეფეს თავის ქვეშევრდომად!! ასე ჩაიფუშა მონღოლთა სწრაფად მორჯულების პირველი გეგმები. მაგრამ ამ გარემოებამ არ იმოქმედა ევროპიელ ვაჭართა აღმოსავლეთისაკენ მისწრაფებაზედ.

ერთ ერთი ადგილი, სადაც მონღოლები და ლათინური ქვეყნების წარმომადგენლები თავისი საქმიანობის დროს ერთმანეთს ხვდებოდნენ, იყო ყირიმის ნახევარ კუნძულის ერთ-ერთი ნავთსადგური – სოლდაია (თანამედროვე სუდაკი). მაშინ ეს ქალაქი თათრებს ემორჩილებოდა და ხარკს აძლევდა ყივჩაღთა ყაენებს.

სუდაკში ბევრი ვენეციელი ვაჭარი ცხოვრობდა. წერილობითი ძეგლების გარდა როგორცაა, მაგალითად, არაბ მოგზაურის იბნ-ბათუთას ნაწერები, ამას მოწმობენ ყირიმის ნაპირზე შენახული იტალიური სახლებისა და კოშკების ნანგრევები. ვენეციელები ყიდულობდენ ყირიმის მიწაზედ მამულს და სახლკარს, ვინაიდან შავი ზღვის ნაპირებზედ საქმიანობა მათთვის შემოსავლის მძლავრ წყაროს წარმოადგენდა.

ჩვენი მოგზაურის ბიძასაც, რომელიც აგრეთვე მარკო ბოლოდ იწოდებოდა, სუდაკში ჰქონდა საკუთარი სახლი, რაც დადასტურებულია შენახულ საბუთებში. 1260 წელს მან გაგზავნა თავისი უმცროსი ძმები მათე და ნიკოლოზი

ყირიმში, თლილი ძვირფასი ქვებით სავაჭროდ. მათ შე-
სახებ უმცროსი მარკო პოლო, ჩვენი მოგზაური სწერს,

სოლდაიას ციხე-სიმაგრე (თანამედროვე სუდაკი)

რომ ისინი მოხერხებული, ჭკვიანი და კეთილშობილი ვაჭ-
რები იყვნენ. მათ არც მისიონერული მოღვაწეობა აინტე-
რესებდათ და არც სამეცნიერო კვლევა-ძიება. მოგება – აი-
რა შეადგენდა მათს მიზანს, რომელსაც ისინი მზად იყვნენ
ცხრა მთის გადაღმა გაჰყოლოდნენ.

34

სუდაკში ძმებმა რამდენიმე თვე იცხოვრეს და გადას-
წყვიტეს უფრო შორს, აღმოსავლეთისკენ გამგზავრება
დაახლოვებით იმ გზით, რომლითაც 7 წლის წინად გაი-
არა გილიომ რუბრუკვისმა. თანამედროვე უკრაინის სამ-
ხრეთ ნაწილზე გავლით მათე და ნიკოლოზი მივიდნენ ყივ-
ჩალების ყაენ ბ ე რ ქ ა ს თ ა ნ. ამ ყაენის სატახტო ქალა-
ქი მდებარეობდა ეხლანდელი ასტრახანის და ყაზანის მახ-
ლობლად.

ბერქა ყაენმა ვენეციელი სტუმრები გულუხვად და კე-

თილი ნდობით მიიღო. ნიკოლოზმა და მათემ მიართვეს მას თან მიტანილი განძეული, რომლის ღირებულებაც ყივჩაღთა მეფემ ერთი-ორად გადაუხადა. ძმებმა სრული ერთი წელი გაატარეს ბერქა-ყაენთან და ბევრი მოგებაც ნახეს, მაგრამ შემდეგ ბერქა-ყაენს შეებრძოლა ჩინგიზ-ყაენის მეორე შთამომავალი – ხულაგუ, რომელმაც განამტკიცა სპარსეთში მონღოლების ძალა-უფლება, ატყდა შინაგანი კინკლაობა და ომიანობა; ხულაგუმ დაამარცხა ვენეციელების პატივისმცემელი და მფარველი ბერქა-ყაენი და ამიტომაც ნიკოლოზი და მათე იძულებული გახდნენ ყივჩაღთა დედაქალაქი დაეტოვებინათ.

შავი ზღვისკენ დაბრუნება მათ სახიფათოდ სცნეს და გაემგზავრენ შუა აზიის უცნობი ქვეყნებისაკენ იმ იმედით, რომ იქიდან სხვა გზით დაბრუნდებოდნენ იტალიაში.

ყივჩაღეთიდან ძმები გაემგზავრენ აღმოსავლეთისკენ, გადავიდნენ მდ. ვოლგაზე, გაუხვიეს სამხრეთით და ქ. ბუხარაში ბორაქ-ყაენთან მივიდნენ. აქ მათ სამი წელი იცხოვრეს და საუცხოვოთ შეითვისეს თათრული ენა. მონღოლები მათ ხელს არ უშლიდნენ ვაჭორბაში. მაგრამ სამი წლის შემდეგ პოლოებს მოენატრათ ახალი ქვეყნების ნახვა, მოუნდათ აღმოსავლეთისაკენ კიდევ უფრო შორს წასვლა. ერთმა მოულოდნელმა შემთხვევამ ვენეციელებს ხელი შეუწყო ამა სურვილის განხორციელებაში.

35

1266 წელს ბუხარაში მივიდა მონღოლეთის დიდი იმპერატორის, ხუბილაის ელჩი თავისი ამალით, რომელიც ბრუნდებოდა ხულაგუ-ყაენი სატახტო ქალაქიდან (სპარსეთში). ელჩმა უთხრა ვენეციელებს:

– „ბატონებო, მთელი მონღოლეთის დიად მეფეს ჯერ

საკუთარი თვალით არ უნახავს ლათინები და ძალიან სურს მათი ნახვა. თუ მე წამომყვებით, გარწმუნებთ, რომ იგი თქვენ სიხარულითა და დიდის პატივით მიგიღებთ. ჩემთან ერთად თუ იმგზავრებთ, თქვენ არავითარი ხიფათი და უსიამოვნება არ მოგელით.

ვენეციელები მაშინვე დათანხმდნენ ელჩის წინადადებაზედ. ელჩმა თავისი დაპირება პატიოსნად შეასრულა და ერთი წლის მოგზაურობის შემდეგ ორივე ძმა წარუდგა მონღოლების უზენაეს ბატონს, რომელსაც თავი მოჰქონდა და ხელმწიფეთა ხელმწიფედ.

ხუბილაი ყაენმა, რომლის სატახტო ქალაქი ეხლანდელი ბეი-პინის (პეკინის) ჩრდილოეთით მდებარეობდა, ვენეციელი ვაჭრები მხიარულად და გულწრფელი აღფრთოვანებით მიიღო.

ხუბილაი-ყაენმა გამოჰკითხა ნიკოლოზს და მათეს ევროპის შესახებ ყველაფერი, რაც მას აინტერესებდა: როგორები არიან იქაური მეფეები, როგორ განაგებენ თავიანთ სამფლობელოს, ასამართლებენ ბოროტის ჩამდენთ, როგორ ომობენ და სხვ. მონღოლთა იმპერატორს უნდოდა გაეგო აგრეთვე ყველაფერი, რაც ძმებმა იცოდნენ რომის პაპისა და კათოლიკურ სარწმუნოების შესახებ.

მოისმინა რა ვენეციელების ახსნა-განმარტებები, ხუბილაი ძალიან კმაყოფილი დარჩა. კარგი პატივი სცა ორივეს და შემდეგ გადასწყვიტა მათი შიკრიკებად გაგზავნა რომის პაპთან, თან გააყოლა ერთერთი თავისი თავადი ქოლათაი და გაატანა რომის პაპისადმი წერილი. ამ

36

წერილში იგი სთხოვდა პაპს გამოეგზავნა მისთვის ასიოდე განათლებული, ხელოვნებათა მცოდნე ქრისტიანი, რომ-

ლებიც შესძლებდენ დაემტკიცებინათ ქრისტეს რჯულის უპირატესობა თათრებში. გავრცელებულ შამანიზმის საწინააღმდეგოთ. რასაკვირველია, შესაძლებელია ხუბილას აზრადაც არ მოსვლოდეს ასეთი რამ, და წერილი შეთხზული იყო თვით პოლოების მიერ, რომლებსაც თავისი მეორე ექსპედიციისათვის რომის პაპის დახმარება სჭირდებოდათ.

ხუბილაი-ყაენმა უბოძა მძებს ოქროს ფირფიტა

ასეა თუ ისე, ნიკოლოზმა და მათემ მოახერხეს მიენიჭებინათ თავისი სავაჭრო გეგმებისადმი სარწმუნოებრივი ხასიათი და ხმებს ავრცელებდენ, თითქოს ხუბილაი-ყაენს უკვე გადაეწყვიტოს მონღოლების მონათვლა. ვიმეორებთ, ეს შეიძლება არც იყო ასე, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში ხუბილაი მიილტვოდა ევროპელების დაქირავებისაკენ, ვინაიდან მონღოლებს არ გააჩნდათ ვეებერთელა სამეფოს მართვა-გამგეობის უნარი; მაშინ მონღოლების სამფლო-

37

ბელოში მშენებლები, ვეზირები, ადმინისტრატორები და ტექნიკოსები მეტ წილად არაბები იყვნენ და ხუბილას ეშინოდა, რომ მალე არაბები მთელი იმპერიის საჭეს ხელში ჩაიგდებდენ.

ხუბილაი-ყაენმა უბოძა მათესა და ნიკოლოზს ოქროს

ფირფიტები, რომლებზედაც მის სახელთან ერთად აღბეჭდილი იყო ბრძანება ყველა მისი ქვეშევრდომებისადმი, დაუბრკოლებლად გაეტარებინათ და ცხენებით მოემარაგებინათ ვენეციელები. ასეთი ოქროს ფირმანის ნიმუშები შეიძლება დღესაც ნახოთ ევროპის მუზეუმებში. მათე და ნიკოლოზი ქოლათაი-მონღოლთან ერთად გამოემგზავრენ შინისკენ.

გზაში ქოლათაი, ძმების სიტყვით, ავად გახდა და რომელიღაც ქალაქში დარჩა.

სანამ ნიკოლოზი და მათე სამშობლოს მიაღწევდნენ, 1268 წელს მოკვდა რომის პაპა კლიმენტ IV, რომლის დახმარებაზეც ძმები ამყარებდნენ თავის იმედებს. ამგვარად რომის პაპი ვეღარ დაეხმარებოდა მათ მეორე მოგზაურობაში.

უკვე 13 წელი გავიდა, რაც ნიკოლოზი და მათე ვენეციიდან წავიდნენ და ამ ხნის განმავლობაში საკუთარ ოჯახში არ ყოფილან. როდესაც ნიკოლოზი შინ დაბრუნდა, მას ცოლი აღარ დახვდა ცოცხალი. სამაგიეროდ, მას დახვდა პატარა და ხალისიანი ბიჭუნა, რომელიც მისი აღმოსავლეთისკენ გამგზავრებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ დაიბადა და ეხლა უკვე 13 წლისა იყო.

ეს ბიჭუნა გახლდათ ჩვენი მარკო პოლო, რომელმაც შემდეგში რუსტიჩიანო პიზანელს დიდი წიგნი დააწერინა.

ვენეციაში ნიკოლოზმა და მათემ ორი წელი დაჰყვეს. ისინი ჩქარობდნენ კვლავ ჩინეთისკენ გამგზავრებას, მაგ-

რამ ვინაიდან კლიმენტი IV-ეს სიკვდილის შემდეგ ორი წლის განმავლობაში რომის პაპად ვერავინ აირჩიეს და

კათოლიკური ეკლესიის ტახტი ცარიელი იყო, ამიტომაც პოლოების გეგმებს მფარველი არ მოეპოვებოდა. ბოლოს და ბოლოს, ორივეს მობეზრდა მოლოდინი და გადასწყვიტეს უპაპოდ იოლათ წასვლა.

მათ მიმართეს ლიეჟის არქიდიაკვანს, პაპის ლეგატს – თეობალდო პიაჩენცელს, რომელიც იმ დროს ქ. აკრაში ცხოვრობდა. თეობალდო დადებითად შეხვდა ვენეციელების განზრახვას ხუბილაი-ყაენთან დაბრუნების შესახებ. ვინაიდან ლეგატი რომის სასულიერო წრეებში საკმაოდ დიდ პიროვნებად ითვლებოდა, ამიტომ მას შემლო თავისი გავლენით ვაჭრებისათვის დახმარება გაეწია. თეობალდომ, რომელსაც ესამოვნა პოლოების გამგზავრება, მათ თან გაატანა წერილები „დიადი ყენისადმი“, რომელშიც ადასტურებდა, რომ ნიკოლოზმა და მათემ შეასრულეს ხუბილაის დავალება, მაგრამ კათოლიკეთა წინამძღვარი ცოცხალი აღარ დახვდათ და ამიტომ საქმე ვერ მიიყვანეს ბოლომდე.

ამის შემდეგ ძმები პატარა მარკოსთან ერთად აკრიდან ქ. ლაიასში წავიდნენ. მაგრამ სანამ ლაიასიდან გაემგზავრებოდნენ, მათ ახალი და მეტად სასიამოვნო ამბავი გაიგეს: ლეგატი თეობალდო, მათი მფარველი და ქომაგი რომის პაპად აერჩიათ. პოლოები მაშინვე იტალიაში დაბრუნდნენ და მივიდნენ ახალ პაპთან, რომელმაც მათ ფირმანები და სიტყვიერი დავალებები მისცა, – თუმცა ხუბილაის მიერ დაბარებული ასი მოქადაგე კი ვერ გააყოლა, ვინაიდან პაპის ტახტზე ეხლახან ავიდა და ჯერ ასეთი ძვირი მოგზაურობებისათვის საღსრები არ გააჩნდა. თეობალდომ შესძლო გაეყოლებინა ვენეციელებისათვის მხოლოდ ორი ბერი-მოდღვარი: ნიკოლოზ ვიჩენცელი და გი-

ლიომ ტრიპოლიელი.

39

პაპის ლოცვა-კურთხევით დაიმედებული გაემგზავრა აღმოსავლეთისკენ ხუთი მოგზაური: სამი პოლო და ორი ბერი. მაგრამ, როგორც სჩანს, ბერებს ხანგრძლივი და ძნელი მოგზაურობისა ეშინოდათ და ლაიასშივე ჩამოშორდნენ ვენეციელებს. ამგვარად ხუბილაი-ყაენის სურვილი პაპის დახმარებითაც ვერ შესრულდა.

1271 წლის ბოლოში ან შეიძლება 1272 წლის დასაწყისში პატარა მარკო თავის მამასთან და ბიძასთან ერთად გაემგზავრა ლაიასიდან შორეული ჩინეთისაკენ.

ვენეციელთა სამხედრო
ხომალდი (სამ. საუკუ-
ნეებში)

მარკო პოლო აზიის გავლით მიდის ჩინეთში

ევროპიდან ჩინეთის დაბლობებამდე უზარმაზარი მანძილია, რომლის გასასვლელად მოგზაურს მრავალი დაბრ-

კოლების გადალახვა უხდება. ჩვენს ხანაშიც კი, როდესაც ტექნიკა მაღალ დონეზეა ასული, აზიის ის ქვეყნები, რომლებიც გაიარა მარკო პოლომ 700 წლის წინად, წესიერ გზებს თითქმის მოკლებულია.

40

განსაკუთრებით ძნელია მოგზაურობა შუა აზიის მთებზე, უდაბნოებზე და ზეგანებზე. აქ მხოლოდ აქლემებისა და ცხენების ქარავნები დადიან და თანამედროვე მოგზაური, რომელიც მიდის, მაგალითად, ავღანისტანის, ან თურანის საქარავნო გზებზე, ხვდება თითქმის იმავე სურათებს, რომელთაც ხედავდა მე-13-ე საუკუნეში ვენეციელი მოგზაური.

აი, მაგალითად, ის სურათი, რომელსაც ხშირად დინახავთ დიდ საქარავნო ბილიკზედ, ფერღანის ოაზისიდან ყაშღარისკენ მიმავალი.

ზარების რეკით და ყრუ ფეხთაცემით მიდის ქარავანი ბილიკზე. დატვირთული ორკუზიანი აქლემები რიტმიულად მოირწევიან და ერთერთი მათგანის ზურგზედ ამხედრებული ყირღიზიც წინ და უკან ირხევა. გიკვირს, რატომ არ დაემართება ზღვის ავადმყოფობა! მაგრამ ყირღიზი ბავშობიდანვე შეეჩვია აქლემის ზურგზე ქანაობას და მისთვის ამ მერყევი მატარებლით მგზავრობა ისეთივე ადვილია, როგორც ჩვენთვის ავტომობილში ჯდომა. აქლემები ერთმანეთზე თოკით გადაბმულები არიან; თოკი მათ მიბმული აქვთ ცხვირის ნესტოებში გაყრილ ჩხირებზედ, რაც აქლემების ტარებას აადვილებს.

ქარავნის თავში ფეხებს მიაბაკუნებს ვირი, რომელიც უზარმაზარ აქლემთან შედარებით ძაღლს უფრო მოგაგონებთ, ვიდრე სატვირთო და შესაჯდომ „ბედაურკს. მაგ-

რამ ამისდა მიუხედავად ვირზე ამხედრებულა ახმახი ყაშ-
ღარელი, მზისგან დამწვარი, წვერულვამ-გაბურძენილი,
გამტვრიანებული. ეს „ქარავანბაში“ გახლავთ, მთელი ქა-
რავნის ხელმძღვანელი და გზის გამკვლევი; გრძელ ფეხებს
თითქმის მიწაზედ მიათრევს (ვირი პატარაა) და თუ ძა-
ლიან არა ცხელა, წვრილი ხმით ყაშღარულ საქარავნო
სიმღერებს გასძახის...

41

ქარავანი – ეს არის მტვერისა და ჟრიამულის შეუჩერე-
ბელი ტალღა, რომელიც შორიდანვე ზარების რეკითა და
ხმაურით გაფრთხილებთ, გემუქრებათ. ცხენს სადავეს მი-
სწევთ და გზის ნაპირზე შეაჩერებთ, სანამ ქარავანი გაივ-
ლის. რამდენიმე წუთის განმავლობაში თქვენს წინ მიირ-
ხვიან მახინჯი აქლემები, ყვირიან და ილანძღებიან ყაშ-
ღარელი მექარავნეები, ქვებს უშენენ გაჯიუტებულ ცხო-
ველს. მთელი ქარავანი ლიოსის ხმელი მტვრის ღრუბლებ-
შია გახვეული.

გაივლის ქარავანი და ღრიანცელი თანდათან მისუს-
ტდება.

ასე მიდიან ქარავნები აზიის გზებზე დილიდან საღა-
მომდე. მზის ჩასვლის შემდეგ აქლემებს ტვირთს მოხსნიან
და შუაღამემდე გარშემო ატარებენ. ბუჩქნარისაგან კო-
ცონს გააჩაღებენ და ფლავის, ან „შურფას“ ხარშვას და-
იწყებენ. სპილენძის „კუნგანებში“ ქოთქოთებს წყალი შიგ
ჩაყრილი „ქოქ-ჩაის“ ფოთლებით...

საქარავნო გზებზე ხშირად წააწყდები მომაკვდავ აქ-
ლემს, ან ცხენს, ზოგჯერ სახედარსაც – ყველა ვერ გაუ-
ძლებს ქვიან ბილიკთა სიმკაცრეს!

თავისი მოგზაურობის დროს ჩვენი ნაცნობები: მათე,

ნიკოლოზი და მარკო ცხენებითა და აქლემებით სარგებლობდნენ.

მართალია, აღმოსავლეთ აზიაში მოგზაურობა ამჟამად ზღვითაც შეიძლება და შეიძლება ითქვას, რომ გემით მოგზაურობა გაცილებით უფრო ადვილია, სწრაფი და თანაც ნაკლებად უსიამოვნო, ვიდრე შინაგანი აზიის საქარავნო გზებზე ცხენებით სიარული. ეჭვს გარეშეა, რომ რომელიმე თანამედროვე იტალიელს, – თუნდაც, მაგალითად, მარკო პოლოს ერთერთ შთამომავალს აზრადაც არ მოუვა ჩინეთში ხმელეთის გზებით წასვლა, არამედ საო-

42
კვანო გემში ჩაჯდება, გაივლის სუეცის არხს და ინდოეთის ოკეანეს გასცურავს.

მაგრამ იმ დროს, როდესაც მარკო პოლო ცხოვრობდა, თვით ევროპიელი მეზღვაურებიც, რომლებსაც შედარებით მტკიცე და გამძლე ხომალდები ჰქონდათ, გაურბოდნენ ოკეანის ვერაგ ტალღებს.

ქალაქ ლაიასიდან სამივე ვენეციელი გაემართენ ნავთსადგურ ო რ მ უ ხ ი ს ა კ ე ნ , რომელიც სპარსეთის უბესთან მდებარეობს. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ აქედან მოახერხებდნენ გემით ჩინეთში წასვლას და ამით თავიდან აიცილებდნენ მომაბეზრებელსა და გაჭიანურებულ მოგზაურობას თურანისა და მონღოლეთის უდაბნოებში. ის გზა, რომლითაც მარკო პოლო ორმუზში მივიდა, დანამდვილებით არ არის გამორკვეული, ვინაიდან ამის შესახებ რუსტიჩიანოს ხელნაწერში მხოლოდ თითო-ოროლა ცნობას იპოვნის მკვლევარი. მაგრამ იმის და მიხედვით, თუ რომელ ქვეყნებს აღწერს თავის ნაამბობში მარკო პოლო, შესაძლებელი ხდება მისი გზის საერთო მიმართუ-

ლების აღდგენა. რუსტიჩიანო პიზანელის წიგნში მოყვანილია ვენეციელი მოგზაურის მოთხრობები წინა აზიის რამდენიმე ქვეყნის შესახებ; ასეთია: მცირე სომხეთი, ოსმალეთი, დიდი სომხეთი, საქართველო, მოსულის სამეფო, ქალაქები – თავრიზი და ბაღდადი. რასაკვირველია, მას არ უნახავს ყველა ეს ადგილი საკუთარი თვალით; მაგალითად, საქართველოში იგი არ ყოფილა; ასევე დარუბანდის კარებშიც. უნდა ვიფიქროთ, რომ ვენეციელების ქარავანმა გაიარა ოსმალეთი, სპარსეთი და აქედან უმოკლესი გზით სპარსეთის უბეს მიადგა.

გზა და გზა ახალგაზრდა მარკო პოლო ხედავდა მისთვის სრულიად უცხო ქვეყნებს, სავსებით უცნობ აღმოსავლეთურ ყოფა-ცხოვრებას და ადათებს. მარკო პოლოს,

43

როგორც ნორჩ და ხალისით აღსავსე ჭაბუკს, არ აინტერესებს ამ საკვირველი ქვეყნების წარსული და დიადი ისტორიული ძეგლები, მას მხოლოდ აწმყო იზიდავს. ჭაბუკის მახვილი გონება სწრაფად ითვისებს იმ ნაირ-ნაირ შთაბეჭდილებებს, რომლებითაც მას უმასპინძლებდა აზია. იგი მოგვითხრობს თავრიზის ვიწრო და მრუდე ქუჩების, მიზგიტების, დერვიშებისა და „ყორანის“ შესახებ: აღწერს ბაზრებს და მოედნებს, სავაჭრო ჩვეულებებს და საქვეყნო წესებს. თავრიზიდან გამგზავრებული ვენეციელები შევიდნენ სპარსეთის გულში, რომლის შესახებ მარკო ასე შენიშნავს:

„ამ ქუეყანასა შიგან ბინადრობს ხალხი ბოროტი და მძარცველი; ყოველდღე მკვლელობა ხდება; აქაურებს ეშინიათ მხოლოდ თავისი მფლობელების – თათრებისა*). თორემ ესენი რომ არ იყონ, ყაჩაღები დიდ ზიანს მიაყენებდნენ ვაჭრებს. ამ ხელისუფლების დრო-

საც კი ვაჭრები ბევრსა ზარალობენ მათის წყალობით. უიარალო ვაჭრებს შეუბრალებლად ხოცავენ, ან მარცვავენ. ისინი ყველანი, მართალი გითხრათ მუჰამმედის რჯულისანი არიან“...

მოგზაურებმა გაიარეს სპარსეთის ქალაქები: სავე (ეხლანდელი თეირანის არემარეებში), იეზი, ქერმენი... გზა და გზა კაკებზე და ხოხებზე ნადირობით თავს იქცევდენ, ხშირად კანჯრებსაც ხედავდენ. ქერმენში მარკოს ყურადღება მიიპყრო ფირუზის მადაროებმა, რკინის ხელოსნებმა და შევარდნით ნადირობამ.

„იქაურ მთებში, – გ ვ ი ა მ ბ ო ბ ს მ ო გ ზ ა უ რ ი , – ბუდობენ საუკეთესო ჯიშის და მსოფლიოში უსწრაფესი შევარდნები. მათ ვერც ერთი ფრინველი ვერ გაექცევა“...

ქერმენის შემდეგ ვენეციელებს შეხვდათ ქალაქი ქამანდი. ამჟამად ამ სახელწოდებით სპარსეთში არც ქალაქი და არც სოფელი აღარ არსებობს. დიდი ხნის ძიების შემდეგ მაიორმა ს ა ი ქ ს მ ა გამოარკვია, რომ მარკო პო-

*) იგულისხმება მონღოლები.

44

ლოს ქამანდი იგივე თანამედროვე ქალაქი ჯირუფთი არის, რომელიც მდებარეობს მდ. ხალილ-რუდის მარცხენა ნაპირზე, ამ ქალაქის ერთერთ უბანს დღემდე ქამანდის უწოდებენ.

ხალილ-რუდის ხეობაში მარკომ პირველად იგემა ცხელი ქვეყნების ხილეული: ინდის ხურმა, სამოთხის ვაშლი და სხ. ხილეულის გარდა მარკო პოლო აღწერს აქაურ კუზიან ხარს – ზებუს, დუმიან ცხვარს, ტყის ქათამს.

ორმუხში ჩასვლამდე მარკოს მამასა და ბიძას ეგო-

ნათ, რომ თავს დააღწევდენ შუა აზიაში ქარავნით მოგზაურობას და გემით წავიდოდენ. მაგრამ, ჩავიდენ თუ არა ორმუზში, ისინი მიხვდენ, რომ ეს ფუჭი იმედი იყო. მართალია, აქაური ნავთსადგურები ზღვაზე მიმოსვლით დაკავშირებული იყო ინდოეთთან, მაგრამ ნიკოლოზსა და მათეს ვენეციის „საუცხოვო“ ფლოტის შემდეგ სპარსეთის ხომალდები არა საიმედო და სახიფათო ნაგებად ეჩვენათ. ორმუზში მყოფი ხომალდები მოკლებული იყო რკინის ლურსმნებს, ბაქანს და საფარველს ფის ტალღებისაგან დასაცავად. ერთის სიტყვით, ვენეციელებს ზღვაზედ გული აუცრუვდათ და ისევ ხმელეთის გზა აირჩიეს.

სწორედ ამ დროს მარკოც ავად განდა. ოსმალეთზე და სპარსეთზე გამოვლის დროს მათ მოუხდათ თოვლიანი მთების გადმოვლა და უცებ თავი ამოჰყვეს ტროპიკული სიცხით დაბულულ ქვეყანაში. ჰავის უცაბედ ცვალეზადობას მარკოს ნორჩმა ორგანიზმმა ვერ გაუძლო და ცხადა, ნავით მოგზაურობა მწველი მზის სხივების ქვეშ კიდევ უფრო გააუარესებდა მის მდგომარეობას.

ამიტომაც ვენეციელებმა ისევ ჩრდილოეთისაკენ იბრუნეს პირი.

ორმუზიდან ისინი გაემართენ იმ მაღლობი ქვეყნისაკენ, რომელსაც კამირი ანუ „ქვეყნიერების ბანი“ ეწოდება,

45

მაგრამ, სანამ მთებამდე მივიდოდენ, მათ უნდა გაევილოთ ვრცელი უდაბნო, ხორასანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში მოქცეული.

უსიცოცხლო და მკაცრი უდაბნო, სპარსელთა თქმულებების თანახმად ითვლება ბოროტების ღმერთის – არიმანის სამფლობელოდ. ამ უდაბნოზე ოდესღაც გაიარა

ალექსანდრე მაკედონელმა თავისი ლაშქრით და სახსოვრად დასტოვა მრავალი ლეგენდა „ისკანდერ ზიულკარნემის“*) შესახებ. სწორედ აქვე უნდა მომხდარიყო მაკედონელთა შეტაკება სპარსეთის მეფის – დარიოსის ჯართან.

მარკო პოლო ამ უდაბნოს ასე აღწერს:

„ქერმენიდან შვიდი დღე უნდა იმგზავრო მოსაწყენ გზაზე და აი რანაირად: სამ დღეს წყალი ან სულ არ არის ან ძალიან ცოტაა, და რაც არის, ბალახით მწვანეა; ისეთი მწარეა, რომ ვერავის ვერ დაუღევია იგი. ვინც თუნდ ცოტაოდენს გადაყლაპავს, იმას ათჯერ გააფადრათებდა, ასე მოუვა იმასაც, ვინც დაკვნიტავს იმ მარილს, რომელიც ამ წყალში არის. ვინც აქეთ მოდის, უთუოდ სასმელი წყალი თან მოაქვს. პირუტყვიც არ დაღვეს აქაურ წყალს, სანამ ძალიან არ მოსწყურდება. დანარჩენ ოთხ დღესაც ასეთ უნაყოფო უდაბნოზე მიდიხარ – არც წყალია, არც ხე, არც საქონელი, გარეული ვირების (კანჯრების) გარდა“.

ჯერ კიდევ სპარსეთის მიწაზედვე პოლოების ქარავანმა აღმოსავლეთისკენ გაუხვია და მიადგა ქალაქ ბალქს, რომელიც სპარსეთის საზღვართან მდებარეობდა. აქ, ძველი თქმულების თანახმად, ალექსანდრე მაკედონელმა დარიოსის ასულთან – როქსანასთან იქორწილა. ოდესღაც ბალქს „ქალაქთა დედას“ უწოდებდენ მისი მარმალილოს სასახლეებისა და წალკოტისავით უხვი ბაღების გამო, მაგრამ ჩინგის-ყენის ურდოებმა გრიგალივით გადმოუარეს და გაანადგურეს ტურფა ქალაქი. მონღოლებმა ამოწყვი-

*) ალექსანდრე მაკედონელის სპარსული სახელი. ნიშნავს ორქიან ალექსანდრეს.

სასახლეები. არაბ მოგზაურს იბნ-ბათას, რომელიც ბალქს მარკო პოლოზე 60 წლით გვიან ეწვია, დახვდა მიზგიტებისა და სკოლების ნახევრად დანგრეული კედლები.

ბალქიდან დაწყებული, ვენეციელების ქარავანი ტყიან ხეობებს მიჰყვებოდა. მთის საღ ჰაერზედ მარკო ჯანზედ მოვიდა და ალბად ამ მიზეზისა გამო, რუსტიჩიანო პიზანელის წიგნში ვენეციელის ნაამბობს უფრო ხალისიანი და ყოჩაღური ელფერი აქვს, ვიდრე მთებამდე მონათხრობს.

მაგრამ მაინც თავისი გზისა და შთაბეჭდილებების შესახებ მარკო ძალიან მოკლედ მოგვითხრობს. როგორც კინოფილმში, ისე სწრაფად ელავენ ქალაქთა სახელები: თაიქანი, ყიშმი, ბადახშანი...

ამგვარად ვენეციელებმა უკვე მიაღწიეს თანამედროვე ავღანისტანის მთიან ნაწილს ანუ ბადახშანს, სადაც ვიწრო ხეობაში მოსჩქევს ამუდარიას სათავე – მდინარე ფანჯი. მარკო პოლო მოგვითხრობს, რომ აქ არის საუკეთესო ლალის მადაროები და თანაც დასცინის ბადახშანის მცხოვრებლებს:

„აქაური ხალხი, შალეულის სიძვირის გამო უფრო ნადირთა ტყავებითაა შემოსილი. წარჩინებული კაცნი და ქალნი ისეთ შალვარს ატარებენ, რომ ზოგ შალვარს ას არშინზე მეტი ბამბის ქსოვილი უნდება, ზოგს ოთხმოცი, და ზოგსაც სამოცი. ამას იმიტომ სჩადიან, რომ სქელები გამოჩნდენ, ვინაიდან კაცებს უყვართ სქელი ქალები“.

გადავიდენ რა ამუ-დარიაზე ანუ, როგორც ძველად უწოდებენ – მდ. ოქსუსზედ, ვენეციელები მიადგენ მრისხანე პამირს – „ქვეყნიერების ბანს“.

„ქვეყნიერების ბანი" ამ ქვეყანას ტყუილად არ უწოდეს. ეს მართლაც ბანივით მაღალი და მოვაკებული ზე-

47

განი დაჰყურებს ავღანისტანს, თაჯიკების, უზბეკებისა და ყირღიზების ქვეყანას, სინ-ცზიანს (ჩინეთის დასავლეთ პროვინციას). მაგრამ პამირის ზედაპირი გადაკვეთილია მაღალი მთაგრეხილებით, რომლებზედაც ზამთარ-ზაფხულ თოვლი ბრწყინავს, ხეობებში კი უზარმაზარი ყინვარებია ჩამოწოლილი. აქაური მწვერვალები ზღვის დონიდან 6-7^{1/2} კილომეტრის სიმაღლეზეა ამართული და მათთან შედარებით იალბუზი და მყინვარწვერი პატარა გორაკებად მოგვეჩვენებოდა. მთაგრეხილებს შორის ჩაწოლილია თხელი ბალახით დაფარული ვაკეები, ტბები და ღრმა ხეობები. ბალახოვან მიწებზე, რომლებიც თითქმის 9 თვის განმავლობაში თოვლითაა გადათეთრებული, დამრწიან გარეულ ნადირთა ჯოგები. მგლის, დათვისა და მელას გარდა პამირი მდიდარია მთის ვეფხებით (ჯიქი), სღურებით, არხარებითა და ქიიკებით.

ჩვენ მიერ ეხლახან ჩამოთვლილი ცხოველები თავისი შესანიშნავი თვისებების გამო განმარტებას საჭიროებენ.

სღური პატარა ცხოველთია. იგი მოგაგონებთ მაჩვს, და, ამავე დროს, მელასაც, ვინაიდან ქურქი ყვითელი აქვს. ეს ცქვიტი და მუდამ მოფუსფუსე ნადირი, რომელსაც „პამირის მილიციელს" უწოდებენ, ბინადრობს მიწაში ღრმად ჩათხრილ სოროში, სადაც ზამთრის სარჩოს ინახავს. თუ რატომ დაერქვა სღურს ასეთი უცნაური სახელი, ეს ყველამ იცის, ვისაც პამირზე უმოგზაურია. დაინახავს თუ არა ადამიანებს, სღური მოკურცხლავს თავის სოროსკენ, მაგრამ მაშინვე არ დაიძალევა, ვინაიდან მე-

ტისმეტად ცნობის მოყვარეა. უკანა ფეხებზე დაცუცქდება და წინა თათებს გულზე დაიკრიბავს, შემდეგ დაიწრიპინებს ისეთი ხმით, რომ მაშინვე მილიციელის სასტვენის გაგახსენდება. ამ ხმის გაგონებაზედ ახლო-მახლო მყოფი ნადირები თავის სოროებს მოუბრუნდებიან, შესავალ-

48

თან დასკუპდებიან და თვალს გადევნებენ. მაგრამ საკმარისია ცხენიდან ჩამოხტე და თოფი მოიმარჯვო, რომ ელვის სისწრაფით სღურები ჩამვრებიან სოროებში. სღურზე ნადირობას მხოლოდ მარჯვე მსროლელი შესძლებს, ვინაიდან თუ ტყვიამ სღურს მაშინვე ბოლო არ მოუღო, დაჭრილი ნადირი სოროში ჩამვრება და შემდეგ თუნდაც მოკვდეს, – მისი ამოღება თითქმის შეუძლებელია. ყირღიზები ამბობენ, რომ დათვი სიმშილობის დროს თათებით თხრის სღურის სოროს და ბუნაგშივე სჭამს „ჰამირის მილიციელს“.

რაც შეეხება არხარსა და ქიიკს, ეს ორი რქოსანი მთის ცხოველი ჰამირის თავისებურობას წარმოადგენს და მხოლოდ შუა აზიაში გვხვდება. არხარი – ესაა ვეებერთელა ცხვარი, დაგრეხილი და სქელი რქებით. თითო წყვილი არხარის რქა 1^{1/2} ფუტს აიწონის, ხოლო თითონ ცხოველის წონა 10 ფუტამდეც აღწევს. ქიიკი ჩვენებურ ჯიხვს მოგვაგონებს და გაცილებით უფრო მცირე ზომისაა, ვიდრე არხარი. ჰამირზე ორივე ცხოველი ძალიან ბევრია. ეხლაც კი, როდესაც მონადირეები კარგ თოფებს ხმარობენ, ხშირად შეგხვდებათ მოსეირნე ჯოგი, რომელშიც 200-300 არხარს ან ქიიქს დაინახავთ.

მარკო პოლოს მოგონება ჰამირის შესახებ, მოკლეა და თითქმის არ შეიცავს ზუსტ მითითებებს ვენეციელების

გზის შესახებ „ქვეყნიერების ბანის“ გადაკვეთის დროს.

პამირზე გადასვლას იგი ასე აღწერს:

„ვახანიდან *) სამი დღე მიემგზავრები ჩრდილო აღმოსავლეთი-საკენ სულ მთა-მთა და ადიხარ, როგორც ამბობენ, მსოფლიოში

*) ამ სახელწოდებით პამირის დასავლეთით დღესაც ცნობილია თაჯიკების ერთ-ერთი ტომით დასახლებული ხეობა და აგრეთვე იქვე ამართული მაღალი მთაგრეხილი. ამავე სახელწოდების სოფელი და მთები არის ზემო-იმერეთშიც.

49

უმაღლეს ადგილზე. ამ მაღალ ადგილზე ორი მთის შუა მდებარეობს ვაკე, რომელზედაც საუცხოვო მდინარე მოსჩქეფს. აქაური სამოვრები მთელს მსოფლიოში უმჯობესია; ყველაზედ უფრო მჭლე საქონელიც კი ათ დღეში გასუქდება. გარეული ნადირები ძალიან ბევრია. ბლომადაა დიდი გარეული ცხვრები ექვსმეტკავლიანი რქებით; ასეთი რქებიდან მწყემსები აკეთებენ ჯამებს საქმლისათვის და აგრეთვე ხმარობენ ფარეხების შემოსაღობავად. 12 დღე უნდა იარო ამ ვაკეზე – მას პამირს უწოდებენ; არსად არც სოფლები შეგხვდება და არც ბალახი; სანოვაგე თან უნდა გქონდეს წაღებული. ფრინველები არ მოიპოვება იმიტომ, რომ ეს ადგილები ძალიან მაღლაა და ჰყინავს. დიდი სიცივისაგან აქ ცეცხლიც ბჟუტავს და უფრო სხვა ფერისაა, ვიდრე ჩვეულებრივად. ფრინველის მოხარშვაც აქ გამძნელებულია".

მარკო მართალს ამბობს: დიდ სიმაღლეზე, სადაც ჰაერი გათხელებულია, წნევის სიმცირის გამო წყალი შედარებით დაბალ ტემპერატურაზედ იწყებს დუღილს და იმიტომ საჭმელს ცუდათ ხარშავს. რაც შეეხება ფრინველთა არ ყოფნას, ეს არ არის მთლიანად მართალი, ვინაიდან 1878 წელს რუსმა მკვლევარმა სევერცოვმა პამირის ზეგანზე აღმოაჩინა 112 სახის სხვადასხვა ფრინ-

ველი.

რუსტიჩიანო პიზანელის ხელნაწერში ვერ იპოვნით ვერავითარ ცნობებს ვენეციელების მარშრუტის შესახებ პამირზე. მაგრამ რამ უზიოს მიერ ზეპირი გადმოცემებით შევსებულ ვარიანტებში ნახსენებია „დიდი ტბა, რომელიც ორი მთის შორის ვაკეზედ მდებარეობს“. მარკო პოლოს მკვლევარები ფიქრობენ, რომ ეს ტბა ზორ-ყული უნდა იყოს.

ასეა თუ ისეა, ვენეციელებმა პამირი მთელ სივრცეზე გადაჰკვეთეს და გადააბიჯეს ჩინეთის თანამედროვე დასავლეთ საზღვარს.

ის ქვეყანა, რომელშიც მოხვდნენ პამირიდან წასული ვენეციელები, რამდენიმე სახელწოდებითაა ცნობილი. ჩი-

ნელები მას სინ-ცზიან'ს უწოდებენ, რუსეთში იგი ცნობილია ჩინეთის თურქესტანად ანუ აღმოსავლეთ თურქესტანად, მაგრამ უფრო სწორე იქნება, თუ ვიხმართ ირანულ სახელწოდებას, რომელიც გვხვდება ევროპიულ რუკებზედ და აგრეთვე ქართულ ლიტერატურულ ძეგლებშიც – „აღმოსავლეთ თურანს“ *).

ეს ქვეყანა სიმაღლით გაცილებით ჩამოუვარდება პამირს, მაგრამ ასეთივე მკაცრი და უდაბურია.

აღმოსავლეთ თურანი წარმოადგენს ჩავარდნილ ტაფობს. ჩრდილოეთიდან მას კედელივით აფარია ტიანშანის მთაგრეხილთა სისტემა, ხოლო სამხრეთიდან – ტიბეტის მოსაზღვრე ქედები. მთელი ტაფობის სიგრძეზე, დასავლეთიდან-აღმოსავლეთისაკენ მიედინება მდინარე თარიმი. ამ მდინარის შესანიშნავი თვისება ის არის, რომ იგი შუა აზიაშივე წყდება, არ უერთდება არც ერთ

ზღვას და აჩენს ლობნორის ტბას.

მართალია, თურანის მხარის უდიდესი ნაწილი ხრიოკ ადგილებს წარმოადგენს და ალაგ-ალაგ ვრცელი უდაბნოებიცა გვხვდება, მაგრამ იქ, სადაც სარწყავი წყალი მოიპოვება, ბაღები და ქალაქ-სოფლებია გაშენებული. ყაშლარი, ხოტანი, იარკენდი – ესაა თურანის მთავარი ქალაქები, რომლებიც ჩინელ „დაჰო-თაის“ (გუბერნატორს) ემორჩილება. თურანის ოაზისებში უხვად მოდის ბამბა, ყურძენი, გარგარი და ნესვი, ხოლო მთის ფერდობზე მდებარე სამოვრები ხელს უწყობენ მესაქონლეობას. სინ-ცზიანის ადგლობრივი მოსახლეობა, რომლის უმეტესი ნაწილი თურქულ ეროვნებათა ერთ-ერთ ჯგუფს ეკუთვნის და ენათესავება ჩვენს უზბეკებს, უმთავრესად მეზაღეობას, ბამბისა და ბრინჯის მოყვანას მისდევს. გარ-

*) დასავლეთ თურანს შეადგენს შუა აზიის საბჭოთა რესპუბლიკები ანუ ქვეყანა სირ-დარიას და ამუ-დარიას ხეობებს აქეთ-იქით.

51

და ამისა, ბევრნი თავს ირჩენენ მექარავნეობით და მთელ თავის სიცოცხლეს საქარავნო ბილიკებზე ხეტიალში ატარებენ.

გზა „ქვეყნიერების ბანიდან“ – ჩინეთისაკენ ბევრ ადგილას უდაბნოებზედ გთვლის. საითაც არ გაიხედავ, მოსჩანს ნაცრისფერი „ბარხანები“, ე. ი. ქვიშის გორაკები, რომლებიც უდაბნოს ქარს გადააქვს ადგილიდან-ადგილზე. ფხვიერ ყამირში ხშირად აქლემებიც მუხლამდე იფლობიან. არსად წყალი არ გხვდება; იშვიათად თვალს მოჰკრავ თავჩაქინდრულ ტამარისკის ჩირგვს და მერე ისევ ბარხანები, ბარხანები და ბუდი...

მარკო პოლოც შენიშნავს აქაურ უდაბნოების შესახებ:

„აქ ერთი საკვირველება ხდება: თუ დამე უდაბნოში ქარავანი მიდის და ვინმე თავის ამხანაგებს ჩამორჩება, როგორც კი იგი გაედევნება ქარავანს, მას მოესმის ავსულების საუბარი, მოეჩვენება თითქოს მას უმახიან ამხანაგები და ზოგჯერ ავსულები გზას აურევენ, ისეთ ადგილში შეიტყუებენ, რომ იქიდან თავს ვეღარ დააღწევს და დაიღუპება. გარდა ამისა, ხალხს დღითაც ესმით ავსულების ლაპარაკი და ისე ეჩვენებათ თითქოს დოღს უკრავენ“..

რა თქმა უნდა, ჩვენ ვერ დავეთანხმებით პატივცემულ ვენეციელს ავსულების შესახებ, მაგრამ მარკო პოლო მთლიანად არა სცდება. ინგლისელი მეცნიერის ჰენრი იულის მოწმობით ასეთსავე მოვლენას შეხვედრია მრავალი ძველი და ახალი მოგზაური. არა მარტო თურანში, არამედ გობისა და საჰარის უდაბნოებშიც. ეს უცნაური ბგერები ჯერ ზუსტად არაა ახსნილი, მაგრამ ფიქრობენ, რომ „დოღის დაკვრისა“ და სანადირო საყვირის ხმებს გამოსცემს ქარის მიერ კლდეებზე მიხვეტილი ქვიშის მარცვლები.

ლოზ-ნორის ტბასთან იმ მეცნიერებმა, რომლებიც სპეციალურად იკვლევდნენ მარკო პოლოს მიერ გავლილ

52
გზას, დაჰკარგეს ვენეციელების კვალი. ეს გასაკვირველი არც არის, ვინაიდან ამ 700 წლის განმავლობაში გამოიცვალა არა მარტო ადგილთა სახელწოდებები, არამედ თვით ეს არემარეებიც. ქვიშის ბარხანები ქარის მეოხებით თანდათან მოდიან იერიშით სოფლებზე და ქალაქებზე, სწყვიტავენ სარწყავ არხებს, ქვიშაში ჰფლავენ სახლებსა და ქუჩებს. ადამიანები მირბიან დამარხული

სოფლებიდან და ბინავდებიან სხვა ადგილას, რომლიდანაც ქარმა ახვეტა ქვიშა. საუკუნეთა განმავლობაში ქარსა და ქვიშას შეუძლიათ სრულიად შეცვალონ ადგილმდებარეობა.

ბოლოს და ბოლოს, დიდძალი შრომისა და დროის დახარჯვით, მეცნიერებმა აღადგინეს მარკო პოლოს მარშრუტი იმ ცნობებისა და სახელწოდებების მიხედვით, რომლებიც აღმოაჩინეს რუსტიჩიანო პიზანელის ნაწერში. აღმოჩნდა, რომ მარკო პოლოს მიერ განვლილი ქალაქი „სასიონი“ ყოფილა თანამედროვე შა-ჩჟოუ, „კალაჩიანი“ – ალაშანი, „კანპიჩონი“ – გან-ჩჟოუ-ფუ და სხვ.

შა-ჩჟოუში ვენეციელები მივიდნენ იმის შემდეგ, როდესაც ერთი თვის განმავლობაში დიდის გაჭირვებით გაიარეს უდაბნო გობის სამხრეთი ნაწილი. აქედან ისინი გაემართნენ აღმოსავლეთისაკენ და მალე მიაღწიეს ქ. სუ-ჩჟოუს, სადაც მარკო პოლომ პირველად იხილა აზიის საოცრება – „ჩინეთის დიდი კედელი“. ჩვენ ვამბობთ: „იხილა“, მაგრამ ამის უშუალო საბუთი არა გვაქვს, ვინაიდან ვენეციელი მოგზაური ამ შესანიშნავ ნაგებობას ერთი სიტყვითაც არ იხსენიებს. როგორც შემდეგში დავინახავთ, მარკო პოლოს ასე ხშირად ემართება: უზარმაზარს ვერ ამჩნევს და წვრილმანებზე კი ბევრ სიტყვასა ხარჯავს. შეუძლებელია, რომ სუ-ჩჟოუში მას არ ენახოს „დიდი კედელი“; ასევე წარმოუდგენელია, რომ იგი არ

შეხვდა მაშინ ევროპაში სრულიად უცნობ და ჩინეთში მეტად გავრცელებულ და ყველასათვის საყვარელ სასმელს – ჩაის. მარკო პოლო არაფერს არ გვიაშობს ამის შესახებ და ლაპარაკობს იმაზე, თუ რითა ვაჭრობენ

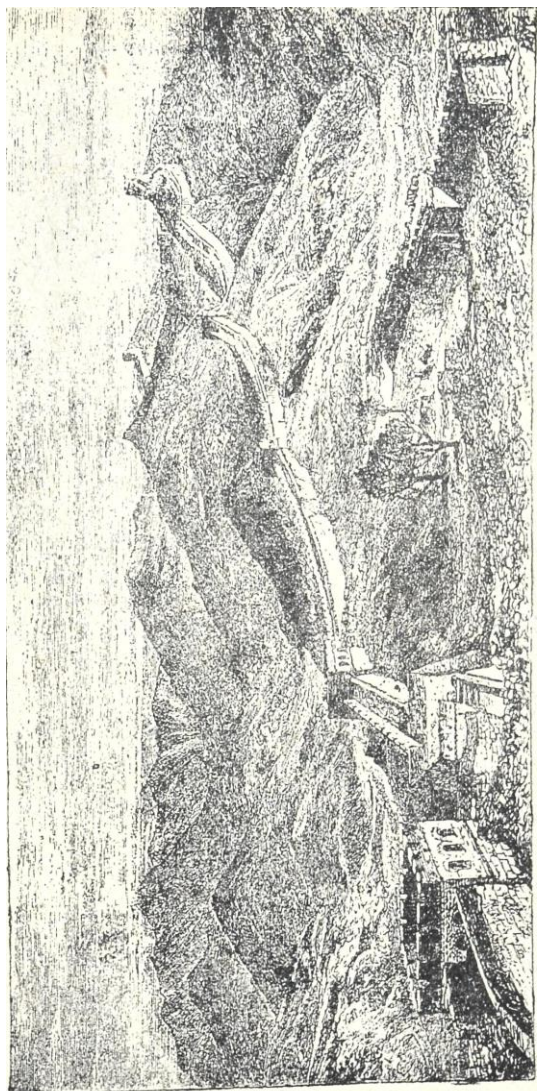
სუ-ჩჟოუს სოვდაგრები!

ვინაიდან ჩვენ ვერ გავიზიარებთ მარკო პოლოს უყურადღებობას „ჩინეთის დიდი კედლისადმი“, საჭიროა გავიხსენიოთ ამ საკვირველი ნაგებობის თვისებები.

„ჩინეთის დიდი კედელი“ უხსოვარ ხანაში ააგეს შრომის მოყვარულმა ჩინელებმა, მონღოლთა ურდოებისაგან თავის დასაცავად. კედლის სიგრძე, მისი ყველა ტოტების ჩათვლით, 3.300 კილომეტრს ეტოლება. იგი გაჭიმულია გობის მლაშე უდაბნოებიდან – ყვითელი ზღვის ნაპირამდე, მთლიან ზღუდესავით, რომელსაც გადაუღობავს ყველა ხევ-ხუვები, გზები და ბილიკები. კედლის სიგანე უდრის საშუალოდ 6 მეტრს, ხოლო სიმაღლე 8-ს. როგორც გამოანგარიშებულია, ჩინეთის დიდ კედელზე დაიხარჯა 160 მილიონი კუბური მეტრი ქვა, ქვიშა და კირი!

ვეებერთელა კედელი მისდევს გორაკებსა და ხევებს; ალაგ-ალაგ მასში ჩატანებულია კოშკები, ციხეები და ალაყაფის კარები. მათს ასაშენებლად იმპერატორმა „ცინ-ში-ხუან-დი“-მ, 2.000 წლით ადრე ჩვენი წელთაღრიცხვის დასაწყისამდე, გარეკა კალატოზები, მზიდველები, მღესავები და ხუროები, აიძულა ემუშავნათ კედლის მშენებლობაზე. იმპერატორი სიკვდილით დაემუქრა ყველას, ვინც ქვის კედლის აშენების დროს ისეთ ადგილს დასტოვებდა ამოუვსებელს და გაუღესავს, რომ შიგ ლურსმნის წვეტი ჩატეულიყო...

„ჩინეთის დიდი კედელი“ შენდებოდა 15 საუკუნის განმავლობაში. მონღოლეთის უდაბნოში ჰავა მეტად მერყევი და მკაცრია, ამიტომაც ყოველგვარი ნაგებობა, თუ

ჩინეთის დიდი კედელი, რომელიც აგებულ იქნა ჩინეთის იმპერიის მონღოლებსაგან დასაცავად, როგორც ვიციით, კედელმა ეს დანიშნულება ვერ შეასრულა და ჩინგიზ-ყაენის ურდოებმა მაინც დაიპყრეს ჩრდილო ჩინეთი

იგი ხშირად არ შეაკეთეს, შეიძლება რამდენიმე წელწადში დაინგრეს. ამის გამო, ჩინეთის კედლის არც ერთი ნაწილი არ შეიძლება მივაკუთვნოთ იმპერატორ ცინ-ში-ხუან-დის ხანას. საშუალო საუკუნეებში კედელი რამდენიმეჯერ განახლდა და შეკეთდა. არც ერთი კომპი, ან ალაყაფის კარი, რომელიც არქიტექტორის თვალსაზრისით რაიმე ინტერესს წარმოადგენს, არაა XIV საუკუნეზე უფრო ადრე აგებული.

მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ჩინელი იმპერატო-

რები დიდძალ ენერგიასა და დროს ხარჯავდენ დიდ კედლის შესანახად, კედელმა თავისი დანიშნულება მთლიანად ვერ გაამართლა. როგორც ვიცით, მე-13-ე საუკუნის დასაწყისში მომთაბარე მონღოლებს სათავეში ჩაუდგა ნიჭიერი და მძლავრი ბელადი – თემუნჩინი, შემდეგში ჩინგიზ-ყაენათ წოდებული. მონღოლთა დაქსაქსული ძალები შეერთდა; ელამი და ცხვრის ქონით გაჟღენთილი მეჯოგეები თავისი ბანჯღვლიანი იორღა ცხენით გრიგალივით დაატყდენ ჩინეთს, გადაამტკრიეს „დიდი კედელი“ და „ციური იმპერიის“ დიდ ნაწილს დაეპატრონენ.

შემდეგში, როდესაც დაარსდა მონღოლეთის იმპერია და ჩინელი იმპერატორების ადგილი ჩინგიზ-ყაენის შთამომავლებმა დაიკავეს, ამ უკანასკნელებმა მიზამეს თავისი ჩინელი წინამორბედების ზრუნვას და სისტემატიურად აახლებდენ „დიდ კედელს“.

ეხლა, როდესაც გავეცანით საინტერესო კედელს შეგვიძლია ვენეცილებთან ერთად განვაგრძოთ მსვლელობა ხუბილაო-ყაენის სატახტო ქალაქისაკენ.

სუ-ჩჟოუდან მარკო პოლო, მისი მამა და ბიძა ჯერ „დიდი კედლის“ შინაგან მხარეს მიყვებოდენ, შემდეგ გავიდენ კედელში ერთ-ერთი კარით და გადაჰკვეთეს მონღოლეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთის ნაწილი. სიუან-ხუა-56

ფუს რაიონში მათ ისევ გადაჰკვეთეს ჩინეთის ზღუდე და უმოკლესი გზით პეკინისაკენ გაემურენ.

1275 წლის ზაფხულში მათ უკვე მიაღწიეს მიზანს.

როგორ დახვდა ხუბილაი-ყაენი

ვენეციელებს

ჩვენი მოგზაურები პეკინიდან ჯერ კიდევ 40 დღის სავალზედ იმყოფებოდნენ, როდესაც ხუბილაი-ყაენმა ვენეციელ სტუმრებს განსაკუთრებული რაზმები შეაგება. ყაენის სასახლეში სამზადისი ატყდა შორეული დასავლეთიდან მოსული სტუმრების დასახვედრად.

სანამ მარკო პოლო პეკინის გზას მისდევს, ორიოდე სიტყვა ვთქვათ ხუბილაი-ყაენისა და მისი წინაპარების შესახებ.

ჩინგიზ-ყაენი ანუ თემუჩინი იყო შვილი მონღოლ ესულაისა, რომელიც ერთ-ერთ „კეთილშობილ“ მონღოლურ გვარს ეკუთვნოდა და თავი მოჰქონდა იმით, რომ იგი ლეგენდარული „რუხი მგელის“ შთამომავალი იყო. ესულაის თავისი „მთავარი“ ცოლისაგან – ოლუნ-იეკესაგან შეეძინა ვაჟიშვილი – თემუჩინი, რომელსაც შემდეგ კიდევ ოთხი ვაჟი მოჰყვა. 13 წლის თემუჩინს მამა მოუკვდა. მონღოლებმა, რომლებიც ესულაის ემორჩილებოდნენ, აღარ ინდომეს მისი მემკვიდრისადმი მორჩილება და აჯნყდნენ. ესულაის მეუღლემ იმდენი სიმტკიცე გამოიჩინა, რომ თავის მცირეწლოვან შვილს შეუნარჩუნა მისი მამულის ნაწილი. ამის შემდეგ, როდესაც ესულაის გამოტირების ვადა გათავდა, ოლუნ-იეკე ცოლათ გაჰყვა მონღოლთა „წმინდანს“ – მინღლიგს, რომლის შვილიც (კუუქჩე) ჯადოქარი იყო და, მონღოლების რწმენით, ღრუბლებზედ შემჯდარი პირდაპირ ცაში ადიოდა ხოლმე.

ჩინს – იმ მხრივ, რომ მას შერჩა თავის ქვეშევრდომები და მამული. თემუჩინი, რომელსაც მტკიცე ხასიათი და ორგანიზატორის ნიჭი ჰქონდა, თანდათან ძალღონეს იკრებდა, თავისი დროშის ქვეშ აერთიანებდა მთა-ბარში გაფანტულ მეჯოგე მონღოლებს, იგი არ ერიდებოდა არც ძალდატანებას, არც ხრიკებს იმისათვის, რომ თავისი გავლენა გაემდიერებინა. 1206 წელს თემუჩინმა თავისი სატახტო ქალაქი გადაიტანა ყარა-ყორუმში, რომელიც ძველად თურქებს ეკუთვნოდა. 19 სხვა და სხვა ხალხისა და ტომის წარმომადგენლებისაგან მან შეკყარა საბჭო – „ყურილთაი“, რომელმაც თემუჩინი უზენაეს მეუფედ გამოაცხადა. ამავე ყრილობამ მიანიჭა მას „ჩინგიზ-ყაენის“, რ. ი. „შეუდრეკელი მეფის“ სახელი.

ამის შემდეგ ჩინგის-ყაენის ბედის ჩარხი სწრაფად დატრიალდა. ჩინგის-ყაენმა გააუმჯობესა მონღოლების სამხედრო წყობის წესები, შექმნა მძლავრი და გაწვრთნილი ლაშქარი. როგორც ზევით უკვე დავინახეთ, მან დაიპყრო აზიის უდიდესი ნაწილი და რუსეთი: 1209 წელს მონღოლებმა დაიკავეს ციმბირი; 1210-დან 1217 წლამდე ჩინგიზ-ყაენმა თანდათინ ხელში ჩაიგდო ჩრდილო ჩინეთი; 1219 წელს მას დაემორჩილა ხვარაზმის სამეფო; 1220 წელს კი სამარყანდი და ბუხარა, საიდანაც მონღოლები რამდენიმე თვის განმავლობაში ტფილისსაც მისწვდნენ.

ჩინგიზ-ყაენი მოკვდა 1227 წელს. ამ დროს მოწინავე მონღოლთა რაზმებმა უკვე ევროპის საზღვარი გადალახეს და ხმელთაშუა ზღვას მიადგნენ. აქ მათ თავისი ცხენები ადრიატიკის *) ტალღებში აბანავეს, უკან მობრუნ-

*) ტალღებში აბანავეს, უკან მობრუნ-

*) ადრიატიკა – ზღვა იტალიის აღმოსავლეთით.

58

დენ და თავისი სამფლობელოების დასავლეთი საზღვარი რუსეთის ველებზე გახაზეს.

ჩინგიზ-ყაენის სიკვდილის შემდეგ, ახალი იმპერია დაქუცმაცდა. ჩინგიზ-ყაენის შთამომავლებიდან ზოგი გამეფდა, ზოგი კი შინაურ კინკლაობასა და ჩხუბში ჩაება. ჩინგის-ყაენიდან ხუბილაი-ყაენამდე ოთხი „დიადი ყაენი“ გამოიცვალა, ხოლო ხუბილაი – ჩინგის-ყაენის შვილის შვილი იყო!

ჩინეთ-მონღოლეთის მეუფე, ხუბილაი-ყაენი ჩინური კულტურის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. მისი მხედართმთავრები სრულიადაც არ იყვნენ თავაშვებული და მძარცველი მეომრები. ყველგან, სადაც კი მონღოლები ახალ ქვეყანას დაიპყრობდნენ, ისინი ამყარებდნენ წესრიგს, აწარმოებდნენ 10 წელზე უფრო ხნიერ მამაკაცთა აღრიცხვას ჯარში წასაყვანად.

იქ, სადაც ამჟამად ძლივს და მოჩანს დანგრეული ქალაქი შან-დუ, მარკო პოლოს დროს ამართული იყო ხუბილაის მარშალილოს სასახლე. ოქროთი მოვარაყებული ოთახები, საუცხოვო სანადირო ბაღი, რომელშიც დარბოდნენ შვლები, ირმები და ანტილოპები, გადასატან-გადმოსატანი ბამბუკის ფანჩატური, საჯინბოები, გალიაში ჩამწყვდეული ნადირები, მწვეარ-მეძებრები, ბუდდისტების *) სალოცავები, მაჰმადიანთა მიზგიტეები, ასტრონომიული ობსერვატორიები – აი ის, რაც ამშვენებდა ამ ადგილს 6¹/₂ საუკუნის წინად.

მიუხედავად იმისა, რომ ნიკოლოზმა და მათემ ევრო-

*) ბუდდიზმი – რელიგიური მიმდინარეობაა, რომელიც გავრცელებულია იაპონიაში, ჩინეთში, ინდოჩინეთში, მონღოლეთში, ტიბეტში და სხ. მის მამა-მთავრად და ღმერთად ითვლება ზღაპრული ვინმე ბუდა. (შაკია-მუნი).

59

პიდან თან არ მოიყვანეს დაპირებული ოსტატები და მეცნიერები, ხუბილაიმ მაინც მოწყალებით მიიღო ვენეციელები.

მარკო მოგვითხრობს:

„ორივე ძმებმა მუხლი მოიყარეს მის წინაშე და, როგორც კი შეეძლოთ, მოწიწებით სალამი მიუძღვნეს, მაგრამ დიდმა ყაენმა ისინი მაშინვე ააყენა, გაუმასპინძლდა პატივით, მხიარულებით, ღრეობით, გამოჰკითხა ჯანმრთელობა; – როგორ ცხოვრობდენ სამშობლოში. ძმებმა უპასუხეს, რომ კარგად ცხოვრობდენ; რომ მათ ახარებს დიადი ხანის ჯანმრთელად და მხიარულად ყოფნა. შემდეგ წარუდგინეს მას ფირმანები და ის წერილები, რომლებიც გამოიტანა წინამძღვარმა (რომის პაპმა). დიდი ყაენი მეტად კმაყოფილი დარჩა“.

ვენეციელებმა მართვეს ხუბილაის აგრეთვე იერუსალიმიდან წამოღებული წმინდა მირონი.

ხუბილაის ირიბად დალაგებულმა თვალებმა შეამჩნიეს მარკო, მარჯვე და მოხდენილი ჭაბუკი. „ეს ვინ არის?“ – იკითხა ყაენმა: – ხელმწიფევ“, – უპასუხა ნიკოლოზმა. – ეს გახლავთ ჩემი შვილი და თქვენი მსახური. – კეთილ იყოს მაგის მობრძანება. – სთქვა დიდმა იმპერატორმა“.

ახალგაზრდა მარკომ სწრაფად შეითვისა მონღოლური ენა, შეისწავლა მათი ზნე-ჩვეულებები და ის ოთხი სამწერლობო ანბანი, რომელნიც მონღოლების იმპერიაში ერთმანეთს ეტოქებოდენ. არაბული, უიგურული და სი-

რიული წერა მან ადრეც იცოდა, აქ კი მონღოლური კვადრატული წერა ისწავლა. მარკოს ნიჭმა, სიმკვირცხლემ და მოფიქრებამ მალე მიიპყრეს ხუბილაი-ყაენის ყურადღება. ყაენმა ვენეციელი ჭაბუკი დანიშნა მოხელედ, რომელიც მის განსაკუთრებულ დავალებებს ასრულებდა.

„როგორც კი დიდმა ყაენმა დაინახა, რომ მარკო ჭკუის პატრონია, მაშინვე გაგზავნა შიკრიკად ისეთ ქვეყანაში, სადაც მისასვლელადაც ექვსი თვეა საჭირო. მარკომ ეს დავალება პირნათ-

მონღოლეთის იმპერიის მბრძანებელი და მარკო პოლოს მფარველი ხუბილაი-ყაენი

ლად და კარგად შეასრულა. იგი ხშირად ხვდებოდა სხვა და სხვა კუთხეებიდან დაბრუნებულ ხუბილაის შიკრიკებს და თანდათან რწმუნდებოდა, რომ მათ არ შეეძლოთ, როგორც საჭიროა, ყველაფერი მოეხსენებიათ ყაენისათვის. ხუბილაი მათ ამისათვის ტუტუცებსა და ბრიყვებს უწოდებდა და ამბობდა ხოლმე, რომ მას სურს მოისმინოს არა მარტო ის, რისთვისაც გაგზავნა შიკრიკი,

არამედ უნდა გაიგოს დაწვრილებითი ცნობები შორეულ ხალხთა ზნე-ჩვეულების შესახებ. მარკოს შესწევდა ამის უნარი. როდესაც

61

მარკო დესპანებთან ერთად გაგზავნეს, იგი გზადაგზა იხსომებდა ადგილობრივ ზნე-ჩვეულებებსა და ღირსშესანიშნავ ფაქტებს, ამიტომ მან შესძლო დაეკმაყოფილებინა ყაენის მოთხოვნა“.

მარკოს მოხსენებით გახარებული ხუბილაი მის შესახებ აღტაცებას გამოთქვამდა:

– „ყოჩალი ბიჭი ყოფილა! მკვირცხლია და თავის ტოლებს ყველას აჯობებს, უეჭველად ბრძენი და დიდი კაცი გამოვა“.

თავისი ჭკუისა და მოხერხების წყალობით, მარკო თანდათან მალლა მიიწევდა; ყაენის მოწყალებას იხვეჭდა და მის ქვეშევრდომთა მოკრძალებას. თითონ მარკო პოლო თავის ნაამბობში არ გვაცნობებს იმ როლის შესახებ, რომელსაც იგი ხუბილაის სასახლეში ასრულებდა, მაგრამ მარკო პოლოს მკვლევართა მიერ მოძებნილ იქნა ისეთი საბუთები, რომლებიც აშუქებენ ამ საყურადღებო საკითხს.

ფრანგმა მეცნიერმა პოტიემ, ჩინური მატთანების შესწავლის დროს მიაგნო ღირსშესანიშნავ ცნობას, რომელიც 1277 წელს შეეხება. ამ ცნობაში ნათქვამია, რომ ვინმე პოლო დაინიშნა მეორე კლასის კომისრად *) და ჩაირიცხა იმპერატორის საიდუმლო საბჭოში. რაც შეეხება ნიკოლოზსა და მათეს, უეჭველია, ისინიც ასრულებდნენ ხუბილაის სხვადასხვა დავალებებს.

ვენეციელებმა ჩინეთში 17 წელი გაატარეს და ამ ხნის განმავლობაში უდიდესი პატივი და გავლენა მოი-

ხვეჭეს. ხუბილას უყვარდა იტალიელები და განსაკუთრებით კი მარკო, რომელსაც ავალეზდა უმნიშვნელოვა-

*) როგორც ცნობილია, ჩინეთში არსებობდა მოხელებების 10 კატეგორია. ამგვარად, მარკო პოლოს ხუბილას სამეფოში ერთ-ერთი უზენაესი თანამდებობა ჰქონია.

62

ნესი დიპლომატიური და სახელმწიფოებრივი საქმეების შესრულებას. როგორც თვით მარკო მოგვითხრობს, წარჩინებულ მონღოლებს შურდათ მისი ბედი, ვინაიდან მათ არ გააჩნდათ ახალგაზრდა იტალიელის გონებრივი ღირსებები.

როგორია, რას წარმოადგენს თვით უზენაესი მეუფე და ციური იმპერატორი – ხუბილაი?!. ის უკვე მოხუცია, სამოც წელს გადაცილებული. შუა ტანისა და სიმსუქნისაგან საზამთროსავით მრგვალი. მისი სქელი სხეული შემოსილია ყვითელი ფერის უძვირფასესი ტანსაცმელით, რომელზედაც გამოხატულია ფრინველები და გველეშაპები. ბრტყელ სახეს გარშემო მოკლე წვერი შემორტყმია. თვალები – წვრილი და შავი, იცქირებიან დაჟინებულის ინტერესით; მათში ისეთი აზრი და მოფიქრება გამოჰკრთის, როგორსაც არ მოელი ამ უმწოდ გასუქებული მოხუცისაგან. მარკომ იცის, რომ ევროპელებს არ მოსწონთ მონღოლთა მიჰყლეტილი ცხვირები და ამიტომაც თავის ნაამბობში ჩქარობს ხუბილაი-ყაენის გარეგნობის შექებას:

„სახე თეთრი აქვს და ვარდის ფერიც გადაჰკრავს. ცხვირიც კარგი აქვს, არა უშავს, როგორც წესი და რიგი მოითხოვს“.

სასახლეში მონღოლთა იმპერატორი უზენაეს და ციურ არსებათაა მიჩნეული. როდესაც ხუბილაი შემოდის სანადიმო დარბაზში, ყველა მისი ქვეშევრდომები პირქვე ემხოზიან და რამდენიმე წუთის განმავლობაში დამხოზილნი რჩებიან. საჭმელ-სასმელს ხუბილაი-ყაენს მიაართმევენ მონღოლთა იმპერიის დიდებულნი, რომლებსაც ამ დროს პირი აბრეშუმითა აქვთ შეხვეული, რათა ქვეშევრდომების უწმინდურმა სუნთქვამ არ წაბილწოს მეუფის ტაბლა. როგორც კი იმპერატორი სასმელს მოინდომებს, მა-

63

შინვე იგრიალებს მუსიკა დი დამსწრენი მუხლმოყრით თაყვანსა სცემენ თავის ბატონს.

მიუხედავად ასეთი ცერემონიისა,*) სუფრის გარშემო მსხდომი მონღოლები უხერხულად თავს სრულიადაც არა გრძნობენ. ყველა სჭამს იმდენს, რამდენსაც კი მოერევა და ამიტომაც ნადიმის გათავების შემდეგ ზოგიერთი ფეხზე ძლივს-ლა დგას. ვისაც სურს მასპინძელს პატივი სცეს, მან... რამდენჯერმე უნდა „დააბოყინოს“, რაც გაძლომის ნიშანია.

ქეიფის შემდეგ მასპინძელიცა და სტუმრებიც გართობას იწყებენ. დარბაზში შემოდიან მოცეკვავე ქალები, ჯამბაზები და ოინბაზები. განსაკუთრებით შესანიშნავია ეგრედ წოდებული „კალათის ოინი“, რომელიც ინდოეთში დღესაც კი გვხვდება და აღმოსავლეთის ერთერთ საოცრებას წარმოადგენს. იგი დამყარებულია მაყურებელთა მასიურ ჰიპნოზზე.**)

სცენაზედ გამოდის მოხუცი გამვალტყავებული ფაკირი, (მოხეტიალე ბერი), სრულიად ტიტველი; მხოლოდ თეძოების ირგვლივ ტილო აქვს შემოხვეული. მას გამო-

აქვს დახვეული სქელი ქოქოსის თოკი და მაღლა შეაგ-
დებს. თოკი გაიშლება და მაყურებელთა გასაკვირვებლად,
ვერტიკალურად ჩერდება. მისი ზემოთა ბოლო უხილავია,
სადღაც ჭერში ჰჭრება.

ფაკირის თანაშემწე, 12-13 წლის მკვირცხლი და
მარდი ბიჭი მაიმუნისავით აფოფხდება თოკზე და უცებ
გაუჩინარდება. ფაკირი გაბრაზებით უძახის მას, უბრძა-
ნებს ჩამოვიდეს უკან, მაგრამ მისი ბრძანება არ სრულ-
დება. მაშინ გააფთრებული მოხუცი კბილებით მოღუნულ

*) ცერემონიალი – საზეიმო მოქმედების წესი.

***) ჰიპნოზი – შთაგონება, ადამიანის მიერ მეორე ადამიანის ნების-
ყოფის დამორჩილება.

64

მახვილს იკავებს და მიცოცავს თოკზე; მიაღწევს ჭერს და
ისიც გაჰჭრება. შემდეგ ზემოდან მოისმის სასოწარკვეთი-
ყვირილი.

უცბად მიწაზედ ჩამოვარდება მოკვეთილი ხელი, მეო-
რე ხელი, შემდეგ ფეხები, ტანი და ბოლოს საბრალო ბი-
ჭის თავი. ბოროტად მოცინარი ფაკირი ჩამოცოცდება
თოკიდან, გასისხლიანებულ ასოებს აჰკრიფავს, კალათაში
ჩააწყობს, სამჯერ ტაშს დაუკრავს და... ჰოი, საოცრებავ!
ბიჭი ცოცხალი და უვნებელი ამოხტება კალათიდან.

ეს ფოკუსი შეუჩვეველ მაყურებელზედ მეტად მძიმე
შთაბეჭდილებას ახდენს. როდესაც არაბმა იბნ-ბათუთამ
პირველად უცქირა ამ ოინს, კინაღამ შიშისაგან გრძნობა
არ დაჰკარგა. ხუბილას სასახლეში კი „კალათის ოინს“
ხშირ-ხშირად უჩვენებდენ.

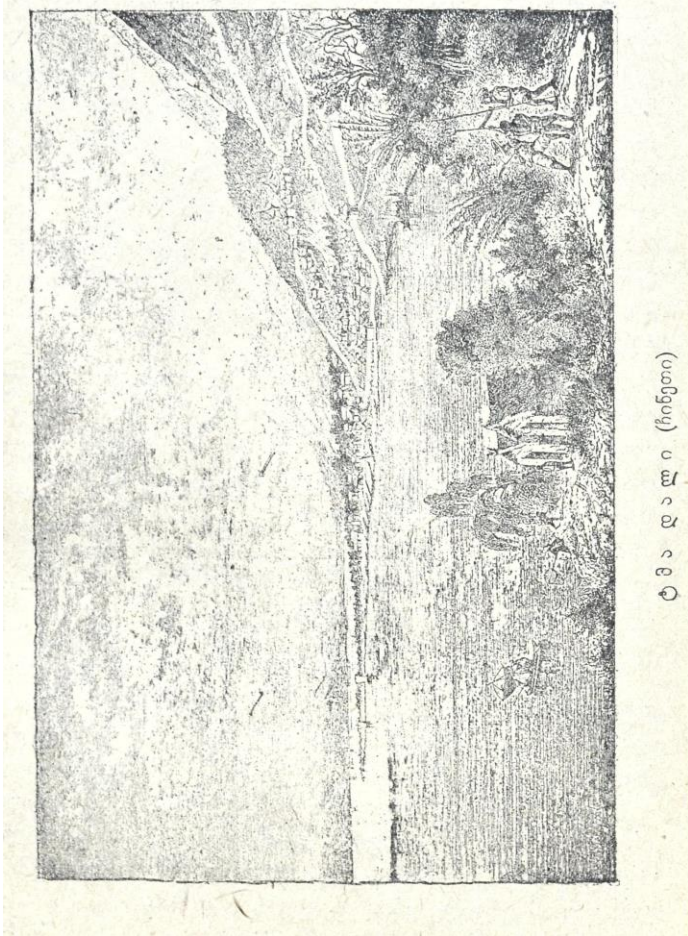
ყოველივე ეს მაშინდელი ევროპისათვის უცხო ხილი

იყო და ამიტომ მარკო პოლოს მოთხოვნებს ხუბილაი-ყა-
ენის სასახლის ყოფა-ცხოვრების შესახებ იტალიაში ყვე-
ლა დიდის ინტერესით ყურს უგდებდა, – თუმცა მათი ქე-
შმარიტება ყველას არა სჯეროდა.

17 წელი მონღოლთა იმპერატორის სამსახურში

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, მარკო პოლომ 17 წელი
გაატარა აღმოსავლეთის ქვეყნებში, სადაც მონღოლების
სამეფო კარზე ერთერთ უმაღლეს პიროვნებად ითვლე-
ბოდა.

ამ 17 წლის განმავლობაში მარკო სრულიადაც არ იყო
ერთ ადგილას გაჩერებული, არამედ პირიქით: მრავალი
ახალი კუთხე გაიცნო, ბევრი ქვეყანა შემოიარა, ხუბი-
ლაი-ყაენის დავალებების ასრულების დროს.

ტ მა დ ა ლ ი (ჩინოი)

66

მარკო პოლო, როგორც მახვილი გონებისა და მტკიცე მეხსიერების პატრონი, თავის ნაამბობში ბევრს საყურადღებო ფაქტებს გადმოგვცემს აღმოსავლეთის მაშინდელი ისტორიიდან და სხვადასხვა ძველი ქვეყნების ეკონომიკას, მოსახლეობასა და მის ყოფა-ცხოვრებას გვაცნობს.

მარკო პოლოს მეოხებით, ევროპამ პირველად გაიგო ქალაქის ფულის არსებობა. მონღოლებზე ადრე ქალაქის ფულს ხმარობდენ ჯერ კიდევ მე-9 საუკუნეში ჩინელები. 1160 წლის ახლო მდებარე ექვსწლიან პერიოდში ჩინელებმა გამოუშვეს ქალაქის ფულის ნიშნები დაახლოვებით 43 მილიონი უნცია*) ვერცხლის ღირებულები-

სა. უნდა აღინიშნოს, რომ ჩინეთში და მის მეზობლად მდებარე ქვეყნებში ქაღალდის ფული ხელისუფლების სათავეში მდგომი გავლენიანი პირებისათვის მძლავრ საშემოსავლო წყაროს წარმოადგენდა. მაგალითად, მანჯურიის იმპერატორებს 7 წლის განმავლობაში ბრუნვაში ჰქონდათ საკუთარი ასიგნაციების**) დიდი რაოდენობა, რის შემდეგაც შეცვალეს ისინი ახალი ნიშნებით იმნაირად, რომ ქაღალდის ფულის პატრონებმა 80 პროცენტი წააგეს. მანჯურელების მაგალითს ბაძავდენ მონღოლებიც და 1236 წელს ხუბილაიმ ძლიერ გააფართოვა ქაღალდის ფულის ნიშნების გამოშვება.

ამის შესახებ მარკო პოლო გვიაშობს:

„ხშირად მოდიან ხოლმე ვაჭრები, მოაქვთ მარგალიტი, ძვირფასი თვლები, ოქრო ვერცხლი, ოქრომკედისა და აბრეშუმის ქსოვილები. ეს ყველაფერი მათ საჩუქრად მოაქვთ დიდ ყაენთან. დიდი ყაენი მოუხმობს საგანგებოდ ამ საქმისათვის ამორჩეულ 12 ბრძენ კარისკაცს და უბრძანებს გასინჯონ ვაჭრების ძღვენი, შეაფასონ

*) უნცია – 28,35 გრამი.

**) ასიგნაცია – ქაღალდის ფულის ნიშნები.

და გადაუხადონ მათ სათანადო ღირებულება. ბრძენები ყველა ნივთებს დაათვალიერებენ და ფასს ქაღალდის ნაჭრებით უხდიან; ვაჭრებსაც დიდის სიამოვნებით მიაქვთ ქაღალდის ფული და ხმარობენ მას დიადი ყაენის მიწაწყალზე, საქონლის შესაძენად.

„კიდევ ერთს გეტყვი: წელიწადში რამდენიმეჯერ მთელ ქალაქში გამოდის ბრძანება, რომ ყველამ ვისაც კი ძვირფასი თვლები, მარგალიტი, ოქრო და ვერცხლი აქვს, მთლიანად მოიტანონ დიადი ყაენის ზარაფხანაში. ასეც იქცევა ყველა, მიაქვთ განძეული

და ფასს ქაღალდით იღებენ. ამიტომაც, რაც კი ყაენის სამფლობელოში თვალ-მარგალიტი და ოქრო-ვერცხლი მოიპოვება, ყველაფრის პატრონი თვით ყაენია".

ბოლოს და ბოლოს, ბევრი ქაღალდის ფულის გამოშვება სახელმწიფოსათვის ძალიან საზარალო და ვაჭრობაში ხელისშემშლელ მოვლენად გადაიქცა. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ჩინეთში მიღებული საკრედიტო ბილეთების სისტემა მაინც უკეთესი იყო, ვიდრე მაშინდელი ევროპის ბაზრებზე გამეფებული ფულის მოუწესრიგებლობა.

როგორც ვიცით, შემდეგში ქაღალდის ფულმა ევროპაშიც მოიდგა ფეხი და ამჟამად მთელ მსოფლიოში სწევს „კეთილშობილ“ ლითონების მაგივრობას.

ფულის სისტემის გარდა, მარკო პოლო აგვიჩერს საფოსტო კავშირს, რომელიც ჩინეთში მშვენივრად იყო მოწყობილი. საფოსტო სადგურებით, გზებითა და ტრანსპორტით*) სარგებლობდენ იმპერატორის მოხელეები და მათ შორის თვით ჩვენი ვენეციელი მოგზაურიც. დაახლოვებით ყოველი 30 კილომეტრის მანძილზე მოწყობილი იყო საფოსტო სადგური – დიდი, საუცხოვოდ აშენებული სახლი. თითოეულ სადგურს ჰქავდა 400 ცხენი, რომელთა ნაწილი ყოველთვის მზად იყო დიადი ყაენის შიკრიკებისათვის. გარდა ამისა, იმპერატორის მისვლისა-

*) ტრანსპორტი – მიმოსვლის და გადაზიდვის საშუალებანი.

თვის ყველა სადგურში ჰქონდათ მდიდრული ლოგინები და აბრეშუმის საბნები.

შორეულ მოგზაურობებში მარკო პოლომ ნახა და გაი-

ცნო ის ქვეყნები, რომლებიც დღეს ცნობილია ტიბეტის, მონღოლეთის, ინდოჩინეთის და სხ. სახელით. ვენეციელი მოგზაური, სხვათა შორის, ხუან-ჰეს და იან-ცზი-კიანგის ნაყოფიერ ხეობებსაც ეწვია, რომლების ნაპირებზეც აღორძინდა და ჰყვავდა ძველი ჩინეთის კულტურა.

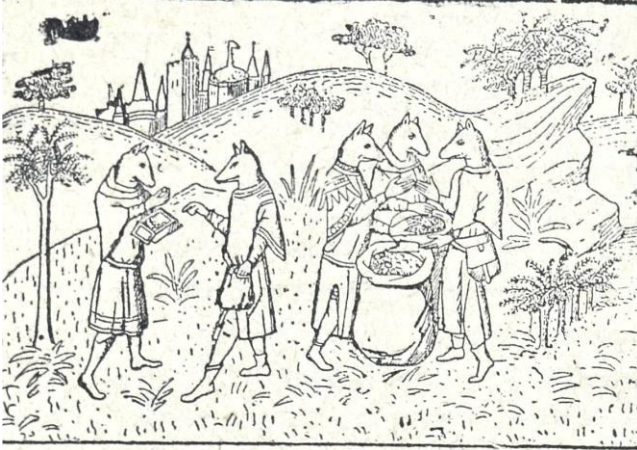
მარკო პოლოს მოგზაურობის დროს ხუან-ჰე სანაოსნოდ უფრო მოსახერხებელი იყო, ვიდრე ამჟამად, რაც ოკეანის დონის ცვლილებით აიხსნება. ამიტომაც ჩინეთის შინაგან ნაწილებში მისასვლელად პოლო ნავებით სარგებლობდა. მან ინახულა ჩინეთის ის განთქმული არემარეები, რომლებშიც ნიადაგი ე. წ. ლ ი ო ს ი ს ა გ ა ნ შესდგება.

ლიოსი წარმოადგენს შუა აზიის მთებიდან ქარის მიერ ჩამოტანილ თიხნარს მტვერს გაფენილს ჩინეთის დაბლობებზე და დროთა განმავლობაში მკვრივად დატკეპნილს. ლიოსი – საუკეთესო ნიადაგია, მასზედ მშვენიერი მოსავალი მოდის და განაყოფიერებასაც სრულიად არ მოითხოვს. ლიოსი იმდენად რბილია, რომ მიწის მოხვნის დროს ჩინელები ხშირად უპირუტყოდაც იოლათ მიდიან და ნიჩბებით ბარავენ ნიადაგს. ლიოსშივე აკეთებენ ოთახებს, რომლებიც სახლების მაგივრობას უწევენ.

სამაგიეროდ, ლიოსიან მხარეში ადამიანს ძალიან აწუხებს მტვერი და ტალახი. ქარის ერთ წამობერვას შეუძლია მტვრის ღრუბლებით აავსოს სივრცე, ხოლო წვიმას წებოსავით ტალახი მოსდევს. ლიოსის სითბილის გამო, აქაური გზები ეტლების მიმოსვლით თანდათან ღრმავდება და ზოგიერთ შემთხვევაში 10-30 მეტრის სიღრ-

მე დერეფნადაც გადაიქცევა, მიდიხარ და თავს საპყრო-

ბილემი გრძნობ.

მარკო პოლოს უამბეს, რომ აზიის მთებში ცხოვრობს ხალხი, რომელსაც ძაღლის თავები აბია. მარკო პოლოს სჯეროდა ასეთი მახინჯი ადამიანების არსებობა.

როგორც უკვე ითქვა, ხუან-პეს გარდა, მარკო პოლო ეწვია ჩინეთის მეორე დიდი მდინარის – იან-ცზი-კიანგის ხეობასაც. მართალია, ამ მდინარეშიც, ლიოსის მეოხებით, წყალს ყვითელი ფერი გადაჰკრავს, მაგრამ ჩინელები მას მაინც „ცისფერ მდინარეს“ უწოდებენ, ვინაიდან მათის რწმენით ეს მდინარე მიძღვნილია ცისადმი. მდინარეზე მიდი-მოდის მრავალი ნავი; ჩინელები მეთევზეობას მისდევენ იან-ცზი-კიანგის ნაპირებზე და არა ერთგან შეხვდები წყალზედ გამართულ ბოსტნებსაც: ტივებზე მიწასა ყრიან და ზედ ბოსტნეული მოჰყავთ.

იან-ცზი-კიანგის უზარმაზარმა შენაკადმა მინ-ცზიანმა, რომელიც ქალაქ ჩენ-დუ-ფუზედ მიედინება, მარკო პოლო განცვიფრებაში მოიყვანა:

70

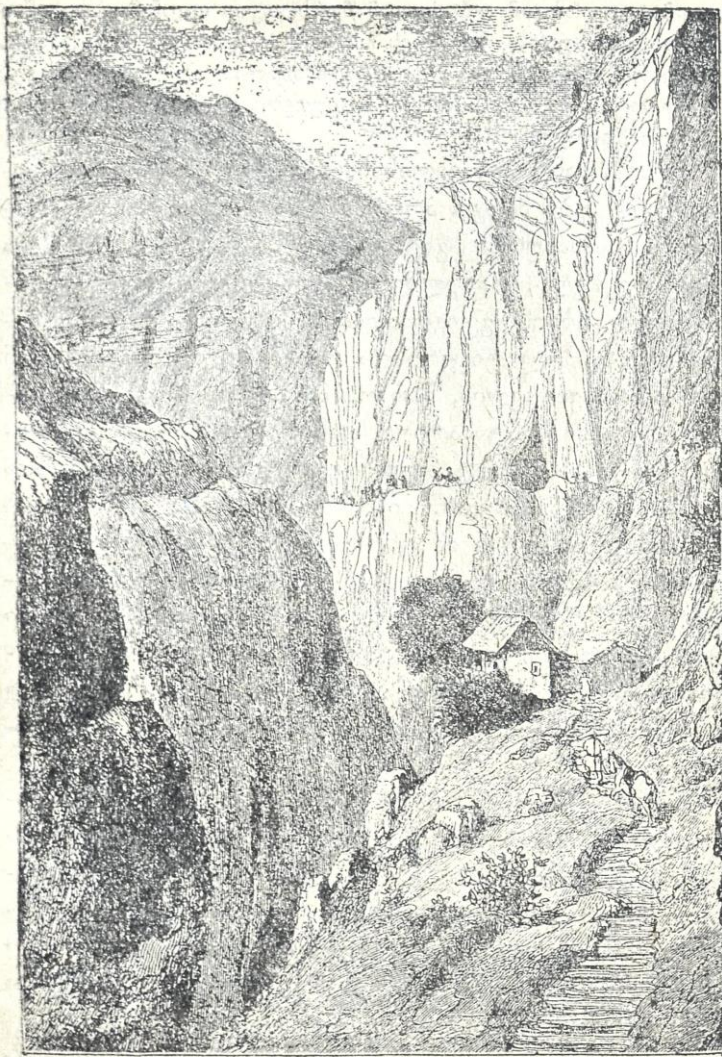
„სიგანეზე მდინარე, სწორედ რომ ვთქა, ნახევარი მილი იქნება და მეტად ღრმაა. მიდის ძალიან შორს, თვით ოკეანემდე და იწოდება „კიან სუი“-დ, მდინარის ნაპირებზე უამრავი ქალაქები და

კომპეცია აგებული, ვისაც საკუთარი თვალთ არ უნახავს, ის ვერ დაიჯერებს, რამდენ საქონელს მიაცურებენ ვაჭრები ამ ზღვასავით განიერ მდინარეზე“...

რუსტიჩიანო პიზანელის ხელნაწერის ის ნაწილი, რომელიც შეეხება მარკო პოლოს მიერ მონღოლთა იმპერატორის სამსახურში გატარებულ ხანას, წარმოადგენს ჭრელ კრებულს, რომელშიც თავმოყრილია ცნობები აღმოსავლეთ აზიის გეოგრაფიიდან, ეტნოგრაფიიდან, ისტორიიდან, პოლიტიკური და ეკონომიური ცხოვრებიდან და სხ. რასაკვირველია, მარკოს ნაამბობში ჩვენ ვერ ვიპოვით რაიმე სისტემატიურ აღწერილობას და ვერც მოვითხოვთ ამას, ვინაიდან ვენეციელ ვაჭარს მიზნად არა ჰქონია ეს დასახული. ისტორიკოს-გეოგრაფები მადლიერნი უნდა იყვენ იმ ცნობებითაც, რომლებსაც იძლევა რუსტიჩიანოს ჩანაწერი. ამ ცნობების შედარება ჩინურ ხელნაწერებთან საშუალებას იძლევა აღდგენილი იქნეს იმ დროინდელი ჩინეთის უტყუარი სურათი, თორემ ამ ხელნაწერის გარეშე მრავალი რამ თანამედროვე მეცნიერებისათვის სავსებით უცნობი და გაუგებარი დარჩებოდა.

მარკო პოლოს ნაამბობი საინტერესოა კიდევ იმ მხრივაც, რომ შესაძლებლობას გვაძლევს გავიგოთ, თუ რა ცვლილებები მოხდა 6-7 საუკუნის მანძილზე იმ ქვეყნებში, რომლებსაც იგი აგვიწერს. მაშინდელი სოციალური და პოლიტიკური ყოფა მკაფიოდ მოჩანს მარკოს მიერ აღწერილი ეპიზოდებიდან და მის მიერვე გამოთქმული მოსაზრებებიდან.

თუ ჩვენ მიზნად დავისახავთ გავიმეოროთ ვენეციელის მოგზაურობა და მისი მარშრუტით აზიის საქარავნო გზებს

ვიწრო კლდოვანი ხეობა ჩინეთის იმპერიის სამხრეთ ნაწილში,
ინდო ჩინეთის საზღვრის ახლო.

72

გავყევით, დავინახავთ რომ აზიის ქვეყნებს სხვადასხვა-
ნაირი ბედი ეწვია.

სპარსეთში, ავღანისტანში მონღოლეთსა და ჩინეთში
ცხოვრება თითქმის არ შეცვლილა. თავრიზში ბაზრობა
ეხლაც იმნაირია, როგორც მარკო პოლოს დროს იყო;
სპარსეთის უდაბნოებში და სინ-ცზიანის ბილიკებზეც

მგზავრს ისევ მოელის ყაჩაღების მხრივ ხიფათი, რომლის შესახებაც ჩვენი მოგზაური მოგვითხრობს. მონღოლები კულტურისა და ყოფაცხოვრების მხრივ ეხლაც თითქმის იმავე დონეზე იმყოფებიან, როგორც მე-13 საუკუნეში და ტიბეტიც საშუალო საუკუნეების სიბნელითაა მოცული.

კულტურულმა ევროპელებმა, რომლებმაც თავისი გაგ-
ლენის ქვეშ მოაქციეს ხსენებული ქვეყნები, ადგილობრივ მოსახლეობას კარგი ვერაფერი მოუტანეს. დეე, გაიყვა-
ნონ ინგლისელებმა საავტომობილო გზები და თავისი კო-
ლონიების ცენტრებში უნივერსიტეტებიც გახსნან – სულ ერთია ეს ყველაფერი აზიის შვილებისთვის არ არის მოწყობილი. უცხოეთის იმპერიალისტებს ურჩევნიათ კოლონიებში კულტურულად ჩამორჩენილი ხალხი ყავდეთ, ვიდრე შეგნებული ერი, რომელიც „თეთრ ბატონებს“ ზარ-
ბაზნებს დაუმიზნებს და თავისუფლებას მოითხოვს.

სწორედ ამიტომაც ხდება, რომ კაპიტალისტები ცდილობენ არ მიუშვან აღმოსავლეთის დამონებული ერები კულტურასთან. ვინაიდან რელიგია ყოველთვის ეწინააღმდეგება ახალ კულტურას, ამიტომ იმპერიალისტები რელიგიას მუდამ მხარს უჭერენ. ვინ არ იცის, მაგალითად, რომ ტიბეტელების „ცოცხალი ღმერთი“ – დალაი-ლამა და ისმაილიტების (თაჯიკებისა და ავღანების) „ცოცხალი ღმერთი“ აღა-ყაენი სინამდვილეში დიდი ბრიტანეთის აგენტები და ყურმოჭრილი ყმები არიან?! ამგვარად იმპერიალისტებმა ყოველგვარი ხრიკებითა და ძალდატა-

ნებით შეძლეს აზიის ქვეყნების განვითარების შეჩერება, ერთ წერტილზე გაყინვა.

ცხოვრება ძირფესვიანად შეიცვალა მხოლოდ იმ ქვეყ-

ნებში, რომლებიც საბჭოთა კავშირის აზიურ ნაწილშია. მოქცეული. ასეთია თურქმენისტანი, თაჯიკისტანი, ვირდიზეთი და ჩრდილო-მონღოლეთი „ყორანისა“ და ფეოდალური ჩაგვრის ქვეყანაში დღეს მშრომელთა მთავრობა მშენებლობას ეწევა. ქვეყნიერების ბანს“ პამირს უკვე გარშემო ურბენს საავტომობილო გზატკეცილი, რომლითაც აქაური ხეობების მოსახლეობას ეგზავნებათ პური, ნივთიერ და კულტურულ მოთხოვნილებათა საგნები. თურქმენისტანის უდაბნო უახლოეს წლებში მთლიან წალკოტად გადაიქცევა და მარკო პოლო რომ გაცოცხლდეს, იგი ვეღარ იცნობდა ყარაყუმის უდაბნოს...

მარკო პოლოს იტალიაში დაბრუნება და ცხოვრება

1286 წლის გაზაფხულზედ საქართველოში მყოფს, სპარსეთის მფლობელს, მონღოლ ილხან არღუნს მოუკვდა ცოლი – ბულღან-ხათუნი.

დაქვრივებულმა ილხანმა განიზრახა ახალი ქორწინებით განემტკიცებინა თავისი ნათესაობრივი კავშირი ჩინეთის იმპერატორთან და მონღოლეთის თავად-აზნაურობასთან. ხუბილაი-ყაენს დესპანები გაუგზავნა და საცოლესთხოვა.

პეკინში ილხანის საცოლედ უფლისწული კუკაჩინა-ნაამოარჩიეს. მარკო პოლოს თქმით, კუკაჩინა „17 წლის, ლამაზი და საამური შესახედავი“ ქალი იყო, რომელიც ბულღან-ხათუნის გვარს ეკუთვნოდა.

ილხანის დესპანებმა დიდის ზემოთ წაიყვანეს პატარ-

ძალი და საქარავნო გზებს გაუდგენ, მაგრამ ამ დროს იმ-
74

პერიის დასავლეთ საზღვართან ომი ატყდა და პატარმა-
ლი მაყრებთან ერთად უკან დაბრუნდა.

ამ მომენტით ჩვენმა ვენეციელებმა ისარგებლეს, რომ-
ლებსაც აქამდე ხუბილაი-ყაენი იტალიაში დაბრუნების
ნებას არ აძლევდა. სამივენი მივიდნენ იმპერატორთან და
ნება სთხოვეს გაპყლოდნენ საზღვაო გზით ილხანის სა-
ცოლეს – სპარსეთში.

იმპერატორმა ცოტა ხანს იყოყმანა, მაგრამ ბოლოს
მანც დათანხმდა და ვენეციელები კუკაჩინას მეთვალყუ-
რებდად დანიშნა.

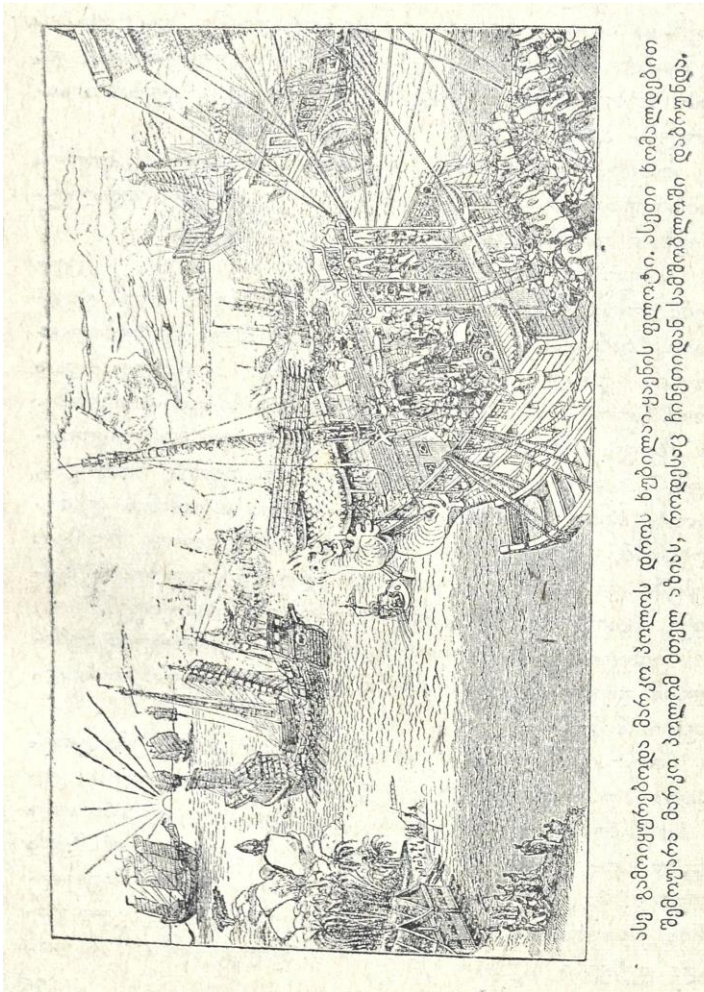
მარკო პოლო ნაწილობრივ უკვე იცნობდა იმ ქვეყ-
ნებს, რომლებზედაც მათ ეხლა ხომალდით უნდა გაეა-
რათ, ვინაიდან 1287-დან 1292 წლამდე მან ხუბილაი
ყაენის დიპლომატიური დავალებების შესასრულებლად
იმოგზაურა ზონდის არქიპელაგზე, სიამში და ინდოეთში.

ზღვის ქარმა გააქროლა მათი ხომალდი სამშობლოსა-
კენ. გაიარეს კუნძული სუმატრა, ინდოეთის ნაპირები,
ცოტა ხნით შეჩერდნენ ნიკობარისა და ანდამანის კუნძუ-
ლებთან, ცვილონთან, შევიდნენ თანამედროვე ბომბეის
უბეში და როგორც იყო, ორი წლის მოგზაურობის შემ-
დეგ, სპარსეთის ნავთსადგურ ო რ მ უ ზ შ ი მივიდნენ.

ვენეციელებმა კეთილსინდისიერად შეასრულეს ხუბი-
ლაის დავალება და კუკაჩინა უვნებლად გადასვეს სპარ-
სეთის მიწაზე.

მაგრამ ამ დროს თვით საქმრო – ილხან არღუნი ცოც-
ხალი აღარ იყო. ჯერ კიდევ 1291 წელს, როდესაც კუ-
კაჩინა ხუბილაის სასახლეში იმყოფებოდა, ილხანი ავად

გახდა და ლოგინად ჩავარდა. ტიბეტელმა ექიმბაშებმა ილხანს რაღაც „წამალი“ დააღვინეს, რომელშიც ყაენის ერთერთმა ცოლმა მისი გულის მოსაგებად შელოცვილი ფესვები ჩაურია. ცოტა ხნის შემდეგ ილხანი სააქაოს

ასე გამოიყურებოდა მარკო პოლოს დროს ხუბილაი-ყაენის ფლოტი. ასეთი ხომალდებით შემოუარა მარკო პოლმ მთელ აზიას, როდესაც ჩინეთიდან სამშობლოში დაბრუნდა.

გამოეთხოვა და საიქიოს გაემგზავრა. მეტიჩარა ქალი, რა თქმა უნდა, მდინარეში გადაისროლეს, მაგრამ ილხანს ამით ვერაფერი ეშველა.

ილხანის ადგილი მისმა ძმამ გაიხატა დაიჭირა, ხოლო მისი მემკვიდრე დაზანი კი ცარიელზე დატოვა. სამაგიეროდ დაზანმა გაიხატუს ბრძანებით კუკაჩინა მიი-

ლო, ვინც მის მამას უნდა შეერთო ცოლად, ლაზანს დარ-
ჩა. ვენეციელებმა ლაზანს პატარძალი ჩააბარეს და თა-
ვისუფლად ამოისუნთქეს, ვინაიდან ეხლა სამშობლოს გზა
მათთვის ღია იყო.

„რალა ბევრი ვილაპარაკო? – გვიამბობს მარკო პო-
ლო. – სამივენი გამოვემშვიდობეთ გაიხატუს, გზას გაუ-
დექით. მივედით ტრაპიზონში, იქიდან კონსტანტინეპოლ-
ში, ნეგროპონტში და 1295 წელს ვენეციასაც მოვატა-
ნეთ“.

*

* *

ვენეციაში ნიკოლოზი, მათე და მარკო თითქმის აღა-
რავის ახსოვდა. დიდი ხანია, რაც ისინი ყველას მკვდრე-
ბი ეგონათ და ამიტომ, როგორც სრულიად უცხო ხალხს,
ისე შეხვდენ. როდესაც პოლოებმა თავისი ვინაობა აცნო-
ბეს, ყველა უნდობლად მოექცა; არ დაუჯერეს, რომ ეს,
თათრულ ტანსაცმელში გამოწყობილი, მზისა და ქარისა-
გან დამწვარი უცნობები – არიან მათი ძველი მეზობლები
და თანამემამულენი.

რამუზიო მოგვითხრობს, რომ ურწმუნო მეზობლების
დასაჯერებლად ვენეციელმა მოგზაურებმა შემდეგ საშუა-
ლებას მიმართეს:

ძმებმა ნიკოლოზმა და მათემ წვეულება გამართეს და
ყველა თავისი ნათესავ-ნაცნობები დაპატიჟეს. როდესაც
სტუმრები შეიკრიბენ და მიუსხდენ მაგიდას, მასპინძლები

შიგნითა ოთახებიდან წითელ აბრეშუმის გრძელი ტან-
საცმელით მოკაზმულები გამოვიდენ. ჩამოართვა, თუ
არა ლაქიამ სტუმრებს ხელების დასაბანი წყალი, პო-

ლოები ისევ გავიდენ და სხვანაირი, ალისფერი დამასკონის სამოსელით მოველინენ დამსწრეებს. პირველ კერძის შემდეგ იგივე გაიმეორეს. ნიკოლოზმა, მათემ და მარკომ ეხლა მოვარდისფრო თათრული ხალათები ჩაიცვეს, შემდეგ ძვირფასი ქსოვილი დასჭრეს და ნაჭრები მსახურებს დაურიგეს. მესამედ კი მოგზაურები გამოვიდენ ხავერდის ტანისამოსით, რომელსაც იმ დროს ვენეციაში ხმარობდენ, ეს ტანსაცმელიც მსახურებს გაუნაწილეს. მასპინძლების უცნაურმა ქცევამ სტუმრებში განცვიფრება და შიში აღძრა. ბოლოს და ბოლოს, პოლოებმა ისევ ის ტანსაცმელი ჩაიცვეს, რომლითაც მოვიდენ ვენეციაში, შემდეგ დანებით სარჩული გამოსჭრეს და აღფრთოვანებული მაყურებლების წინაშე გადმოალაგეს უამრავი ძვირფასი თვალი: ალმასი, ლალი, ზურმუხტი, საფირი, მარგალიტი, ფირუზი, კარბუნკული და სხვ. ყველას გაოცების ყვირილი აღმოხდა. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხუბილას სატახტო ქალაქიდან წამოსვლის წინ მოგზაურებმა მთელი თავისი ქონება თვალმარგალიტზე გადაცვალეს და იმდენი განძი შეაგროვეს, რომ ეხლა ვენეციაში მათზე მდიდარი კაციც არ მოიძებნებოდა.

ახალი ამბავი ქალაქს ელვის სისწრაფით მოედო. მთელი მოსახლეობა პოლოს სახლთან შეიკრიბა. შორეული ჩინეთიდან დაბრუნებულებს ეხვეოდენ და კოცნიდენ, ულოცავდენ, ესალმებოდენ. ამგვარად პოლოებმა თავიანთი სახელი აღიდგინეს და მოქალაქეობრივი უფლებებიც დაიბრუნეს.

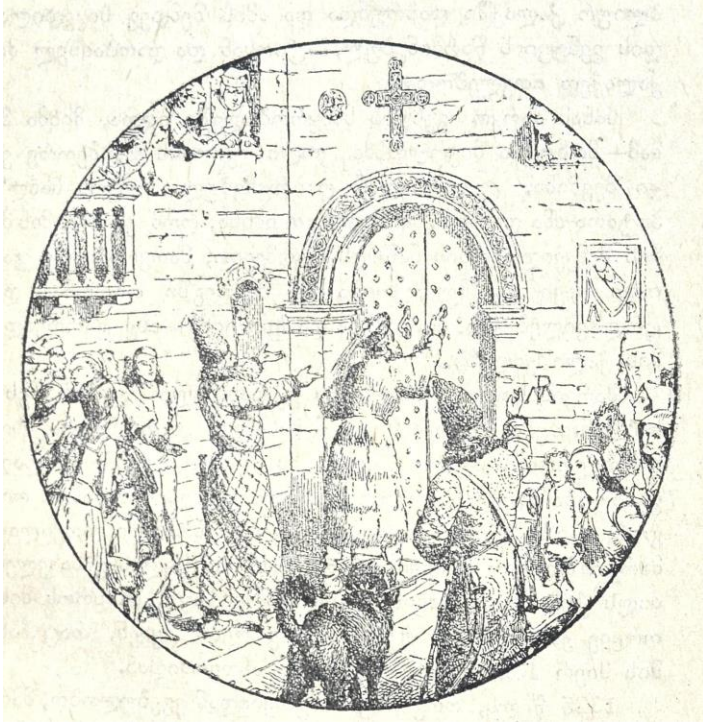
მკითხველებმა ამ ნარკვევის შესავლიდან უკვე იციან მარკოს გენუელთა ტყვეობაში მოხვედრის ამბავი, რაც

მოხდა ჩინეთიდან დაბრუნების მესამე წელს. ვენეციასა და გენუას შორის ზავის დადების შემდეგ, მარკო პოლო მშობლიურ ქალაქში დაბრუნდა და ამის შემდეგ სიკვდილამდის ვენეციის წარჩინებულ, პატიოსან და დარბაისელ მოქალაქედ ითვლებოდა.

სანამ მარკო გენუის საპყრობილეში იჯდა, მისმა მამამ – მოხუცმა ნიკოლოზმა ცოლი შეირთო და მეორე ვაჟი შეეძინა. ტყვეობიდან დაბრუნებულ მარკოს სახლში პატარა ძმა დახვდა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ძმა მას მამის მემკვიდრეობის ნაწილს ართმევდა, მარკოს ამაზე ჯავრით თავი არ შეუწუხებია და შემდეგში თითონაც დაცოლშვილებულა. მორეტტა და ფანტინა – ასე უწოდებდნენ მის ქალიშვილებს.

მარკო პოლოს ცხოვრების უკანასკნელი წლების შესახებ ცნობები თითქმის არ შენახულა. დარჩენილია მხოლოდ ერთი საბუთი – „ვენეციის უზენაეს საბჭოს“ დადგენილება მარკო პოლოზე ჯარიმის დადების შესახებ. როგორც ამ საბუთიდან ირკვევა, „კეთილშობილი მოქალაქე მარკო პოლო“ წესიერად არ ინახავდა წყლის გასასვლელ მილს ქუჩაში, რისთვისაც ჯარიმა მიესაჯა. ამ დროს მისი ორივე ქალიშვილი უკვე გათხოვილები იყვნენ, რაც ჩანს მის მიერ 1324 წელს დაწერილი ანდერძიდან.

1325 წელს, როგორც საბუთებიდან ვგებულობთ, მარკო პოლო – მონღოლეთის იმპერატორის სტუმარი და მოხელე, უდიდესი მოგზაური, უკვე გარდაცვლილი იყო.

17 წელი გავიდა იმის შემდეგ, რაც მარკო პოლო თავის მამასთან და ბიძასთან ერთად შორეულ ქვეყნებში გაემგზავრა. ერთ მშვენიერ დღეს მოგზაურებმა მოულოდნელად მიაკაკუნეს თავისი სახლის კარზედ, მშობლიურ ვენეციაში.

80

სვენ ჰედინი

ცენტრალური აზიის დაუღალავი
მკვლევარი

როგორ გაეღვიძა პატარა სვენს
მოგზაურობის წყურვილი

1879 წელს შვედეთის დედაქალაქს – სტოკჰოლმს

მოადგა გემი.

ნავთსადგური დროშებით, მწვანე ტოტებითა და ფერადი სანათურებით იყო მორთული. ნაპირზე თავი მოეყარა თითქოს სადღესასწაულოდ მოკაზმულ ხალხს, რომელიც ბალტიის ზღვიდან შემომავალ პატარა გემს ზარბაზნების ქექა-ქუხილითა და „ვაშას“-ს ძახილით ხვდებოდა.

ამ ხალხში ერია პატარა ბიჭი – სვენი, სტოკჰოლმელი მოქალაქის ლუდვიგ ჰედინის ვაჟიშვილი, რომელიც სხვებთან ერთად მოუთმენლად ელოდა გემის ნაპირზე მიდგომას.

ან კი როგორ არ უნდა ეცაღნა, როდესაც ამ შედარებით მცირე გემმა ზღაპრული თავგადასავალი გამოიარა?! ეს ხომ ის გემი იყო, რომლითაც შვედეთის გამზედამმა მოგზაურებმა – ნორდენშელდმა და პოლანდერმა მთელს აზიას გარშემო შემოუარეს!

81

ნორდენშელდმა და მისმა თანამგზავრებმა პირველად გაარღვიეს ყინულოვანი ზღვები და ციმბირის დაუსრულებელი ჩრდილო სანაპიროების გასწვრივ თავისი გემი „ვეგა“ უხიფათოდ გაატარეს.

უხიფათოდ?!. არა, ეს არ არის მართალი. ყინულოვან ზღვებში სიკვდილის ხიფათი ყოველ ნაბიჯზე მოსალოდნელი, მაგრამ ნორდენშელდისა და მისი გემის ეკიპაჟის გამირობამ ყველა განსაცდელი სძლია.

პატარა სვენი სხვებსავით აღტაცებულია ნორდენშელდისა და პოლანდერის გამირობით.

აი, გემის ბაქნიდან ნავთსადგურის ბაქანზე ორი კაცი გადმოვიდა. მოზღვავებული ხალხი სწრაფად გარს შე-

მოეხვია ჩამოსულებს. ნორდენშელდი და პოლანდერი ხელს ართმევენ ყველას, ვინც კი მათი ამაგის პატივსაცემად მოსულა. ფოტოგრაფები წამდაუწუმ აჩხაკუნებენ თავის აპარატებს, ჟურნალისტები კი ესაუბრებიან მოგზაურებს და მათ ნაამბობს წიგნაკებში იწერენ.

სვენი მორცხვობს, ვერ გაუბედნია ამ მამაც ადამიანებთან ლაპარაკი, მაგრამ უკანა რიგებში დგომის დროსაც იმსჯვალემა მათდამი პატივისცემით და უსიტყვოდ ფიცსა სდებს:

– „მეც თქვენსავით ბევრ ღამეს გავატარებ ვარსკვლავების ქვეშ...“

ამის შემდეგ პატარა ბიჭუნა თანდათან ეჩვევა იმ აზრს, რომ იგი მოგზაური გახდება. მთელი დღე ჩაჰკირკიტებს იატაკზედ გაშლილ დიდ ქალაქს, რომელზედაც მას მსოფლიოს რუკა დაუხაზავს, მას სადილობის დროც აღარ ახსოვს, – სადილობისთვის სცხელა განა სვენს, როდესაც დედამიწის ზურგზედ ამდენი რამ დარჩა შეუსწავლელი და უნახველი?! აი, თუნდაც ეს აზია, უზარმაზარი ხმელეთი, რომლის შუა ნაწილის რუკაზე თეთრი ადგილები

82
ბია, ვინაიდან რუკის შემდგენელებმა არ იცოდენ როგორია ის ადგილები, რა მდინარეები და მთები მდებარეობს იქ, სადაც ჯერ ევროპიელ მოგზაურს ფეხიც არ შეუდგამს. სვენმა მტკიცედ გადაწყვიტა ემოგზაურა ცენტრალურ აზიაში.

– მე მიხნდა, რომ რუკებზედ მოისპოს თეთრი ლაქები, რომლებზედაც დაწერილია: „Unexplored“ – „გამოუკვლეველია.“

ამ მიზნის განსახორციელებლად სვენი არაფერსა ზო-

გავს. ჯერ ერთი, უეჭვოა, რომ მოგზაურს უნდა შეეძლოს გადაიტანოს ყოველგვარი გაჭირვება: სიმშლილი, სიცხე, სიცივე. ამიტომ ზამთარ-ზაფხულ მისი ოთახის ფანჯარა ღიაა და გრილი ზღვის ჰაერი თავისუფლად დანავარდობს სვენის ოთახში. მშობლებს და სვენის უმცროს დას – ალმას ეშინიათ, რომ ბიჭი გაცივდება და ავად გახდება, მაგრამ სვენი თავისას განაგრძობს და თავს მშვენივრად გრძნობს.

უცნობი ქვეყნების მკვლევარი, გამძლეობის გარდა, საძვეწიერო ცოდნითაც უნდა იყოს შეიარაღებული. სვენი არც ამაში ჩამორჩება: გატაცებით სწავლობს ტოპოგრაფიას, ხაზვას, აღმოსავლეთის ენებს.

სვენის მშობლები ხელს არ უშლიან შვილის მისწრაფებას, ისინი ხედავენ, რომ სვენს მძლავრი ნებისყოფა და მაღალი მიზანი აქვს და არ სურთ ხელი შეუშალონ მას ცხოვრების გზის გაკაფვაში.

მაგრამ სვენის დეიდები და ძალები, რომლებიც შეჩვეულნი არიან ქალაქის მყუდრო ცხოვრებას, ეწინააღმდეგებიან სვენის მიდრეკილებას. „ეს ბიჭი მაწანწალათ გახშირად ამბობს დეიდა ავგუსტა, ხოლო დეიდა მარტა ყოველთვის ადასტურებს მის ნათქვამს.

83

„ვინც რა უნდა სთქვას, წისქვილმა კი ფქვას“ – ფიქრობს სვენი და ყურადღებას არ აქცევს ნათესავების, ანუ, როგორც თითონ უწოდებს – „წინაპრების“ მითქმა-მოთქმას. სვენს მტკიცედ სწამს, რომ მის მიერ ამორჩეული გზა კაცობრიობის კეთილდღეობისკენაა მიმართულია.

სვენი მოგზაურობს მცირე აზიაში

იმ დღეს, როდესაც სვენს 20 წელი შეუსრულდა, ჰედინების ოჯახში გაიმართა მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რა საჩუქარი მიეძღვნათ სვენისათვის.

მამამ – ლუდვიგ ჰედინმა სათვალეები შუბლზე აიწია და მხრები აიჩეჩა:

– რა ვაჩუქოთ სვენს? ჩვენ მას იმდენი სახაზავი ხელსაწყოები, იმდენი ფოტოგრაფიული აპარატები, საღებავები, ალბომები, საგზაო ჩანთები, უბის წიგნაკები ვუსახსოვრეთ, რომ შეუძლია შეაგროვოს ერთად და უნივერსალური სავაჭრო გახსნას. ვერ მომიაზრია, რა შეიძლება ვაჩუქოთ...

– ცოცხალი აქლემი!

დაიყვირა პატარა გოგონამ – ალმამ.

ალმა დასცინის სვენს, ვინაიდან მას შურს, რომ თითონაც ბიჭი არ არის და შორეულ ქვეყნების ნახვაზედ ვერც კი იოცნებებს.

მაგრამ სვეწს არ სწყენია დის ნათქვამი:

– აქლემი მართლაც კარგი საჩუქარი იქნება! – აცხადებს ღიმილით ჭაბუკი. – ხვალ მე მცირე აზიაში მივემგზავრები!..

– რაო? – იყვირეს ყველამ ერთად. – ხვალ?!. აზიაში?!

– დიახ. ინჟენერი ზანდგრენი წინადადებას მამლევს კავკასიაში გავყვე, რომ იმის შვილს მასწავლებლობა გავუწიო. მე მგონია, რომ შევძლებ ვასწავლო გეოგრაფია,

ბევრს რამეს ვნახავ და შევისწავლი.

ლიუდვიგ ჰეინმა სათვალეები შუბლიდან ისევ ცხვირზე ჩამოიწია და სთქვა:

– მამ მეტი საჩუქარი აღარც გინდა: კავკასიაზედ უკეთეს ჯილდოს ვერც ჩვენ გიშოვნით!

ლიუდვიგი სრულიადაც არ ეწინააღმდეგებოდა სვენის ამ განზრახვას, ვინაიდან მისი აზრით ყოველ ადამიანს უნდა შეემლოს სხვის დაუხმარებლად თავისი ცხოვრების გზის გაკაფვა.

ერთი კვირის შემდეგ სვენმა სტოკჰოლმი დატოვა. კავკასიაში მან სწრაფად შეისწავლა რუსული და თურქული ენები და შემდეგ ბაქოდან სპარსეთისაკენ გაემგზავრა. ქალაქ ბ ა ღ დ ა დ შ ი , სადაც „ათასერთი ღამის“ მოწმობით ოდესღაც ცხოვრობდა ხალიფი ჰ ა რ უ ნ - ა ლ - რ ა შ ი დ ი . სვენი პოლიციელმა დააპატიმრა, როგორც საექვო პიროვნება, მაგრამ მალე ისევ გაანთავისუფლეს იმ პირობით, რომ ქუჩებში ფოტოსურათებს არ გადაიღებდა და არც რამეს ჩაიხატავდა ალბომში.

ბაღდადიდან სვინი გაემგზავრა უძველესი კულტურის ნაშთების სანახავად ბ ა ბ ი ლ ო ნ ს ა და ნ ი ნ ე ვ ი ა შ ი , სადაც იმ დროს ევროპიელი არქეოლოგები გათხრას ახდენდენ. მაგრამ არც ამან ამოსწურა სვენის ცნობისმოყვარეობა; სვენმა დაიქირავა ერთი ცხენი და გაჰყვა ვაჭრების ქარავანს, რომელიც ქალაქ ქ ე რ მ ა ნ - შ ა ჰ შ ი მიდიოდა.

საზღვარზე დარაჯებმა შარი მოსდეს ჰეინს, მაგრამ სვენმა ადგილობრივ გუბერნატორს ცოტაოდენი ქრთამი მისცა და გზა განაგრძო. მალე სვენს მოხეზრდა ქარავანის ზანტი სიარული და მოურიგდა ერთ არაბს, რომელ-

საც საუცხოვო ბედაური ჰყავდა. მართალია, იმ ასი კრო-

85

ნის გადახდის შემდეგ, რომლებიც არაბმა მოსთხოვა, სვენის ჯიბეში ხურდა ფულიც კი აღარ დარჩა, მაგრამ ახალგაზრდა მოგზაური ხვალინდელ დღეზე არ დადარდიანდა, შემოუჯდა არაბს ცხენზე და ორივენი ჭენებით გაემართენ ქერმან-შაჰისაკენ. არაბი გზა და გზა უამბობდა სვენს, რომ ამ გზაზე ყაჩაღები ხშირად ძარცვავენ მგზავრებს და ამიტომაც სვენს რევოლვერი მზადა ჰქონდა თავდამსხმელების დასახვედრად.

საბედნიეროდ, გზაში ერთი ყაჩაღიც არ შეხვედრიათ და ორივენი მშვიდობით მივიდნენ ქერმან-შაჰში. სვენმა არაბს 100 კრონა მისცა თითონ ცალიერი დარჩა სრულიად უცხო ქალაქში, სადაც ერთი ნაცნობიც კი არა ჰყავდა.

სვენი ქვაზედ ჩამოჯდა და არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო, რომ სიმშობის მსხვერპლი არ გამხდარიყო. ღამდებოდა და მას კი თავშესაფარიც არ გააჩნდა. ამ დროს მას გაახსენდა, რომ ქერმან-შაჰში ცხოვრობს მდიდარი არაბი, ა ღ ა - მ უ ჰ ა მ ე დ - ჰ ა ს ა ნ ი , რომლის მრავალრიცხოვან ქარავნებს დააქვთ საქონელი მექადან – სამარყანდში. სვენმა იცოდა, რომ აღმოსავლეთის ქვეყნებში სტუმრებს გულუხვად უხვდებიან და ამიტომ მოურიდებლად მიადგა მდიდრის სასახლეს.

აღა-მუჰამედ-ჰასანი ამ დროს ხალიჩაზე ბალიშებ-შემოწყობილი იჯდა და დასტა-დასტა წერილებს კითხულობდა. მიუხედავად იმისა, რომ სვენი ცუდად ჩაცმული და სულ მტვერში ამოგანგლული იყო, არაბი მას თავაზიანად შეეგება.

არაბმა ჰკითხა:

– სადაური ბრძანდებით?

სვენმა მიუგო.

– შვეციიდან გახლავართ.

86

– შვეცია? სად არის ეგ ქვეყანა?

– რუსეთისა და ინგლისის შორის!

არაბმა გაუღიმა ჰედიუს და უთხრა:

– რა კი თქვენ ასეთი შორეული ქვეყნიდან მოზრ-
მანებულხართ, ჩემთან ნ თვეზე ნაკლები არ უნდა დარ-
ჩეთ. რაც მე მეკუთვნის – თქვენად იგულებთ. ჩემი მსახუ-
რები გიჩვენებენ ბაღსა და სასახლეს, შეგმოსავენ და გა-
გიმასპინძლებიან. იმედი მაქვს, არ მოიწყენთ ჩემთან...

სვენმა თავი „შეჭერაზადას“ ზღაპრის უფლისწულად იგრძნო, როდესაც მას მიაღწევს შემწვარი ცხვრის ხორ-
ცი, ნოყიერი ფლავი, ყველი და ტკბილი სასმელები. რამ-
დენიმე ღამე მარმალლოს აუზთან გაატარა, სადაც დას-
რიალებდნენ ოქროსფერი თევზები და ჰფეთქავდა ანკარა
შადრევანი. მაგრამ სვენმა არაბთანაც დიდხანს ვერ გაძლო,
ვინაიდან თავი მუქთახორად იგრძნო, მობეზრდა უსაქმოდ
ჯდომა, განცხრომა და გადასწყვიტა თეირანისაკენ
გამგზავრება.

სწორედ ამ დროს თეირანში მიდიოდა ფოსტა სამი
შეიარაღებული მხედრის თანხლებით. ქერმან-შაჰიდან
თეირანამდე 500 კილომეტრია და მთელს ამ მანძილზე
საფოსტო ქარავანი მხოლოდ 1 დღესა და I ღამეს ჩერ-
დება ჰამადანში, დანარჩენ სადგურებზე კი სასწრაფოდ
ცვლიან დაღლილ ცხენებს. რაც შეეხება კვებას, გზაში
კვერცხის, პურისა და ხილეულის გარდა არაფერი მოი-

პოვეზა.

როდესაც სვენი ცხენზე შეჯდომას აპირებდა, მასთან მივიდა მდიდარი არაბის მდივანი – მირზა-მიზაქი და გადასცა სვენს ალა-მუჰამედ-ჰასანის საჩუქარი: ვერცხლით გატენილი პარკი.

სვენმა არ იცოდა როგორ გამოეხატა თავისი აღტაცება არაბის საჩუქრის გამო, ვინაიდან ეს ვერცხლიანი

87

პარკი მას საშუალებას აძლევდა სამშობლოში დაბრუნებულიყო.

ქერმან-შაჰიდან სვენ ჰედინი, ეტიკი ალი-ექბერი და სამი მცველი ჭენებით გაემშურენ თეირანისაკენ. პირველივე 16 საათის განმავლობაში მათ 160 კილომეტრი გაიარეს. დილით მათ წინ აღემართათ დემავენდის დათოვილი სერები. მთელი დღე სვენმა ჰამადანში გაატარა: გამოიძინა და დაათვალიერა ექბათანის ნანგრევები, რის შემდეგაც სალამოზე ისევ განაგრძეს გზა.

თეირანს ისე მიაღწიეს, რომ 55 საათის განმავლობაში თვალი არ მოუხუჭავთ.

თეირანის დათვალიერების შემდეგ, სვენმა გადალახა ელზურსის მთები, გემით მივიდა ბაქოში და აქედან ტფილისზე, ბათომზე და სტამბოლზე გავლით შვეიციაში დაბრუნდა.

სვენი მოგზაურობს ყაშლარიდან – პეკინში

სვენ ჰედინის „წინაპრებისთვის“, ე. ი. დეიდებისათვის რომ გეკითხათ, აღმოსავლეთის ქვეყნებში მოგზაუ-

რობამ საბოლოოდ დალუპა ლუდვიგ ჰედინის ერთადერთი ვაჟი.

– ეს ბიჭი ისე გაუსაქმურდა, რომ თავის ცხოვრება ქვეყნიერების ზურგზე ხეტიალში გაატარებს და ისეთ ქვეყნებშიც შეყოფს ცხვირს, სადაც კეთილ ქრისტიანს არც კი მიესვლება!

მაგრამ სვენი ამ აზრს არ ეთანხმება. პირიქით, იგი თანდათან იმსჭვალება გეოგრაფიულ კვლევა-ძიების წყურვილით.

– დეიდა ავგუსტა, მე ძალიან ბევრსა ვმუშაობ. მე უნდა შევისწავლო მეცნიერების რამდენიმე დარგი: გეოლოგია, მინერალოგია, ზოოლოგია, ბოტანიკა და ლათინური ენაი...

და შემდეგ სვენმა უამბო „წინაპრებს“ გამოჩენილი მოგზაურის, პრჟევალსკის ცხოვრება, გაახსენა ფრიტიოფ ნანსენის გმირული არქტიკული მოგზაურობები, მაგრამ მაინც ვერ დააჯერა იმაში, რომ გეოგრაფიული აღმოჩენები კაცობრიობის კეთილდღეობას ემსახურება.

სამეცნიერო ცოდნის მისაღებად სვენი სტოკჰოლმის უნივერსიტეტში შევიდა და სწავლას ხარბად დაეწავა. სამი წლის შემდეგ მან უკვე ჩააბარა გამოცდები სამეცნიერო ხარისხზე და ცოდნის შესავსებად ბერლინში გაემგზავრა.

– რა დაგრჩენია ბერლინში, სვენ? – ჰკითხა წასვლის წინ დეიდა ავგუსტამ.

– სწავლა! – მიუგო ახალგაზრდამ. – უნდა შევისწავლო გეოგრაფია, პალეონტოლოგია, რუკების დახაზვა... მე მინდა გეოგრაფიული რუკა განსაკუთრებული ხერხით

დავაზო ისე, რომ პირველი შეხედვითვე მნახველს შეუქმნას ქვეყნის თითოეულ კუთხეზე ნათელი და სრული წარმოდგენა.

მართლაც, სვენმა ასეთი რუკა დახაზა და მიუძღვნა ბერლინის გეოგრაფიულ ინსტიტუტს.

შემდეგ სვენი შვეციის დიპლომატურ მისსიას სპარსეთში გაჰყვა და ადრიან გაზაფხულზე უკვე ქალაქ მ ე შ ხ ე დ შ ი იმყოფებოდა. თეირანში სვენი ესაუბრა სპარსელ შაჰს. საუბარი შეეხო სპარსეთში არსებულ მართვა-გამგეობას.

ამ საკითხში შაჰი და სვენი ვერ შეთანხმდნენ' სპარსეთის მეფე ამტკიცებდა, რომ მის ქვეყანაში საუკეთესო წესწყობილებაა დამყარებული, რომ მისი ქვეშემდომები მას თაყვანს სცემენ და აღმერთებენ. სვენი კი არწმუნებდა შაჰს, რომ, პირიქით, ქვეშევრდომებს უნდათ, რომ შაჰი

89

მათ „აღმერთებდეს“, გამბედავი სვენი ძლივს დააშოშმინეს დამსწრეებმა, რომლებსაც შაჰის რისხვისა ეშინოდათ.

ამის შემდეგ სვენი ესტუმრა სპარსეთის თვალსაჩინო პოლიტიკურ მოღვაწეებს – აბდულ-ჰამიდს და ნასრედინ-შაჰს; ავიდა დემავენდის მწვერვალზე და იქიდან გადახედა კასპიის ზღვას. რამდენიმეჯერ მიწისძვრას დაესწრო, ებრძოდა კოლოებს ჭაობიან ადგილებში და მლოცველებთან ერთად მიემგზავრებოდა მ ე შ ხ ე დ შ ი . ბოლოს იგი ყაშლარშიც მივიდა, საიდანაც განზრახული ჰქონდა თავისი დიდი ექსპედიციის დაწყება.

*

* *

ქალაქი ყ ა შ ლ ა რ ი ჩინეთის დასავლეთ ნაწილშია,

რომელსაც სინ-ცზიანი ანუ, სხვანაირათ, აღმოსავლეთი თურანი ეწოდება. ესაა უზარმაზარი ტაფობი, რომელიც მოქცეულია ტიან-შანის, ტიბეტისა და პამირის მაღალი ქედების შორის. მთელი ტაფობის სიგრძეზე მიედინება დიდი მდინარე თარიმი, რომელიც შემდეგ გუბდება და ლობ-ნორის ტბას აჩენს.

სინ-ცზიანის უმეტესი ნაწილი – უდაბნოა. ხალხი ბინადრობს მდინარეების გასწვრივ (თარიმი, ხოტან-დარია და სხ.), ან მთის ფერდობებზე. სადაც კი წყალი მისწვდება, იქ უხვი მოსავალი მოდის: ბამბა, საზამთრო, გარგარი, ბრინჯი ყურძენი...

ყაშღარი – სინ-ცზიანის მთავარი ქალაქია და სავაჭრო ცენტრი. ბამბითა და საქონლის ტყავეულით დატვირთული ქარავნები აქედან ჩინეთშიც მიდიან და უზბეკისტანშიც, ინდოეთშიც და ავღანისტანშიც. ყაშღარშივე ცხოვრობს სინცზიანის გუბერნატორი „დაპო-თაი“ და თავმოყრილია სხვა და სხვა კაპიტალისტურ სახელმწიფოთა საკონსულოები.

90

ყაშღარის ადგილობრივ მოსახლეობას შეადგენენ ჩინელები, თურანელები და თუნგანები. ისინი უმთავრესად მექარავნეობას მისდევენ და თავის სიცოცხლეს ხეტიალში ატარებენ.

აი სწორედ ამ ქალაქიდან გავიდა სვენის საექსპედიციო ქარავანი.

ჩინური ენის შესასწავლად სვენმა ქალაქ ხოტანში ჩინელი ფანგ-ჩი იქირავა და სამსახურში მიღებისას პირობა მისცა, რომ წაიყვანდა ფანგ-ჩის მის მშობლიურ ჩინეთში.

ფანგ-ჩი სიხარულით დათანხმდა და ორივენი დაუყოვნებლივ შეუდგენ ჩინური ენის გაკვეთილებს.

ივლისის მიწურულს სვენის ქარავანმა, რომელშიც იყო ექვსი აქლემი, ოცი ცხენი და ოცდაცხრა სახედარი, მიატოვა სოფელი და ლაი-ყურღანი. სვენს თან რვა თანამგზავრი მიჰყავდა, რომელთაგან მას განსაკუთრებული სამსახური თურანელმა ისლამ-ბეიმ გაუწია. დალაი-ყურღანში ცხვრების ფარა იყიდეს და ქარავანის ბოლოში მიადევნეს.

ქარავნის თავში პატარა ბანჯგვლიანი სახედარი მიჩაკჩაკებდა და ახმავ აქლემებს გზას უჩვენებდა. აქლემებს ცხენები მიჰყვებოდნენ, ცხენებს – სახედრები. ქარავნის ბოლოში ცხენზედ ამხედრებული სვენი მიდიოდა, მარშრუტის რუქასა ხაზავდა, სხვა და სხვა კოლექციებს აგროვებდა და მთებს ხატავდა.

ექსპედიციის ოთხი ძაღლი წკმუტუნით და ყეფით დარბოდნენ აქეთ-იქით, სანამ არ მოიქანცებოდნენ. ჭკვიანი „ჯოლბარსი“ ყველაზე უფრო ადრე გაიგებდა ხოლმე თუ რა ხდება ქარავნის მოწინავე რიგებში და მხიარული ყეფით სვენს ატყობინებდა. ქარავნის ბოლო როგორც კი საღამოზედ საბანაკო ადგილას მიადგებოდა, „ჯოლბარ-

91

სი“ სვენის კარავთან იდგა, თავაზიანად კუდს იქნევდა და თითქოს ჰპატიჟობდა მას: „გთხოვთ, შებრძანდითო“!

ექსპედიციის გზა მიმართული იყო ტიბეტის მაღალი ზეგანისაკენ და ამიტომაც სვენის ალტიმეტრი ყოველდღე უფრო და უფრო მეტ სიმაღლეს აღნიშნავდა. სიმაღლის გადიდებასთან ერთად ექსპედიციის წევრებს უფრო მეტად აწუხებდა ე. წ. „მთის სენი“ – ყველას თავბრუ ესხ-

მოდა და გული აჩქარებით უძგერდა. განსაკუთრებით ძლიერ იტანჯებოდა ჩინელი ფანგ-ჩი, რომელიც უნაგირზე თავს ძლივსღა იმაგრებდა. მისი წაყვანა შეუძლებელი გახდა და რომ ჩინელი სიკვდილის ხიფათისაგან გადაერჩინა, სვენმა იგი ისევ თურანში დააბრუნა.

ადამიანებიც და ცხოველებიც თავს ძალიან ცუდად გრძნობდენ. ისლამ-ბეი სისხლიან ნახველს იღებდა და ფეხებს ძლივსღა მიათრევდა. ჩ რ დ ი ლ ო ტ ი ბ ე ტ ი ს საზღვარზე გადასვლის დროს სვენ ჰედინის ექსპედიცია ინვალიდებისაგან შესდგებოდა. ეს იყო 5.000 მეტრის სიმაღლეზე. ქარიშხალი თითქმის გამუდმებით დათარეშობდა ტიბეტის ზურგზე და მოგზაურებს ხან მსხვილ სეტყვით უმასპინძლდებოდა, ხან კი თოვლითა და ქარბუქის კორიანტელით. ერთხელ სვენის ეტიკებმა გაქცევაც სცადეს, მაგრამ მოხერხებულმა ფარფი-ბეიმ დაატყვევა და სვენს ბანაკში მოჰგვარა. სვენმა გაასამართლა ეტიკები და მიუსაჯა... არა გაჯოხვა, როგორც მექარავნები მოითხოვდენ, არამედ განთავისუფლება, და მხოლოდ ერთი მათგანი დასტოვა ექსპედიციისათვის გზის საჩვენებლად.

არკა-ტაგის მთაგრეხილიდან ექსპედიცია ტიბეტის ზეგანზე გავიდა. სვენი ხშირად ხედავდა „კულანებს“ – ე. ი. გარეულ ვირებს, რომლებიც ქარავნის დანახვისთანავე ფრთხებოდენ და მირბოდენ. „ჯოლბარსი“

92

რიხიანი ყეფით მისდევდა კულანებს, მაგრამ იმედგაცრუებული და მოქანცული ისევ უკანა ბრუნდებოდა.

ერთხელ „ჯოლბარსი“ წავიდა და აღარ დაბრუნდა. როგორცა სჩანს, ძალი ვირების დევნამ გაიტაცა, გზას ასცდა და სამუდამოდ მოსწყდა ქარავანს.

სვენს ძალიან დაენანა თავისი ოთხფეხი დარაჯი და მეგობარი. სადამოზედ, ვახშმოზისას იგი ჯოლბარსს დარდობდა, რომელიც უკვე დაღუპულად მიაჩნდა.

ღამე ვიღაცამ კარავის ქობა ასწია, სვენის ლოგინს ეტაკა და სიხარულის ალიაქოთი და კუდის ქნევა ასტეხა. ეს იყო ჯოლბარსი, რომელმაც მიაგნო ექსპედიციის ბანაკს და საყვარელ პატრონს სახე ენით გაულოკა. გახარებული სვენი ძაღლს მოეხვია და ორივენი რამდენიმე ხანს ასე იყვენ გაყურებულნი ვარსკვლავიანი ცის ქვეშ. საქმე იმით დამთავრდა, რომ ჯოლბარსი სვენის ლოგინზედ ნებვირად გაიშოტა, თითონ სვენი კი კარავის კუთხეში მიწვა.

*

* *

ერთი თვე გავიდა იმის შემდეგ, რაც ქარავანმა ყაშღარი მიატოვა. ცხოველების დიდი ნაწილი სიცივემ და სიმშვილმა დახოცა; დარჩა ხუთი აქლემი, ცხრა ცხენი და სამი სახეღარი. გზა და გზა ექსპედიცია ვერ ხედავდა ადამიანებს, ვინაიდან ტიბეტის ეს ნაწილი სრულიად დაუსახლებელია. სამაგიეროდ, ხშირად ხვდებოდა ქვებზე გაკეთებულ ტიბეტურ წარწერებს. ყველა წარწერა ერთსა და იმავე სიტყვებს შეიცავდა – „ომმანი პადმე ჰუმ“, რაც ნიშნავს „საუნჯევ ლოტოსისავ, ამინ!“ (ტიბეტური შელოცვა). ბოლოს, როგორც იქნა, შეხვდათ პირველი მონღოლები.

ერთხელ ისლამ-ბეიმ თოფი ესროლა უზარმაზარ იაკს, რომელიც ბორცვზედ გადმომდგარიყო. ტყვია ნიშანს

ასცდა. ამ დროს საიდანღაც გამოვარდა და აურზაური

ასტეხა ქალმა, რომელიც თურმე იქვე იაკების ჯოგს აძო-
ვებდა.

მონღოლი მანდილოსანი, რომელიც სრულიადაც არ
განირჩეოდა სილამაზით, მოგზაურებს მაინც ბედნიერების
მოციქულად მოევლინა, ვინაიდან იგი პირველი ადამიანი
იყო, რომელიც ექსპედიციას ტიბეტზე შეხვდა. დედაბერი
მარტო იყო სადგომში, მისი ქმარი კი მთებში იაკებზე
სანადიროდ წასულიყო.

სვენმა სულ 4-5 მონღოლური სიტყვა იცოდა: „ულა“ –
მთა, „ნორ“ – ტბა, „ლობი“ – უდაბნო და სხ. რაც შეეხე-
ბა მის თანამგზავრებს, მათთვის მონღოლური ენა უცხო
ხილი იყო და ამიტომაც დიდი დრო და ჯაფა დასჭირ-
დათ, სანამ მოახერხებდნენ დედაბრისაგან ყოჩის ყიდვას.

სალამოზედ სადგომში დაბრუნდა ქალის ქმარი – მო-
ხუცი მონღოლი დორჩა, რომელსაც ნადირობის დროს
იაკი მოეკლა. დორჩას არ გაჰკვირვებია უცხოელების და-
ნახვა და გულკეთილად შეხვდა. სვენმა შეიძინა მისგან
სამი ცხენი და ორი ცხვარი და მოურიგდა მონღოლს
მონღოლური ენის სწავლებაზედ.

ორი კვირის განმავლობაში დორჩა ეტიკად მიუძღვე-
ბოდა ქარავანს და თანაც სვენს ენის გაკვეთილებს აძ-
ლევდა.

მალე სვენის მონღოლური ლექსიკონი საგრძნობლად
გამდიდრდა. „ჩურბა უმ ენ ბაინა“ (ჩვენ სამი აქლემი
გვყავს), – ეუბნებოდა იგი მონღოლს და დაუმატებდა:
„ბამბურაში მუ“ (დათვი ავია). უბის წიგნაკში მალე
დაუგროვდა სხვა და სხვა საგანთა და მოვლენათა მონ-
ღოლური სახელწოდებები.

იქ, სადაც ყურუ-ბურის ხეობა ფართოვდება,

ჩინეთიდან ტიბეტისაკენ მიმავალი მგზავრი ვერ ასცდებდა
ღრმასა და ვიწრო კლდოვან ხეობებს, რომლებშიც მხო-
ლოდ საცალფეხო ბილიკებით შეიძლება გავლა.

95

ბრუნდა, სვენი კი თამამად გაუძღვა ქარავანს ტიბეტის
ზეგანზე. უდაბნოს ნაცვლად მათი გზა ეხლა ბუჩქნარიან
ველზე მიდიოდა. ერთ ღამეს შორს ცეცხლები გამოჩნდა –
იქ იმყოფებოდა მომთაბარე მონღოლების ბანაკი.

სვენმა ცხენი ააჩქარა, გააპო აყეფებული ძაღლების ხროვა და ბანაკში მოურიდებლად შევიდა. ექვსი მონღოლი კოცონის გარშემო იდგენ და გოცებით შეცქეროდენ უცნობ სტუმარს. სვენმა ცხენი დააბა, მიესალმა მონღოლებს: „ამურ საინ“! და ვითომც არაფერიაო, ცეცხლის პირას ჩამომჯდარმა ჩიბუხი გააბოლა.

თვალედაჭყეტილი და ენაჩავარდნილი მონღოლები უძრავად უყურებდენ მოგზაურს. მალე სვენის ქარავანიც მოადგა ბანაკს და ყველა ერთად აყაყანდა, ყველა უხსნიდა მასპინძლებს თავის ვინაობას ხელებისა და ცოტოდენი მონღოლური სიტყვების დახმარებით.

მონღოლებთან მეგობრული ურთიერთობის დასამყარებლად, სვენმა მიმართა აქაური მისალმების წესს: ექვსივე მონღოლს ზურგზე ხელები დაუტყაპუნა, შემდეგ თავისი ზურგი მიუშვირა და ამით სამუდამოთ მათი გული მოიგო.

დიპლომატური კავშირის დამყარების შემდეგ სვენმა იყიდა მონღოლებისაგან ოცი ცხენი და სხვა და სხვა ადგილობრივი ნაკეთობა – თილისმები. მონღოლების ღმერთი – ბუდა კრძალავს ყოველგვარ აღებ-მიცემობას და ამიტომ სვენთან ვაჭრობის დროს მონღოლები ბუდას ქანდაკებას ზურგიდან ეფარებოდენ: „არ დაგვინახოს და ბედი არ გვაწყევლინოსო!“.

აქედანვე სვენმა ეტიკად წაიყვანა ყბედი და მხიარული მონღოლი, სახელად ლ ო კ ს ე ნ ი. მაგრამ რაც უფრო შორს მიდიოდენ, ეტიკი უფრო მოწყენილი ხდებოდა, ღელავდა და წამდაუწუმ გაიძახოდა:

წაიყვანეს ყაჩაღებმა... ყაჩაღები... თოფი გაისროლეს...

ლოპსენს ძალიან ეშინოდა აქაური მცხოვრებლების – თანგუთების თავდასხმისა და ამიტომ სვენს ყოველდღე ეხვეწებოდა: რაც იარაღი და ტყვიები გაქვს, დაარიგე, თორემ ყველას დაგვხოცავენო.

მალე ლოპსენმა დათვებზედაც დაიწყო ლაპარაკი. ლოპსენის ინიციატივით ღამ-ღამობით გუშაგებს აყენებდენ ბანაკის გარშემო და თვით იგი ხშირ-ხშირად რევიზიას უკეთებდა მათ, რომ არ დასძინებოდათ. დათვების შესაშინებლად ლოპსენი ქვაბებს არახუნებდა და გუშაგებს ძალით ამღერებდა ხმამაღლა, რომ ჩაეხშო ძრწოლა ღამის წყვდიადის წინაშე.

ლოპსენის შიში ნაწილობრივ გამართლდა და ერთხელ სვენ ჰედინის ქარავანს თორმეტი ცხენოსანი შორი-ახლოს აედევნა. ღამისთევის დროს თანგუთები ბანაკს შემოეხვივნენ და დასაშინებლად ტურების ხმით ჩხავილი მორთეს. მთელი ღამის განმავლობაში ბანაკი ფხიზლობდა. სვენმა თანგუთების დასაფრთხობად და თავისი თანამგზავრების დასამშვიდებლად უბრძანა მათ, როგორც კი შესძლებდენ, ეყვირათ. ბანაკმა ღრიალი მორთო, ძაღლები გააფთრებით იყეფებოდენ. პარპი-ბეი და ისლამი დროგამოშვებით ბლაოდენ: „ხაბერდამ“? (დარაჯებს ღვიძავთ?), ხოლო ლოპსენი და ერთი თურანელი სპილენძის ქვაბებს აბრახუნებდენ.

თანგუთებმა ბანაკზე დაცემა ვერ გაბედეს. დილით ბანაკი აიზღარბა, ცხენები და აქლემები დატვირთეს და გზას გაუდგენ.

როგორცა სჩანს, ნაბანაკარ ადგილში თანგუთებმა კონსერვის ყუთებისა და ქალაღდის ნახევების მეოხებით

გაიგეს, ვისთანაც ჰქრნდათ საქმე. ყოველ შემთხვევაში,
მათ ექსპედიციას თავი დაანებეს და უგზოუკვლოთ გაქრენ.

97

*
* * *

ქარავანი მიიზღაზნება მონღოლეთის ველებზე. სვენი
ცხენზე ზის და უნაგირთან ერთად ირწევა.

ირწევა და თან დალიღინებს იმ სიმღერას, რომელიც
ინგლისელმა ჯარის კაცებმა ომის დროს გამოიგონეს:

„It is long way to Tipperary!“

(გრძელია გზა ტიპერარიმდის!)

სვენს შეეძლო გადაეკეთებინა ეს სიმღერა და ეთქვა:

„გრძელია გზა პეკინამდის!“

მართლაც, პეკინში მისასვლელად სვენს გრძელი გზა
დარჩენოდა. მანძილის გამომხატველი რიცხვები ნელა
მცირდებოდა: დარჩა 1.500 კილომეტრი, 1.200 კილო-
მეტრი, 1.000.

მონღოლური სიტყვები ჩინურმა სახელწოდებებმა შე-
ცვალა: „დინ-ჯა-და-მინ“, „შან-ია-ვა“, „ჩინ-ფან“, „კა-
ტო-ხოა“, „კუკუ-ბურტუ“, – ამ სახელწოდებებზედ სვენი
ენას იმტვრევს და დიდის გაჭირვებით იმახსოვრებს. ექს-
პედიციამ მდინარე ჰუან-ჰეს ნაპირებს მიაღწია და ჩინე-
თის ნაყოფიერ დაბლობზე გავიდა.

ერთ ადგილას ექსპედიცია ბუდდისტების მონასტერს
მიადგა, რომელსაც სახელად „გ უ მ ბ უ მ“ ეწოდება. აქ
ცხოვრობს „ცოცხალი ბუდდა“, ე. ი. ღმერთის მოადგი-
ლე. სვენის იქ ყოფნის დროს „ცოცხალი ბუდდა“ 30 წლის
ვაჟკაცი იყო, ტანში მოსული და ქოსა. იგი იჯდა დრო-
შეების შორის, კრიალოსანს ათამაშებდა წამდაუწყუმ

იმეორებდა:

– „ომ მანი პადმე ჰუმ!“

ლოპსენმას „ღმერთის“ დანახვისთანავე მოწიწებით ქუდი მოიძრო და პირქვე დაემხო. „ცოცხალმა ბუდდამ“ მოწყალება გამოიჩინა და მოგზაურებს ნება უბოძა, დაეთვალთვალათ მონასტერი.

98

მონასტრის ეზოში ტიტველი ხე იდგა. ლამები, ე. ი. აქაური მღვდლები სვენს არწმუნებდენ, რომ ყოველ გაზაფხულზე ეს ხე ფოთლებს ისხამს და თითოეულ ფოთოლზე აღბეჭდილია წარწერა:

„ომ მანი პადმე ჰუმ!“

– თუ შეიძლება, ერთი ასეთი ფოთოლი მაჩვენეთ! – სთხოვა სვენმა ლამებს.

– ვერ გაჩვენებთ! – უპასუხეს ეშმაკმა მღვდელმსახურებმა. – ყველა ფოთლები უკვე მლოცველებმა იყიდეს.

სვენს, რა თქმა უნდა, არა სჯერა ფოთლების ამბავი და ცდილობს ლოპსენისაგან გაიგოს საქმის ვითარება. ბოლოს და ბოლოს, ლოპსენმა აღიარა, რომ ლამები თითონვე აკეთებენ ფოთლებზე წარწერას: „ომ მანი პადმე ჰუმ“ და ბრიყვ მლოცველებს ატყუებენ, ვითომც ეს წმინდა ხე ყოფილიყოს.

გუმბუმის მონასტრიდან სვენის ქარავანი გზას განაგრძობს მოტვლეპილ მინდვრებზე. ყინვა და ქარი გამუდმებით თავზე ატყდება ექსპედიციას. სვენი მოიქანცა, მაგრამ მაინც თამამად მიადგა ორ დოსის უდაბნოს და ქარიშხლიან ამინდში გადაჰკვეთა იგი.

მაგრამ აი, წინ გამოჩნდა სანატრელი პეკინის გალავანი, ციური ალყაფის კარები, რომლის ქვეშაც ჭიანჭვე-

ლებივით ხალხი დაცოცავს...

სვენს ტახტრევანით შევიდა ჩინეთის სატახტო ქალაქში. ხანგრძლივი და ძნელი მოგზაურობა უკვე დამთავრდა. როგორც ამ რამდენიმე წლის წინად იგი ქერმან-შაჰში, მომქანცველი ხეტიალის შემდეგ, ალა-მაჰომედ-ჰასანის სასახლეში მოხვდა, ისევე ეხლაც მონღოლეთის უდაბნოებიდან მან თავი ამოჰყო საელჩოთა ბრწყინვალე დარბაზებში, სასტუმროებში და სასახლეებში, სადაც ოთახები ხალიჩებითა და აბრეშუმის მოქარგული ქსოვილებით იყო მოკაზმული.

99

პეკინში სვენ ჰედინს სადილზე მიიწვია ჩინეთის დიდმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ ლი-ხუნ-ჩანგმა, რომელიც თარჯიმანის შემწეობით ბევრი ესაუბრა შვედელ მოგზაურს, ჩინელს მეტად აინტერესებდა ჰედინის მოგზაურობის მიზანი და ცდილობდა დიპლომატური ხრიკებით გაეგო მისგან ეს:

– თქვენ ალბად პეკინში უნივერსიტეტის კათედრას დაიკავებთ ლექციების წასაკითხად?! – ჰკითხა ლი-ხუნ-ჩანგმა მოგზაურს.

– არა, ასეთ რამეს არ ვაპირებ.! – მიუგო სვენმა.

– მაშ, ალბად, თქვენ შვედეთის თავადმა გამოგაგზავნათ ჩინურ ენის შესასწავლად?

– არა, არავითარ თავადსაც არ გამოვუგზავნივარ. საერთოდ, შვეციაში თავადები არ არიან. შვეციას მეფე განაგებს.

ლი-ხუნ-ჩანგი დაფიქრდა.

– კეთილი და პატიოსანი! ერთი მიბრძანეთ, თუ შეიძლება, როგორი ადგილია თქვენი შვეცია?.

– შვეციაში ზამთრობით ზომიერად ცივა, ზაფხულში კი ზომიერად ცხელა. შვეციაში არც უდაბნო მოიპოვება, და არც ტრამალები, არამედ მინდვრები და ტყე. იქ ვერც მორიელსა ნახავ, და ვერც გველებს, თითქმის ვერც მტაცებელ ცხოველებს. ისე კი, შვეციას არა უშავს რა – კარგი ქვეყანაა. – განუმარტა სვენმა.

ლი-ხუნ-ჩანგმა ეშმაკურად თავისი წვრილი თვალები მოჭუტა და ჰკითხა:

– თუ ეგრეა, მაშ რუსეთმა რატომ არ დაიპყრო შვეცია?! განა ვერ შეეძლო?

– მე მგონია, რომ გაუძნელდება. – გაუბედავად უპასუხა სვენმა.

ჩინელმა იფიქრა, იფიქრა, მაგრამ თავი მაინც ვერ შეიკავა და პირდაპირ ჰკითხა:

100

– ნება მომეცით გკითხოთ: მაშ რისთვის მობრძანებულხართ ჩვენს ქვეყანაში?

მაშინ სვენს უნებურად დეიდა ავგუსტა გაახსენდა, რომელიც ასეთსავე კითხვებს ხშირად აძლევდა მას, და ამოოხვრით უპასუხა:

– ვმოგზაურობ იმისათვის, რომ რუკაზე დავხაზო გამოუკვლეველი ადგილები. ვსწავლობ უცნობი ქვეყნების გეოგრაფიულ, გეოლოგიურ, ბოტანიკურ თვისებებს...

ჩინელმა გააწყვეტინა:

– აი, თქვენ ბრძანეთ: გეოლოგიური თვისებებიო?... ნება მიბოძეთ გკითხოთ, თუ თქვენ, მაგალითად, მინდორზე მიდიხართ და შორს, ცის ტატნობზედ მთასა ხედავთ, – შეგიძლიათ, თუ არა განსაზღვროთ: არის, თუ არა იმ მთაში ოქროს მადანი?!

– რა თქმა უნდა, ვერ განვსაზღვრავთ! ამისთვის საჭიროა კლდის ჯიშების ქიმიური ანალიზი და...

– მადლობა მომიხსენებია! – დაცინვით თავი დაუკრა ლი-ხუნ-ჩანგმა. – ამას მაინც და მაინც დიდი ოსტატობა არ უნდა. ბიჭობა ის იქნება, შორიდანვე თვალდათვალ გამოარკვიო მადნის ადგილი.

ჩინელი უკმაყოფილო დარჩა და მთელი სადილი დუმილში გაატარა.

*

* *

ჩინეთიდან სვენმა ჩამოიტანა აუარებელი მასალა შუა აზიის გამოუკვლეველ ქვეყნების შესახებ: ნაწერები, განაზომები, ნახატები და ფოტო-სურათები.

შვეციის სამეცნიერო წრეები აღფრთოვანებით შეეგებენ აზიის გამბედავ მკვლევარს. სვენს ხშირად იწვევდენ ხოლმე მოხსენებების წასაკითხად ხან გეოგრაფიულ საზოგადოებაში, ხან სხვა სამეცნიერო გაერთიანებებში.

101

შეუკვეთეს წიგნის დაწერა, რომელსაც მან სახელად უწოდა „აზიის გულში“

დეიდა ავგუსტა სვენის გამარჯვებით მეტად გაკვირვებულია. „განსაკუთრებული რა ჩაიდინა ამ ახალგაზრდამ, ასე რომ აქებენ და პატივსაც სცემენ? – იმახოდა იგი. – ნუთუ მეფე ოსკარმაც ისურვა მისი ნახვა? რატომ მიმართავენ მას საზიემო შეხვედრებზე სადღეგრძელოებითა და მილოცვებით? სადღაც იხეტიალა, ქვები და ბალახ-ბულახი შეაგროვა, ჭუჭყიან ქოხებში ეძინა და ველურებში ცხოვრობდა. მაგას ხომ არც სახარება წაუკითხავს მათვის და ქრისტეს რჯული არ გაუვრცელებია და რაც

დეიდა მარტამ საღვთო წიგნები გაატანა, სულ უკლებ-
ლივ უკან ჩამოიტანა?! მაშ რა დამსახურება მიუძღვის
სვენს?“

მართალია, დეიდა ავგუსტა ეხლა უკვე ისე რიხიანად
ველარ დასცინის სვენს, როგორც წინად, მაგრამ მაინც
ხანშესულ მანდილოსანს ეხამუშება თავისი ძმისწულის
პროფესია. „არა, ერთი რომ ჰკითხოს კაცმა, რა პატიო-
სანი ადამიანის ხელობაა მოგზაურობა?!. მესმის კაცმა
იმოგზაუროს ქორწილის შემდეგ, ან სასეირნოდ და და-
სასვენებლად გაემგზავროს და შვეიცარიიდან სახსოვრად
სურათებიანი ალბომი გამოგზავნოს. ეს წესიერი მოქალა-
ქისათვისაც მისაღებია. მაგრამ მოგზაურობის პროფესიად
ამორჩევა, – ღმერთო ჩემო! გიჟი ხომ არ არის, ან მა-
წანწალად დაბადებული? ჩვენს გვარში ყოველთვის წე-
სიერი ხალხი იყო, მუყაითად შრომობდენ, წესიერად და-
დიოდენ ეკლესიაში და სტუმრად ნათესავებთან, ცოლს
ირთავდენ, ოჯახს იჩენდენ, ქონებას იძენდენ, ქალებს
მზითევს უმზადებდენ და წყნარად, მშვიდობიანად კვდე-
ბოდენ“...

ვერა, დეიდა ავგუსტავ, შენ ვერ შეგიგნია სვენის მი-
ზანი.

102

შენ არც კი იცი, რომ აზიის შუა ნაწილში არის უც-
ნობი ქვეყნები, სადაც განათლებულ კაცს ჯერ ფეხიც არ
შეუღდავს. ვინ იცის, რა ბუნებრივი სიმდიდრეებია იქ
უსარგებლოდ მიტოვებული! ვინ იცის, როგორა ცხოვ-
რობს იქაური ხალხი! სვენს უნდა კაცობრიობას გზა
გაუკაფოს ამ ქვეყნებში და სამეცნიერო შესწავლით გა-
აცნოს მას ის, თუ რა არის მოქცეული ცენტრალური

აზიის „თეთრ ლაქებში“.

– დასწყევლოს ღმერთმა! ნეტავი რას ჩააცივდა სვენი ამ საბრალო „თეთრ ლაქებს“?! – დაცინვით კითხულობს დეიდა ავგუსტა და შემდეგ თვით სვენს მიმართავს:

– რა დაგიშავეს „თეთრმა ლაქებმა“, სვენ?

სვენმა პაპიროსი გააბოლა და უპასუხა:

– მე მათ არაფერი დამიშავეს მაგრამ კაცობრიობას კი დიდ ზიანს აყენებენ. მათი გამოკვლევა შესაძლებლად გახდის ახალი გზების გაყვანას, ჰავისა და ნიადაგის შესწავლას, მეურნეობის განვითარებას. სამეცნიერო შესწავლის საშუალებით შეიძლება ვებრძოლოთ მოუსავლიანობას და სიმშიმს... აი, ნახეთ, მე მალე თაკლა-მაკანის უდაბნოში წავალ გამოსაკვლევად და გამოჩნდება რა მნიშვნელობაცა აქვს მის შესწავლას.

დეიდა ავგუსტა უნდობლად თავს იქნევს.

თაკლა-მაკანის უდაბნოში

შუა აზია, საერთოდ, განთქმულია ხრიოკი ადგილებით. მათ შორის ყველაზედ უფრო ვრცელია უდაბნო გობიანუშამო, რომელიც მონღოლეთში მდებარეობს.

სინცზიანის დასავლეთ ნაწილში, მდინარე თარიმის სამხრეთით გადაჭიმულა აზიის მეორე დიდი უდაბნო – თაკლა-მაკანი.

103

სვენ ჰედინმა მიზნად დაისახა ამ უდაბნოს გავლა და გამოკვლევა. რუსი მოგზაურის – პრეველსკის სიტყვით ამ უდაბნოში ამართულია მაზარ-ტაგის მთა-

გრეხილი. სვენმა განიზრახა შეესწავლა ეს ქედი და გამოერკვია აქაური ბუნებრივი სიმდიდრეების გამოყენების შესაძლებლობა.

მდინარე იარკენდ - დარიას მარჯვენა ნაპირზე მდებარეობს დიდი სოფელი მერქეთი, რომელშიც სვენამდე არც ერთი ევროპელი მოგზაური არ მოსულა. აქედან გაემართა სვენის ქარავანი უდაბნოს გულში.

ქარავანი 8 აქლემისაგან შესდგებოდა. თან მიჰყავდათ აგრეთვე ძაღლები, ცხვრები, ქათმები და ერთი მამალი წყალი მოიმარაგეს რუმბებში და რკინის ჭურჭლებში. სულ წაიღეს 455 ლიტრი წყალი, რაც 25 დღეს უნდა იკმარონ.

აპრილის ერთს მშვენიერ დილას სვენის ქარავანი მერქეთიდან გავიდა. მთელი სოფლის ქუჩები სავსე იყო ცნობისმოყვარე თურანელებით. მათ მიმავალ ქარავანს თვალი დაადევნეს და გაიძახოდნენ:

- მიდიან, მაგრამ ველარ დაბრუნდებიან!
- ვერა, ცოცხლებს ველარა ვნახავთ!
- აქლემები ძალიან მძიმედა ჰყავთ დატვირთული.

ველარ დაბრუნდებიან!

სვენი ყურს უგდებდა ამ საზარელ წინასწარმეტყველებას და დასცინოდა თურანელების შიშს უდაბნოს წინაშე.

ქარავნის მოწინავე ნაწილში მიიფხორება ოთხი ახალგაზრდა აქლემი, მათ მისდევს აქლემი „ბოღრა“, რომელზედაც სვენს მოუკალათნია. თურანელი გამყოლი მაჰომედ-შაჰი წინ მიუძღვის „ბოღრას“, ასე რომ სვენს სრული შესაძლებლობა აქვს გზა და გზა განუწყვეტლად დაკვირვებები აწარმოოს მარშრუტზე, ყამირისა და რელიეფის ცვლილებებზე.

სანამ ქარავანი სოფლებზედ მიდის, ახალგაზრდა აქ-
ლემები ვერ მოჰკვიანებულან. აი, ორი მათგანი თითქოს
გაცოფდა, ტვირთები დაიბერტყეს და ტლინკების ასრო-
ლით მინდორში გაიქცენ. თურანელი მხედრები გამოე-
დევნენ ურჩ ცხოველებს და საკმაო წვალების შემდეგ ქა-
რავანს დაუბრუნეს.

მაჰომედ-შაჰი ამბობს:

– ეს ასეა ყოველთვის. აქლემებმა ბევრი ხნით თუ
დაისვენა, შემდეგ ცოტა ხანს თავს მოიგიჟიანებს, მაგრამ
დაიღლებიან თუ არა, მაშინვე ბატკანივით უწყინარები
ხდებიან.

აი, უკანასკნელი სოფელიც გაიარეს. დაიწყო ბუჩქნა-
რით დაფარული, ბალახოვანი ტრამალი. აქა-იქ ასვეტე-
ბულან ალვის ხეები. ამ ალვის ხეების ქვეშ სადამოობით
იშლება ხოლმე ექსპედიციის ბანაკი. ცეცხლზე ბრინჯი და
კვერცხები იხარშება. იქვე ბალახსა სძოვენ ცხვრები და
ნაშარ-ნუყარსა ქექავენ ქათმები. გამადლარი ძაღლები ცე-
ცხლთან წამოგორებულან და ნებივრობენ.

*

* *

მაგრამ მალე ტრამალი უდაბნოდ იქცა. ჩრდილო-აღ-
მოსავლეთიდან ქარი მტვერს მოერეკება. გზაში თანდა-
თან მატულობენ ბარხანები – ტიტველა ქვიშის გორაკები.
აქ საბრალო აქლემებს ფეხები ქვიშაში ეფლობათ და
ძლივს მიაბიჯებენ. გრძელი კისერი წინა აქვთ გაწვდილი
და ხმელ ბალახს ჰკორტნიან, თითქოს გრძნობდენ, რომ
მალე „მარხვის შენახვა“ მოუხდებათ...

ყველანი უფროთხილდება თან წამოღებულ წყალს,

ვინაიდან უდაბნოში ერთ წვეთსაც ვერ იპოვიან. ძალე-
ბი სიცხისაგან იტანჯებიან, ენები გამოუყრიათ და სადაც
კი ორმოს, ან ჩრდილს დაინახავენ, გასაგრილებლად შიგ

105

წვებიან. ქვიშა გახურებულია – მისი ატემპერატურა 45
გრადუსს აღწევს და ამიტომ საცოდავი ძაღლები თათე-
ბით თხრიან ქვიშას, სანამ სიღრმეში გრილ ფენებს მიაღ-
წევდენ.

ერთერთ ეტიკს სახელად ჯოლჩი ჰქვია. მას ძალიან
ცუდი ხასიათი აქვს: დაღვრემილია და მდუმარე, ყველას
ერიდება და ცეცხლთან მხოლოდ მაშინ მიდის, როდესაც
ყველა დაწვება.

ისლამ-ბეის, სვენის ძველ მეგობარსა და თანამგზავრს
ეჭვი აქვს აღებული, რომ ჯოლჩი განგებ შემცდარი გზით
მიუძღვება ქარავანს. მაგრამ სვენს ეს არა სჯერა, ვინაი-
დან გზის დაკარგვის შემთხვევაში თითონ ჯოლჩიც ხი-
ფათში გაებმება.

იქ, სადაც მიემართება ქარავანი, არის მდინარე ხო-
ტან - დ ა რ ი ა . სვენის ამოცანა გადაწყდება, თუ კი მან
ამ მდინარის ნაპირებს მიაღწია. ჯოლჩი არწმუნებს სვენს,
რომ ხოტან-დარიამდე სულ 120 კილომეტრია დარჩენი-
ლი ანუ 4-6 დღის სავალი.

მაგრამ დღითი-დღე ცხება, ირგვლივ მხოლოდ წა-
კუზული ბარხანები მოჩანს, მაგრამ გზა არ ილევა. გაჰ-
ქრა ბუჩქნარისა და ბალახის ყოველგვარი ნიშანი. ერთი
ძაღლი ძალე ქარავანს მოშორდა, – ალბად უკანასკნელ
ტბას მიუბრუნდა, სადაც სიგრილე ეგულებოდა. ყვითელი
წვრილი ქვიშა – ერთადერთი მასალაა, რომელსაც ხვდე-
ბიან უდაბნოს მგზავრები.

დროგამოშვებით კუდიანი ქარი ამოვარდება, ქვიშის კორიანტელს დაატრიალებს და მტვერს ღრუბლებივით წამოშლის. ქვიშა სახეში ეყრებათ ადამიანებსა და ცხოველებს, თვალებსა და ღრძილებს უვსებს, კბილებში შაქარივით ხრამუნობს. სვენი და მისი თანამგზავრები თვალების დასაცავად სათვალეებს იკეთებენ.

106

აქლემებს უკვე დაღლილოვა შეეტყოთ. ძაღლები მოუსვენრად არიან და ამაოდ წყალს დაეძებენ.

*

* *

უკვე დიდი ხანია იმის შემდეგ გასული, რაც სვენმა სტოკჰოლმი მიატოვა.

ლუდვიგ ჰედინის ოჯახში ყველას მღელვარება ეტყობა: კარგა ხანია, რაც შეწყდა სმენისაგან წერილების მიღება. ფოსტის მიღებას ყოველთვის მოუთმენლად ელიან; წერილები ბევრი მოსდით, მაგრამ მათ შორის არც ერთი არ არის სვენის აჩქარებული ხელით დაწერილი; არც ერთ კონვერტს არ აწერია შორეულ საზღაპრო ქალაქთა სახელები. დაღონებული ალმა ყოველდღე ნელა ამოდის კიბეზე და მშობლებს ეუბნება:

– დღეს სვენისგან არაფერია... ხვალ უეჭველად იქნება.

მაგრამ ეს „ხვალ“ ძლიერ გაჭიანურდა. დღე დღეს მისდევდა და სვენის შესახებ კი არაფერი ისმოდა. ლუდვიგ ჰედინი ღამ-ღამობით მოუსვენრად ტრიალებდა ლოგინში და ხედავდა, რომ მისი ცოლიც არა ნაკლებ დადრდიანებულია სვენზე, მაგრამ ერთმანეთს არ უმხედენ და ცდილობდენ საზარელი ეჭვები გულში დაემალათ.

და აი, დადგა სანატრელი დღე: მოვიდა სვენის წერილი. არა, ეს არ იყო წერილი, არამედ სქელტანიანი ხელნაწერი, აღმამ სიხარულით შეჰყვირა და ხელნაწერს დაყნოსა:

– ნამდვილი უდაბნოს სუნი უდის, უდაბნოსი!

ერთი წუთის შემდეგ ის იჯდა მაგიდასთან და სვენის დღიურს კითხულობდა:

„დიდი ხანია, რაც ჩვენ უდაბნოს ტყვეებად ვიქცით. საითაც გაიხედავ, ყველგან ქვიშის ბარხანები აზვინებულა.

107

ხანდახან ისლამ-ბეი რომელიმე ბარხანზე ავა და გულდასმით იცქირება გარშემო – იქნებ მოსახერხებელი გზა შეამჩნიოს. მაგრამ გზა თანდათან ძნელდება. დამწუხრებული ისლამ-ბეი უკან ბრუნდება და ყვირის „ხიჩ-იოყ!“ (გზა არაა) ან: „ყუმ-ტაგ“ (ქვიშის, ბორცვები). ეს იმას ნიშნავს, რომ პირდაპირ ვერ წავალთ და განზედ უნდა შემოვუაროთ.

ქარავანი კუსავით მიცოცავს. მექარავნეები და ეტიკები ფეხით მოდიან, წამდაუწუმ ჩერდებიან და წყალს სვამენ. წყალს 30⁰იანი ტემპერატურა აქვს, ვინაიდან მოძრაობის დროს რუმბების კედლებს ეხლება და ხახუნისგან თბება. მიუხედავად ამისა, ამ თბილ სითხესაც ხარბად ეწაფებიან.

ქარავნის ბოლოში მოდის ერთადერთი დარჩენილი ცხვარი და საბრალო ჯოლბარსი. მიუხედავად იმისა, რომ მე ჩემი წყლის ულუფის ნახევარს მას ვუთმოვ, ძალდი წყურვილისაგან მეტად იტანჯება.

აი, ერთი აქლემი ბარხანის სერთან დაეცა ქვიშაზე და წამოდგომა ვეღარ შეძლო. საჭირო გახდა მთელი

ტვირთის მოხსნა და საერთო ძალღონის მოხმარებით აქლემის დაბლა ჩაგორება, სადაც იგი ძლივ-ძლივობით ფეხზე დადგა.

ცოტაოდენი ხნის შემდეგ კოჭლი აქლემი „ბაბაც“ დავარდა. არც წამოდგა, სანამ ტვირთი არ მოაცალეს. მე მივხვდი, რომ ერთერთმა „უდაბნოს ხომალდმა“ სიარულის უნარი დაკარგა და ვუბრძანე მაჰომედ-შაჰს ჯერჯერობით ამ აქლემთან დარჩენა, – იქნებ „ბაბა“ გამომჯობინდეს.

დილით არა სასიამოვნო რამ აღმოვაჩინე. მომეჩვენა, თითქოს რკინის ჭურჭლებში წყალი საეჭვო ხმით შხაპუნობს, მაშინვე ჭურჭლები გავსინჯე და დავრწმუნდი, რომ

108

შიგ მხოლოდ ორი დღისათვის საკმარისი მარაგი დარჩენილიყო. ხალხს თავი მოვუყარე და ვკითხე რატომ არ შეასრულეს უკანასკნელ წყაროსთან ჩემი ბრძანება 10 დღის მარაგის წამოღების შესახებ. მაშინ ლაპარაკში ჩაერია ჯოლჩი და დაიწყო მტკიცება, რომ 1-1¹/₂ დღის შემდეგ ისეთ ადგილებს მივაღწევთ, სადაც მიწაში წყალს ვიპოვით.

მოდით და ენდე ამის შემდეგ უცნობ ეტიკს! მე ბრძანება გავეცი შეემცირებინათ წყლის ხარჯი.

ერთხელ ისლამ-ბეიმ სიხარულით დაიყვირა: „ყარდა! ყარდა!“ და ყვავი დაგვანახვა, რომელიც ფრთების ტყლაშუნით ქარავანს დასტრილებდა. ამ შემთხვევაში არავის არ მოუვიდოდა აზრად ეთქვა, რომ ყვავის დანახვა ცუდის მომასწავებელია, ვინაიდან ფრინველის დანახვა ჩვენთვის ნაყოფიერი ადგილების სიახლოვეს მოწმობდა. ყვავმა ყველა გაახარა.

საღამოზედ ვითათბირეთ, ყველა დაეთანხმა იმ აზრს, რომ ხოტან-დარიამდე სამ დღეზე მეტი გზა არ იქნება. მეორე დღიდან მე აქლემზედ აღარ შევმჯდარვარ, – ფეხით მივდიოდი და სიამაყით ვითვლიდი ყოველ ას გადადგმულ ნაბიჯს.

ბარხანები თითქოს დადაბლდა. მე წინ მივდივარ და ვცდილობ უადვილესი გზა მოვძებნო, ვინაიდან მუდამ მახსოვს, რომ ჩემს კვალს საცოდავი აქლემები მოჰყვებიან.

მაგრამ აი, ბარხანები ისევ გამაღლდა და 40-50 მეტრზედ აიმართა. ისინი ჩვენ გზას გვიღობავენ, სიარულს ანელეებენ და სიკვდილით გვემუქრებიან.

დაახლოვებით შუადღეზე ისე მოვიქანცე, ისე მომწყურდა წყალი, რომ დავეცი გახურებულ ქვიშაზე და უძრავად ვეგდე უმოწყალო მზის სხივების ქვეშ. გზის გაგრძელება აუტანელ ტანჯვად მეჩვენებოდა. ამ დროს

109

ბზული შემომესმა და დავინახე ბუზი, რომელიც თავზე დამაფრინდა. ბზულიმა ღონე ჩამიდგა. აბა, ერთი ვცადოთ და გავიაროთ კიდევ 1000 ნაბიჯი, კიდევ 1000 ნაბიჯით მიუახლოვდეთ ხოტან-დარიას ანკარა, ცივ-ცივ ტალღებს...

1000 ნაბიჯი გავიარე და ისევ ბარხანის ზურგზე ვავიშოტე, ზურგზე დავწექი და სახეზე თეთრი ქუდი დავიფარე.

მე თვალწინ წარმომიდგა, თითქო მწვანე მდელოზე ვისვენებ, განიერი ვერხვის ძირში... მესმის ნაკადულის ჩუხ-ჩუხი და ჩიტების ჭიკჭიკი.

მაგრამ ზარების რეკამ გონზე მომიყვანა. ქარავანი დამწეოდა. აქლემები ბარბაცობით მოდიოდნენ ჩემკენ.

ქვიშაზე წამოვჯექი და ქარავანს თვალი გადავაავლე. ექვს აქლემს მოჰყვებოდნენ ისლამბეი და ქასიმი, დანარჩენები კი „ბაბასთან“ და „ჩონ-ყარასთან“ დარჩენილიყვენ.

მალე სიარული ველარ შევძელით და ბანაკი გავშალეთ. მოვიდნენ დანარჩენებიც – აქლემებისთვის თავი დაენებებინათ, მაგრამ ღამე აქლემები თითონვე მოვიდნენ ბანაკში. ალბად ღამის სიგრილემ ჯანზედ მოიყვანა ისინი და ნაფეხურებს გამოჰყვენ...

უეცრად მე თავში ერთმა აზრმა გამიელვა: რატომ არ შეიძლება ჭის ამოთხრა ვცადოთ?! ვინ იცის, იქნება ქვევით წყლიანი ყამირია? ისლამ ბეიმ ქასიმმა ჩემს წინადადებას მხარი დაუჭირეს და მაშინვე მუშაობას შეუდგენ, მალე ორი სხვაც მიეშველა და რიგრიგობით თხრიდნენ ყამირს. ქვიშა თითქოს სველი გამოდგა.

ამ აღმოჩენამ ყველა წაგვახალისა. სადილი სახელდახელოდ გადავყლაპე და მეც მუშაობაში ჩავები. ქასიმი გამგელელებული მუშაობდა, ასე რომ იარაღს ლაწა-ლუწი გაჰქონდა იმის ხელში. გავიდა ორი საათი, სამი, დაღამ-

110

და. ორმოს ირგვლივ ნოტიო ქვიშა ზვინად დაგროვდა. ორმოში უკვე კაცი თავისუფლად იმალებოდა.

ორმოს კედლები ცოტაოდენზე შევთხარეთ, შიგ სანთლები შევდგით და მუშაობა განვაგრძეთ.

ცხოველებიც დაინტერესდნენ ჩვენი საქმით, ჯერ აქლემებმა გამოიწვდინეს თავისი გრძელი კისრები, შემდეგ ჯოლბარსი მოვიდა და ნოტიო ქვიშაზე წამოგორდა. ბოლოს ცნობისმოყვარეობამ ქათმებსაც სძლია! დროგამოშვებით ორმოსთან მოდიოდნენ და ქვევით ჩამოგვყურებდნენ.

გადარჩენის იმედმა ყველას ძალღონე მოგვიმატა. წელამდე გატიტვლებული ქასიმი სანთლების შუქზე საზღაპრო დევგმირს მოგვაგონებდა.

უცბად მას ხელიდან წერაქვი გაუვარდა.

ქასიმი თითქოს გაქვავდა.

– რა მოხდა? – შეშფოთებულმა ვკითხე.

– მშრალი ქვიშა! – თითქოს სამარიდან ამოსული ხმით მიპასუხა ქასიმმა.

მართლაც, მალე ყველა დავრწმუნდით, რომ ქვიშა აბედივით მშრალი გახდა. როგორც სჩანს, ზედა ფენების სისველე აიხსნებოდა დიდი წვიმებით, ან ზამთარში ყოფილი თოვლის ნაბუქარით. სხვა მიზეზი ვერ გვეპოვნა. ჩვენ მხოლოდ ვიცოდით, რომ უკანასკნელი იმედიც ჩაგვეფუშა.

მაშინვე უკანასკნელ წყლიან ჭურჭელს ვეცით და გავსინჯეთ. შიგ სულ ერთი დღის სამყოფი წყალი ღა დარჩენილიყო. ეხლა ჩვენ წყალი ოქროდ გვიღირდა და წვეთ-წვეთობით უნდა გაგვენაწილებინა. თითოეულ ჩვენგანზე დღეში ორი ჭიქა მოდიოდა. ჯოღბარსსა და ცხვარსაც თითო ფინჯანი შეხვდათ, აქლემებისთვის კი აღარაფერი რჩებოდა.

111

უწყინარი და მომთმენი, უზარმაზარი ცხოველები ამო მოლოდინით იდგენ გათხრილ ჭასთან.

წყალი! წყალი! წყალი არ არის!

ჩვენ ამას ხმამაღლა არ გავიძახოდით, მაგრამ ვფიქრობდით. საერთოდ, ეს იყო და მხოლოდ ეს ჩვენი ერთადერთი საზრუნავი.

ირგვლივ – ცის ტატნობამდე არც ერთი ჩირგვი არ

მოჩანს, არაფერი – ბარხანების გარდა. ამ ქვიშის ოკეანეში თავბრუ მეხვეოდა.

მე წინ მივდიოდი, უკან ქარავანი ავადმყოფ აქლემებით ნელა მოიზღაზნებოდა. აუტანელ დაღლილობას ვგრძნობდი, მაგრამ ვხედავდი რა ჩემი აქლემის – „ბორას“ აცახცახებულ მუხლებს, ფიქრშიც არ გამიტარებია მასზედ შეჯდომა.

ბარხანები გაიზარდენ და ნამდვილ მთებს დაემსგავსენ. მათთან შედარებით აქლემები ჭიანჭველებს მაგონებდენ. ჯოღბარსი განუყრელად მოსდევდა იმ ჭურჭელს, რომელშიც წყალი შხაპუნობდა. ყოველ გაჩერებაზედ ჭკვიანი ძალი ჰყეფდა და თათებით ქვიშასა თხრიდა. თითქოს გვეუბნებოდა: წყალი მინდა, რაღას უცდით – ჭა გათხარეთო.

მალე დაგვეწია მაჰომედ-შაჰი და გვაცნობა, რომ იგი იძულებული გახდა მომაკვდავი „ბაბა“ და „ჩონ-ყარა“ (აქლემები) ბედის ანაბარად მიეტოვებინა. საბრალო ცხოველები სასიკვდილოდ ვერ გაიმეტა და ტყვიით ვერ მოჰკლა.

მე შემადრწუნა ფიქრმა იმის შესახებ, რომ შეიძლება უდანაშაულო პირუტყვებმა კიდევ დიდხანს იტანჯეს სიკვდილამდე, ან ცოცხლად დაიმარხენ უდაბნოს ქარის მიერ მიყრილი ქვიშის ქვეშ!

ცაზედ ღრუბელი გამოჩნდა და წვიმის იმედებით გა-

112

გვავსო. მაგრამ როდესაც მოვამზადეთ კარვის ტილოს ნაჭერი წვიმის წყლის შესაგროვებლად, ღრუბელმა გადაიარა...

ისლამ-ბეი და მაჰომედ-შაჰი ჩემთან მოვიდენ და ამი-

წერეს ის საშინელი ბედი, რომელიც ყველას მოგველის: ჯერ აქლემები დაილუპებინ, შემდეგ ადამიანების ჯერიც მოვა. ეს ყოველთვის ასეა: ჯერ პირუტყვი კვდება და მერე ადამიანი.

მე ვუპასუხე, რომ არავინ დაილუპება და ჩვენ უნდა გადავრჩეთ ხიფათს.

დილით მძლავრი გრიგალი ამოვარდა. ჰაერში ქვიშა ტრიალებდა; ყვითელი კუდიანი ქარი დავლურს უვლიდა ბარხანთა ზურგებზე. მზე აღარ მოჩანდა. ასეთ გრიგალს მრავალი მგზავრი დაულუპავს. დიდი გაჭირვებით მოვახერხეთ ბანაკის გამართვა. დილით ქვიშაში ჩაფლულებს გამოგვეღვიძა და დიდხანს ვიწვალეთ, სანამ ქვიშიდან ყველა საგანს ამოვთხრიდით.

იმ დღეს სიარული მეტად გაგვიძნელდა. ნათელი დღე უცბად ღამედ იქცეოდა, ქვიშის კორიანტელი გვადრჩობდა. ხანდახან ქარი საშინელი სიძლიერით შემოგვიტევდა. მისგან თავის დასაცავად აქლემებს ვეფარებოდით, ხოლო აქლემები ქარს ზურგს უშვერდენ და თავებსა და ნავდენს. ცხადად ვხედავდით, რომ აქლემებს ძალა ელეოდათ და მალე ვეღარ შესძლებდენ სიარულს.

მართლაც, საღამოზედ მესამე აქლემი მოგვიკვდა. დილით, გასვლის წინ ქარავანს ვათვალიერებდი და ვფიქრობდი: „ვისი ჯერია?“

მე და ისლამ-ბეიმ სანოვაგე გავსინჯეთ. შაქარი, ფქვილი, თაფლი, ბრინჯი, კართოფილი და კონსერვები დაახლოებით სამ თვეს გვეყოფოდა. რაც ზედმეტი იყო, ცალკე დავაწყეთ, ჭილობი გადავაფარეთ და ბარ-

ხანებზე დავტოვეთ. ვინიცობაა მოგვიხდეს აქ დაბრუნე-

ბა, – სანოვაგის საპოვნელად სარი დავდგით, რომელსაც ალამის მაგივრად შვედური გაზეთი მივაბით.

გზა-და-გზა ისლამ-ბეი ქვიშაში ფიცრის ნაფოტებს არჭობდა, რომ გზა აღენიშნა.

მთელი დღე ნელა მივაბიჯებთ. აქლემები თანდათან სუსტდებიან. მათი განავალი ეხლა რამდენიმე ბზის ღეროსაგანა შესდგება. კუზები დაელიათ და თითონაც გამჭლევდენ.

ქოთანში სულ ორი ჭიქა წყალი და დარჩა. ვხმარობთ ტუჩების გასასველებლად; ჩვენი ეტიკი-ჯოლჩი უგზო-უკვლოდ გაჰქრა: ალბად დატოვებულ სანოვაგეს დაუბრუნდა და იქ დაიცდის, სანამ ვინმე დაეხმარება.

მწყურია და ვსვამ საზიზღარ ჩინურ არაყს, რომელიც გოგირდის სიმჟავესავით ყელსა სწვავს. ჯოლბარსი ხედავს, რომ მე რაღაცას ვსვამ და კუდის ქიცინით ჩემთან მორბის, მაგრამ დასუნა თუ არა ბოთლს, ცხვირს დააცემინა და იმედგაცრუებული გაბრუნდა.

ისლამ-ბეი ყიბლანით ხელში წინ მიდის. მას მისდევენ მაჰომედ-შაჰი და ქასიმი აქლემებით. საიდანღაც ჯოლჩი ისევ ჩვენთან გაჩნდა და უკანასკნელ აქლემს მიუძღვება. მე კი, წყურვილით გონწართმეული ბოლოში მივეთრევი, ვეცემი, ფეხზე ედგები, რამდენიმე ნაბიჯს გადავდგავ და ისევ ქვიშაზედ ვეცემი.

სრული სიჩუმეა, ზარების რეკა აღარ ისმის. ხუთივე აქლემი დაწოლილა, ღონე აღარა აქვთ. აქვე მაჰომედ-შაჰი ქვიშაში პირქვე დამხობილა. ქასიმ-ბეის თავი აქლემის კისერზე დაუდვია და ისე ქშინავს, თითქოს მკერდი უსკდება.

სიმტკიცითა და გამძლეობით ისლამ-ბეი ჩვენ ყველასა

გვჯობნის. იგი ფიქრობს, რომ ამაღამ შეგვიძლია კიდეც

114

25 კილომეტრი გავიაროთ. კეთილი, მაგრამ თავი როგორ მივანებოთ მაჰომედ-შაჰს, ქასიმსა და ხუთ აქლემს?!

კარავსა ვდგამთ და მის ჩრდილში სრულიად ტიტველი, ღონე-წართმეული ვწევარ. პირველად, მთელს ჩემს ცხოვრებაში, სასოწარკვეთილებას ვეძლევ.

ვინ მოკვდება ჩვენგან პირველი და ვინ იქნება ის უბედური, რომელიც ყველაზე გვიან დაიღუპები?

დრო ნელა მიცოცავდა. საათზე ხშირად ვიხედებოდი და თითოეული საათი საუკუნედ მეჩვენებოდა.

მაგრამ, აი, გრილმა სიომ წამოუბერა. ეს საკმარისი იყო იმისათვის, რომ სიცხისაგან მოთენთილი სხეული წახალისებულყო. სიოს ქროლვასთან ერთად სიცოცხლე მიბრუნდებოდა. როდესაც მზე დასავლეთით ცის ტატნობს დაებჯინა, მე თავს უკვე ყოჩაღადა ვგრძნობდი. მოუთმენლად ველოდი გზის გაგრძელებას.

მე არ მინდოდა სიკვდილი!

საღამოზე ქასიმი და ისლამ-ბეიცი გამოცოცხლდენ, მაგრამ მაჰომედ-შაჰი და ჯოლჯი ისევ იმავე მდგომარეობაში იწვენ, ბოდავდენ და ჩვენს კითხვებზე პასუხს არ იძლეოდენ. ბოდვის დროს წამდაუწუმ ერთსა და იმავე სიტყვას იმეორებდენ: სუ! სუ! (წყალი, წყალი).

უცბად თვალეებში მეცა ჩვენი მამალი, რომელიც ქათმების შორის დასეირნობდა. ხომ შეიძლება მისი სისხლი დავლიოთ! ქასიმმა მამალს დანით კისერი მოსჭრა და წვეთ-წვეთად გადმოიღვარა სისხლი.

მაგრამ ეს ძლიერ ცოტა იყო. წყურვილისათვის მსხვერპლად ცხვარიც უნდა შეგვეწირა. მე და ისლამ-ბეი დიდ-

ხანს ვყოყმანობდით, გვენანებოდა ჩვენი ერთგული თანამგზავრი, რომელიც ფინიასავით ყველგან მოგვდევდა, მაგრამ ქასიმმა საკითხი უფრო ადვილად გადაჭრა.

როდესაც მან ცხვარს ყელი გამოსჭრა, სისხლი ნაკა-

115

დულივით ჩაიღვარა ვედროში, სადაც მაშინვე პირი შეიკრა. სისხლი ჯერ ისევ თბილი იყო, ჩვენ რომ კოვზებით მივადექით და ხვრეპა დავიწყეთ. მაგრამ, ოჰ, რა საძაგელი გემო და რა საზიზღარი სუნის ჰქონდა მას!

მე ერთი ჩაის კოვზიც ძლივს გადავცლაპე და მეტი ვეღარ შევძელი. ყველამ უარი თქვა სისხლის დალევაზე და ჯოლბარსს მთელი ვედრო დაუთმეს. ძაღლმა ორჯერ ენა აუსვა და განზე გადაგა.

რა ტყუილ-უბრალოდ დავლუპეთ საცოდავი ცხვარი!.. ისლამ-ბეიმ, რომელიც წყურვილმა გააგიჟა, ქვაბში აქლემების შარდი შეაგროვა, შიგ შექარი და ძმარი ჩაუმატა, ცხვირზე ხელი მოიჭირა და დალია...

ერთი საათის შემდეგ ისლამ-ბეის პირის ღებინება დააწყებინა და მას უკანასკნელი ძაღლონეც წაერთვა.

ჯოლჩი, რომელსაც ტანჯვით თვალები გადმოკარკლოდა, კარავთან დაჯდა და დაკლული ცხვრის ფილტვებს ღეჭვა დაუწყო. ხელები და სახე სისხლით მოთხუპნული ჰქონდა. იგი ნახევრად გიჟსა გავდა.

ჩვენი ბარგიდან გამოვარჩიე ის, რაც აუცილებლად ვცანი: მარშრუტთა გეგმები, ქანთა ნიმუშები, ქვიშა, რუკები, ხელსაწყოები, ქალაქი და ჩემი საგზაო დღიურები. ისლამ-ბეიმ აიღო სამი დღის საგზაო, ფქვილი, ჩაი, შექარი და რამდენიმე კონსერვის ყუთი. ამის გარდა, მან გადაწყვიტა თან წამოეღო ჩინური ვერცხლის ფული,

რომლის ღირებულება დაახლოვებით 2.500 მანეთს უდრიდა.

ისლამ-ბეის დაჟინებული მოთხოვნით წავიღეთ აგრეთვე სანათი, სანთლები, ვედრო, რკინის კეტი, პაპიროსები და სიგარები. ჩვენს უკანასკნელ ნაბანაკარში დავტოვეთ ტყვია-წამლით სავსე ორი ყუთი, კარავი ხალიჩითა და ლოგინით, ქსოვილები, ქუდები, ხალათები, ფოტოგრაფული აპარატები, ათასი ფირფიტა, უნაგირები, სამგზავრო აფთიაქი და სხ.

ყველაფერი ყუთებში ჩავალაგეთ და კარავში შევდგით. იმედი გვქონდა, რომ თუ დაბრუნება მოვახერხებთ, ბარხანზე ამართული თეთრი კარავი კანდელივით გზას გვიჩვენებს.

რაც აუცილებელი იყო, ყველაფერი ხუთ ხურჯინში მოვათავსეთ და უნაგირ-მოხდილ აქლემებს გადავკიდეთ.

სალამოს 7 საათზე ჩვენი ქარავნის ზარები უკანასკნელად აჟღარუნდენ... მაჰომედ-შაჰმა და ჯოლჩიმ ვერ შეძლეს ჩვენთან ერთად წამოსვლა.

მე მივედი მათთან, შევეცადე რაც შეიძლება მოხერხებულად დამეწვინა და ვუთხარი, რომ ჩვენ აღმოსავლეთისაკენ წავალთ, იქ წყალს მოვძებნით და სავსე ვედროს მოვუტანთ. პასუხად ჯოლჩიმ რაღაცა წაიბურტყუნა, ხოლო მომაკვდავმა მაჰომედ-შაჰმა ძლივსლა მოახერხა გამომშვიდობების ნიშნად ხელის დაქნევა.

ნელა დავიძარით ბანაკიდან. ჩემი საყვარელი ჯოლბარსი, მჭლე. როგორც ჩონჩხი, თან გამომყვა.

წინ სიბნელე იყო და სიბნელეში ქვიშის ზღვა. მაგრამ მე კუნთებში ძალას ვგრძნობდი. მე არ მინდოდა უდაბ-

ნოში სიკვდილი! რა ნელა მივდივართ...

პირველი ბექობის მახლობლად დაგველუპა კიდევ ერთი აქლემი.

სიბნელეში გზას ვერ ვარჩევდით და ხშირად ოღრო-ჩოღროებს ვაწყდებოდით. სანათი ავანთე და გასავლელის საძებნად წინ წავედი. კომპასი აღმოსავლეთის გზას მიჩვენებდა, სანათი კი ბარხანების ზედაპირს შუქსა ჰფენდა.

ისლამ-ბეი ბარბაცით მომიახლოვდა და ჩემს ფეხებთან წაიქცა.

– მეტი სიარული არ შემიძლია! – ამოიხრიალა მან.

მე მივხვდი, რომ თუ აღმოსავლეთისკენ არ ვისწრა

117

ფებ და წყალს არ ვიშოვნო, მაშინ უდაბნოს დრამის უკანასკნელი აქტი მთელი ქარავნის დაღუპვით დასრულდება.

მე და ქასიმმა ერთმანეთს გადავხედეთ. მან უკვე ზურ-გზე წამოიკიდა რკინის კეტი, ვედრო, თოკები და ყველაფერი, რაც ჭის სათხრელად საჭიროა. მე თან წავილე კომპასი, ზარი, ორი ქრონომეტრი, კონსერვი, შოკოლადი და ათი პაპიროსი. სწორედ შუაღამე იყო, როდესაც ქასიმმა და მე ჩვენი ოდესღაც მდიდრული ქარავნის ნაშთები მივატოვეთ.

ოთხი აქლემი კისერ-გაწვდილნი ქვიშაზე წყნარად და უმოძრაოდ იწვენ.

ისლამ-ბეიმ თვალიც არ გამოგვაყოლა. მხოლოდ ჯოლ-ბარსმა გაკვირვებით გვიყურა, ალბად ფიქრობდა, რომ ჩვენ წყლის მოსატანად წავედით და მალე დავბრუნდებოდით, ვინაიდან ქარავანი ადგილზე რჩებოდა.

ჯოლბარს თავზე ხელი გადავუსვი. ეს ჩემი უკანასკნელი ალერსი იყო მისთვის.

ისლამ-ბეის ახლოს სანათი დავდგით, რომელიც ერთ-
ხანს გზას გვიშუქებდა მაგრამ, აი, ის ბარხანების იქით
მიჰქრა და ჩვენ ყოველის მხრივ შემოგვეხვია კუნაპეტი
ღამე უდაბნოს სამარისებული დუმლით.

*
* *
*

მე და ქასიმი ორ საათს. შეუჩერებლივ მივაბიჯებდით,
მაგრამ ფხვიერ ქვიშაზე სიარული არც ისე ადვილი იყო
და ღონე რომ გამოგველია, წამოვწექით. ძალიან გრილი
ღამე იყო და თეთრ ტანსაცმელში შეგვცვივდა... დილის
4 საათზე სიცივემ წამოგვახტუნა და ხუთ საათს ისე ვია-
რეთ, რომ არ შეგვისვენებია. შუადღისას საშინლად ჩა-
მოცხა და უღონონი, შიშველ-ტიტველნი ჩვენს მიერ ამო-
თხრილ ორმოებში ჩავწექით. გათბებოდა თუ არა ორმო,
ახალსა ვთხრიდით და წუთიერი სიგრილით ვტკბებოდით.

118

ჩვენი ერთადერთი თანამგზავრები იყვენ: კოლო და
ორი ბუზი; ალბად ქარს თუ შემოჰყოლიან. ცოტა წავი-
ძინეთ და ისევ აღმოსავლეთისაკენ გავეშურეთ.

უცბად ქასიმმა ხელი მტაცა. მან თავისი მახვილი
თვალით ცის ტატნობზე თამარისკის მწვანე ბუჩქნარი
დაინახა. ჩვენ მისკენ გავექანეთ და მისვლისთანავე დავე-
ტაკეთ, მწვანე წიწვნარს ღეჭვა დავუწყეთ. ბუჩქები ცო-
ცხალი იყო და არა დამჭკნარი. მისი ფესვები, როგორც
ჩანს, ყამირის წყლებს აღწევდენ. მაშასადამე, ახლო-მახ-
ლო ზედაპირზედაც უნდა იყოს წყალი.

გადარჩენის იმედმა ძალღონე გაგვიორკეცა.

ხმელი ფიჩხი შევაგროვეთ და დიდი კოცონი დავან-
თეთ, რომელიც არემარეს ყვითელ შუქსა ჰფენდა. თუ

ისლამ-ბეი გამომჯობინდა, ეს ცეცხლი მას გზას აპოვნინებს. გარდა ამისა, თუ სადმე ახლოს მგზავრი იმყოფება, მის ყურადღებასაც მოვიპყრობთ.

მე და ქასიმმა ძლივსძლივობით შეველაპეთ თევზის კონსერვის ორიოდე ლუკმა და ცოტაოდენი შოკოლადი. შოკოლადის კოლოფი დავიტოვე, – იქნება წყლის ამოსაღებად გამოგვადგეს.

მაგრამ მეტი არავითარი მცენარეულობა აღარ შეგვხვედრია. მთელი დღე სიცხეში ვიბორიალეთ. ბოლოს და ბოლოს, მოქანცულმა ქასიმმა იგივე სიტყვები წარმოთქვა, რაც უკვე ერთხელ ისლამ-ბეისაგან გავიგონე:

– მე მეტს ვეღარ ვივლი.

ტანზე თითქოს კანის მაგივრად ყავისფერი ეტრატის ტყავი შემოეჭიროთ – ხელის მიკარებისა გეშინია.

*

* *

სამარისებური სიჩუმე იწვა, როდესაც ქასიმი დავტოვე და მარტოთ მარტო გზას გავუდექი.

119

ვარსკვლავები ელექტრონის ლამპებივით ბუბუტავდენ. მივდიოდი და მესმოდა მხოლოდ ქრონომეტრის ტიკტიკი, ჩემი საკუთარი გულისცემის ხმასთან ერთად.

მაგრამ მზე ამოვიდა თუ არა, აღმოსავლეთით გარკვეულად გამოჩნდა ჰორიზონტული ზოლი. სიხარულისაგან შევკრთი და თვალებს არ ვუჯერებდი, ვინაიდან ეს ზოლი ტყე იყო, – ტყე სანატრელ ხოტან-დარიას ნაპირზე. ტყე, რომელშიც იზრდება დიდრონი ხეები, ყვავილებით მორთული, ჩრდილიანი და გრილი!..

თავზე ხელებ-წავლებული ვიდექი და მოჯადოებული-

ვით ვიყურებოდი შორს. წინ ბილიკი მოჩანდა და მასზედ –
ნადირთა ნაკვალევი. ამ ბილიკს ჩემთვის გზის სწავლება
და მდინარესთან მიყვანა შეუძლია.

ქანაობითა და ბარბაცით, მაგრამ მაინც მივდიოდი.
რამდენჯერმე ხშირ ტევრებში გავები, ხელპირი დავიკაწ-
რე და ტანსაცმელი დავიფლითე. დაღლილობისაგან ხან
ქვაზე ვჯდებოდი, ხან კუნძზედ.

უცბად ტყე შეწყდა და წინ ვაკე გადამეშალა. ამ ვა-
კეზე ბარხანები არ მოჩანდა – მაშ ესა ყოფილა ხოტან-
დარიას კალაპოტი!

მაგრამ მდინარე კი ჯერ არ ჩანდა. მთელი დღე და
საღამო მივდიოდი სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართულე-
ბით. რატომ სამხრეთ-აღმოსავლეთით და არა აღმოსავ-
ლეთით, როგორც აქამდე მივდიოდი? ამას დანამდვილე-
ბით მეც ვერ გეტყოდით. მთვარე ანათებდა და ვცდი-
ლობდი დამენახა: ხომ არ გაიელვებს სადმე წყლის ზე-
დაპირი...

უცბად ხშირ ბუჩქნარსა და ლერწამში მოვხვდი. ნა-
ხევრად წაქცეული ალვის ხე გზას მიღობავდა. უეცრად
შემომესმა, თუ როგორ აფრინდა, იქვე სადღაც ახლოს,
შეშინებული იხვი... გაისმა წყლის შხაპუნნი – და ერთი

120

წუთის შემდეგ გუბეს მივადექი, ცივი დი წმინდა წყლით
სავსე გუბეს.

ჯობიდან საშოკოლადო კოლოფი ამოვიღე, წყლით
ავავსე და სმა დავიწყე. ვინც წყურვილისაგან სიკვდილის
პირამდე მისულა, მხოლოდ იმან იცის, თუ რა სასიამოვ-
ნოა წყლის დალევა. სვი, სვი და სვი... წყალზე მშვენიე-
რი და გემოიანი ამ ქვეყნად არაფერია. არც ერთი სას-

მელი! 10 წუთის განმავლობაში დაახლოვებით 3 ლიტრი დავლიე, ვინაიდან კოლოფში თითქმის სავსე ჭიქა ეტეოდა, მე კი ის 12-ჯერ დავცალე. ამ გრილ და სუფთა წყალთან ერთად ჩემს ძარღვებში სიცოცხლის ძალა იღვრებოდა. წყალი შედიოდა მთელი სხეულის ყველა ქსოვილებსა და ნასვრეტებში, რომლებიც ღრუბელივით იჟღენთებოდა. მაჯის ცემა ამიჩქარდა, სისხლი წინანდებურად დატრიალდა ძარღვებში. ტყავისავით დაჭმუჭნული კანი ისევ გასწორდა, მოქნილი და გლუვი გახდა.

არასოდეს სიცოცხლე ასეთი მომხიბლველი და თვალწარმტაცი არ მომჩვენებია.

მაგრამ ამ დროს მე გამახსენდა მომაკვდავი ქასიმი. იგი ადგილიდანაც ვერ დაიძვრება, თუ მე წყალი არ მივუტანე. უნდა ვიჩქარო, თორემ გვიანლა იქნება. ჩემი თუნუქის კოლოფი მეტად პატარაა. რაც ამაში წყალი ჩაეტევა, ქასიმის გაღიზიანებასაც ვერ ეყოფა, რა ვქნა, როგორ მოვიქცე?

უცბად ერთი რამე მომაგონდა: ფეხებზე წყალგაუვალის შვედური ჩექმები მეცვა. აი რითი შემიძლია ქასიმს წყალი წავულო!

საჩქაროდ ჩექმები გავიხადე და გუბეში ჩავუშვი. ჩექმები ბუყბუყით გაივსო. ფრთხილად ამოვიღე და წამოვედი. მე ვიცოდი, რომ ამ ჩექმებით მომაკვდავი ადამიანისთვის სიცოცხლე მიმაქვს.

მთვარის შუქზე ჩემს ნაკვალევს მივყვებოდი. თხელი წინდებით ტყეში სიარული არც ისე ადვილი იყო, წამდაუწუმ ტირიფებში ეკალი და წიწვი მესობოდა. მაგრამ კიდევ უფრო უარესი იყო, რომ მთვარე ღრუბლებში გაე-

ხვია, ტყე ჩაბნელდა და ნაკვალევი დავკარგე.

წუმწუმა გავკარი და ყიბლანის ხმარება ვცადე მაგ.

რამ ვერ მოვახერხეთ

მე დავიყვირე: „ქასიმ“...

არავინ მიპასუხა.

ცოტაოდენი ხნის შემდეგ ხმელი ფიჩხის გროვას მი-
ვგაწყდი და ცეცხლი წავუკიდე.

კოცონი ცამდის ავარდა. ცეცხლის ენები ალვის ხეებს
ლოკავდენ, მთელ ტყეს საზარელი ყვითელი სინათლე მოე-
ფინა. შეუძლებელია, რომ კასიმმა ვერ დაინახოს ცეც-
ხლის შუქი, ან მისი ტკაცუნნი არ გაიგონოს. მაინც იგი
არ მოდის.

სევდიანი ველოდი დილას. ირიჟრაჟა თუ არა, ისევ
ხელი მოვავლე სავსე ჩექმებს (ერთი წვეთი წყალიც არ
გასვლოდათ) და ჩემი ნაფეხურების ძებნას შევუდექი.

მალე კიდევაც მივაგენი.

ქასიმთან რომ მივედი, იგი როგორც დავტოვე, –
იმნაირადვე იწვა. ჩემს დანახვაზედ შეინძრა, თავს ძალა
დაატანა და ამოიჩურჩულა:

– ვკვდები!

– წყალი გინდა? – დინჯათ ვკითხე.

მან ტუჩები მოილოკა და ნაღვლიანად ამოიკვნესა:

– წყალი ვინ მომაოხრა?

მან არ იცოდა, რა იყო ჩექმებში.

თავი ავუწიე და ჩექმის ყელი პირთან მივუტანე. გაი-
გონა თუ არა წყლის ბუცბუცი, შეკრთა, ჩექმას მიაკვდა,
დაეწაფა და ერთბაშათ გადაყლაპა. მალე მეორე ჩექმა-
საც ასეთივე ბედი ეწვია.

წყალმა ქასიმიც ისევე ჯადოსნურად გარდაქმნა, როგორც მე“...

ორი დღის შემდეგ სვენ ჰედინი ქვიშაზე ორი ადამიანისა და ოთხი სახედრის ნაფეხურებს წააწყდა. ქასიმი წინა დღეს წყალთან ჩამორჩა, ვინაიდან ჯერ სიარული ვერ შეეძლო. მალე მოგზაურმა ძროხის ზმუილიც გაიგონა და მიადგა მინდორს, სადაც მწყემსი ნახირს აძოვებდა.

მწყემსმა დაინახა ძონძებში გახვეული კაცი ლურჯი სათვალეებით და შიშისაგან შეჰყვირა.

– ა! ა!...

– სალამ ალეიქუმ! – შესძახა სვენმა.

მწყემსმა ნახირს თავი მიანება და „მოუსვა“, მაგრამ მალე დაბრუნდა და მეორე მწყემსი მოიყვანა, რომელიც მასზედ უფროსი და აზრიანი გამოდგა.

სვენმა დაიწყო მწყემსებთან ცხოვრება. ორი ხის ძირში ფანჩატური გამართეს, შიგ სვენმა თავისი ხელსაწყოები, რუკები და უბის წიგნაკები დაალაგა და დარწმუნდა, რომ ხოტან-დარიას ნაპირზე გამართული მისი კაბინეტი არ ჩამოუვარდება სტოკჰოლმში დატოვებულ კაბინეტს.

რამდენიმე დღის შემდეგ მწყემსების ბინასთან ქარავანმა გამოიარა. მექარავნებმა უამბეს სვენს, რომ გუშინ მათ ტყის პირას უგონო მგზავრი და თეთრი აქლემი ნახეს. მომაკვდავი კაცი გონს მოაბრუნეს, მოამარაგეს ნიგვზით, ქიშმიშითა და პურით და აუხსნეს, რომ ქარავნის კვალს მისდიოს.

იმავე საღამოს სვენი გადაეხვია ქასიმსა და ისლამბეის, რომელთაც მოჰყვა დარბაისელი თეთრი აქლემი,

ზურგზე ხურჯინ-გადაკიდებული.

ისლამ-ბეიმ დაისვენა და თავის თავგადასავალს მოკყვა. სვენისა და ქასიმის წასვლის შემდეგ იგი გონს მო-

123

ვიდა და მათ კვალს გამოედევნა. მან შენიშა ამათმიერ დანთებული ცეცხლი და წახალისდა. თეთრი აქლემი და ჯოლბარსიც მას გამოჰყვენ, მაგრამ ტყის პირთან ჯოლბარსი უგზოუკვლოდ დაიკარგა...

ისლამ-ბეიმ იცოდა, როგორ უყვარდა სვენს ჭკვიანი ჯოლბარსი. ბევრი უსტვინა და უძახა ძაღლს, მაგრამ ამაოდ...

აქლემთან ერთად მდინარის მშრალ კალაპოტამდის მოვიდა, მაგრამ წყალი ვერ ნახა და სიკვდილის მოლოდინში იწვა მიწაზე.

აქ მას მექარავენებმა მიაგნეს. შემდეგ ისლამი ქასიმს შეხვდა და ერთად წამოვიდნენ.

მაგრამ ისლამ-ბეიმ, ამ პატიოსანმა და თავგანწირულმა ყაშღარელმა მარტოოდენ თავისი თავი კი არ გადარჩინა სიკვდილის კლანჭებს... მან გადაარჩინა ბარგის ნაწილი, რომელიც სვენს შესაძლებლობას აძლევდა სამეცნიერო მუშაობა განეგრძო...

*

* *

მაისის პირველ რიცხვებში შვედეთის დედაქალაქს – სტოკჰოლმს გემი მიადგა.

ნავთსადგური დროშებით, მწვანე ტოტებით, ფერადი სანათურებითა და ყვავილებით იყო მორთული. ნაპირზე შეგროვილიყო სადღესასწაულოდ მოკაზმული ხალხი.

ერთის სიტყვით, ისეთივე ამბავი იყო, როგორც ნორ-

დენშელდისა და პოლანდერის შეხვედრის დროს.

მაგრამ ეს გემი „ვეგა“ არ იყო. და მის ბაქანზედაც ნორდენშელდი არ იმყოფებოდა. სხვა მგზავრებთან ერთად ამ გემის ბაქანზე იდგა და სტოკჰოლმს გასცქეროდა პატარა ტანის, მაგრამ კუნთებიანი კაცი. მას ცხვირზედ სათვალეები ეკეთა, სახე ბრინჯაოსავით გარუჯული ჰქონდა. ეს იყო სწორედ ის პატარა ბიჭი, რომელიც ოდეს-

124

ღაც ნორდენშელდს გულის ფანცქალით ხვდებოდა ამავე ნავთსადგურში. ეხლა ის უკვე ცნობილი მოგზაურია, აზიის მკვლევარი – ს ვ ე ნ ჰ ე დ ი ნ ი.

ბიჭოს, ეს ქალი რომ დგას ნაპირზე, ალმა უნდა იყოს. როგორ გაზრდილა! თმაც დაწნული აღარა აქვს და კეფაზედ დახვეული ადევს.

– სვენ! სვენ! – ყვირის ალმა, მიაღწევს გაზეთების კორესპონდენტებისა და ფოტორეპორტიორების გროვას, სადაც ფოტოაპარატის საკეტები ჩხაკუნობენ. ალმა გაჯავრებულია: ვიღაც უცხო ხალხი სვენს ხელს ართმევს. სვენი კი ალმას ვერა ხედავს. იქვე, განაპირას ჭაღარა წვერიანი მოხუცი ლუდვიგი დგას, რომელსაც სვენის მიმართ ყველაზე უფრო მეტი უფლებები გააჩნია, მაგრამ მაინც თავის რიგს უცდის. ალმა მას შესჩივის.

– მამა, უყურე, სვენს ყველა ხელს ართმევს, ჩვენ კი...

– შვილო, ნუ ჩქარობ! სვენი უკვე აღარაა ჩვენი.

სვენი ყველასია. ეს მე ძალიან მახარებს!

– სამაგლობაა! ჯავრობს ალმა.

სვენს ყვავილებს აყრიან, როდესაც იგი მოხუც მამას და დას ეხვევა. მას ეჩქარება, ვინაიდან სახლში თმა-მოვერცხლილი დედას ნავთსადგურის გზას გაჰყურებს...

ველოსიპედით მოსიარულე ფოსტალიონს ყოველდღე-
მრავალი წერილი და მოსაწვევი ბარათი მოაქვს ჰედინგ-
ბის სახლთან და თავის ჩანთას აქა სცლის. სვენიც
დროგამოშვებით მოხსენების წასაკითხად მიდის კოპენჰა-
გენში, ლონდონში, პარიზში, ბრიუსელში, ბერლინში, ან
პეტერბურგში. მთელი მსოფიოს პრესა ქება-დიდებას
მიუძღვნის გამბედავ მკვლევარს.

სასტუმრო ოთახის კუთხეში ისევ წინაპრები სხე-
დან: ბიძია ქრისტეფორე, რომელმაც ინგლისელი ქალი
შეირთო ცოლად, დეიდები: ავგუსტა და აგატა. რა თქმა
უნდა, ისინი სვენს აღარ დასცინიან.

125

დეიდა ავგუსტამ პირველად დაარღვია სიჩუმე:

– ერთი მითხარით, ვის წაგიკითხავთ სვენის წიგნი
„ცალიერი აზია?“

ბიძია ქრისტეფორე გამოეხმაურა:

– მე წავიკითხე, მაგრამ იმ წიგნს „ცალიერი აზია“
კი არ ეწოდება, არამედ „უ და ბ უ რ ი ა ზ ი ა“. უნდა
მოგახსენოთ, რომ სვენი მართლაც უდაბნოს მგოსნად არის
შობილი. რომ იცოდეთ, როგორ აღწერს უდაბნოს, ოჰ,
როგორ აღწერს!

ბიძია წიგნის ქებამ გაიტაცა:

– ის წიგნი ორი ნაწილისაგან შესდგება. ორი დიდ-
რონი ტომია. ჯერ ზურგზედ დაწოლილი ვკითხულობდი,
მაგრამ ხელები დამეღალა მათი სიმძიმით. მაშინ მუცელ-
ზე გადავტრიალდი. იცით, ასეთ მდგომარეობაში კით-
ხვისაგან მუცლის კუნთები ძალიან გამიმაგრდა. ჩემი მეუ-
ღლე გეტყვით, რომ ეს ძალიან სასარგებლოა და...

მაგრამ დეიდა ავგუსტას მრისხანე თვალები სიტყვას

შუაზედ აწყვეტინებენ.

– ჩვენ ის კი არ გვინდა გავიგოთ, თუ რას გვეტყვის მეჯი შენი მუცლის კუნთების გამაგრების შესახებ, – ჯავრობს დეიდა ავგუსტა, – არამედ ის, თუ შენ რას იტყვი იმ ორი წიგნის შესახებ, მუცელზე დაწოლილმა რომ წაიკითხე. რა სარგებლობა მოგიტანეს?

– ოჰ, ძალიან დიდი სარგებლობა! მათი მეოხებით წონაში ორი კილო მაინც მომაკლდა და ვინაიდან მე საერთოდ...

– ბრიყვო!

გაბრაზდენ დეიდები ძმის გულუბრყვილობით.

მეჯიმ სვენს დაუჭირა მხარი, აღმაც ჩაერია; ბოლოს თითონ სვენიც შემოვიდა ოთახში და ამიტომ კამათი ახალგაზრდობის გამარჯვებით დასრულდა.

126

სვენის ახალი თავგადასავალი თურაანში

სტოკჰოლმში სვენი ბევრ ხანს არ დარჩენილა. მის წინაშე წამოიჭრა შუა აზიის სხვა უცნობი ნაწილების გამოკვლევის საკითხი.

– მე გამიგონია ძველი თქმულება იმის შესახებ, რომ გობის უდაბნოში, მოძრავი ქვიშის ბარხანების ქვეშ დარბულია უძველესი ქალაქი ლი უ-ლანი, – უთხრა სვენმა თავის დედმამას და აღმას.

– მეც სადღაც წამიკითხავს, – კვერი დაჰკრა ლუდვიგ ჰედინმა.

– უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, – განაგრძო სვენ-

მა, ეს თქმულება კი არ არის, არამედ ისტორიულ წყაროებში შენახული ამბავი. მე ბევრი ვიფიქრე ამ საკითხზე...

– შენ ეგ ძველი ქალაქი უთუოდ უნდა გათხარო, სვენ! – უთხრა დედამ, რომელიც თავისი შვილით ამყოფდა.

სვენი მაგიდას მიუჯდა და მსჯელობა დაიწყო:

– მე გავივლი ასთინგ-ტალას პარალელური ქედების შორის, აღმოსავლეთისაკენ – 400 კილომეტრის მანძილზე, გადავალ ანამბარულნ-ულას მთებზე და იქიდან ჩრდილოეთისაკენ გობის უდაბნოს გადავჭრი. თან წავიყვან რვა კაცს! მათ შორის ერთი რუსი იქნება, ერთიც ყაზახი – სახელად შაგდურ და ერთიც ჩინელი – ლი-ლოი. უკვე დიდი ხანია, რაც მათთან მიწერ-მოწერა გავაჩაღე.

ამ მოგზაურობაში სვენს ყველანი ხელს უწყობენ: ალმამ ძაღლის ლეკვი „პატარა“ აჩუქა; მეჯიმ, ბიძია ქრისტეფორეს ცოლმა მოახერხა ექსპედიციის მოსაწყობად საჭირო ფულის შოვნა და სხვა და სხვა სამეცნიერო საზოგადოებაში 40.000 კრონა მოუგროვა სვენს.

127

ძველი ქალაქის – ლიუ-ლანის გარდა სვენს იზიდავს შუა აზიის მეორე ქალაქი, რომელიც აგრეთვე უძველესი ქალაქია, მაგრამ ლიუ-ლანისავით ქვიშა-წყრილი არ არის. პირიქით, იგი ეხლაც ტიბეტის დედაქალაქად ითვლება. ესაა ლჰასა, სადაც ცხოვრობს ტიბეტელების „ცოცხალი ღმერთი“ და ბუდდას მოადგილე – დალაი-ლამა.

ლჰასაში მისვლა ევროპელებს აკრძალული ჰქონდათ,

ვინაიდან ჩინელებსა და ტიბეტელებს არა სურდათ თავის უწმინდეს ქალაქში ურწმუნო უცხოელები შეეშვათ. ისინი აკავებდნენ და ხშირად აპატიმრებდნენ კიდეც მოგზაურებს, რომლებსაც ტიბეტის ზეგანებზე თვალს მოჰკრავდნენ.

სვენ ჰედინამდე დაახლოვებით ორი საუკუნის განმავლობაში მრავალი ევროპელი მოგზაური შეეცადა ლჰასაში მისვლას, მაგრამ ზოგი გზაში დაიღუპა, ზოგი კი გაჭირვებამ და ტიბეტელების სიმკაცრემ უკანვე გამოაბრუნა. ლჰასიდან მიმავალ ყველა გზებზე შეიარაღებული რაზმები და ციხე-სიმაგრეები იდგა. ვერც პრევეალსკი და ვერც სხვა გამბედავმა მოგზაურებმა ვერ მოახერხეს ნატვრის ასრულება.

სვენმა ტიბეტზე მოგზაურობის ერთერთ მიზნად ლჰასაში მისვლა დაისახა.

*

* *

ახალ წელს სვენი უდაბნოში შეხვდა.

აღმას ნაჩუქარს ლეკვს „პატარას“ ხუმრობით ყური აუწია და უთხრა:

– გილოცავ ახალ წელიწადს!

ყაზახი შაგდური თოფის მარჯვე მსროლელი გამოდგა, გზა და გზა ბევრს კაკბებსა ხოცავდა. 12 იანვარს

128

ქარავანი გობის გადახრუკულ უდაბნოს მიადგა. ვინაიდან ამ უდაბნოში ერთი წვეთი წყალიც არ მოიპოვებოდა, ამიტომაც თან ხუთი ყინულით სავსე ტომარი წაიღეს.

გარეული აქლემების ნასიარულევის გარდა, უდაბნოში სიცოცხლის ნიშანიც არ ჩანდა. მალე ყინული გამო-

ელიათ და აქლემებს აღსასრულის დღე მოუახლოვდა, მაგრამ სვენმა შემთხვევით წყაროს მიაგნო და წყლის მარაგიც განიახლა.

ასტრონომიული ხელსაწყოების შემწეობით სვენმა განსაზღვრა ქალაქ ლიუ-ლანის ადგილმდებარეობა და მალე იპოვა ქვიშა-წყარილი 19 სახლი. მაშინვე ყველანი ქვიშის თხრას შეუდგნენ. სვენი კარგ ჯილდოს დაჰპირდა თავის თანამემწეებს, თუ ისინი წარწერიანი ქაღალდის ნაგლეჯს მაინც იპოვიდნენ. მაგრამ ჯერჯერობით აღმოჩნდა მხოლოდ წითელი ქსოვილის ნაფლეთები, თმა, შინაური პირუტყვის ჩონჩხები, თიხის ჭურჭლის ნამტვრევები, ჩინური ლითონის ფული და სხვა წვრილმანი.

ერთერთ სახლში ყველაფერი ისევე ელაგა, როგორც იგი 1500 წლის წინად პატრონმა დატოვა.

შაგდური ყველაზე უფრო ბეჯითად მუშაობდა. მან იპოვა ბუდისტების ტაძრის ნაშთი. ოდესღაც ეს მეტად კოხტა და ლამაზი შენობა იქნებოდა; მის გარშემო გაფენილი იყო სახლები, კოშკები, ღობეები და ბაღები.

ეხლა კი აქ სამარისებური სიჩუმე სუფევდა.

ქვიშიდან ამოათრიეს ხიდან გამოთლილი ბუდდას ქანდაკება და ჩუქურთმები. შემდეგ შაგდურმა წარწერებით აჭრელებულ ფიცარსაც მიაგნო და სვენისაგან დაპირებული ჯილდო მიიღო. მალე გოლახმაც დაწერილი ქაღალდი იპოვნა და ჯილდო გაიკრა.

ბოლოს და ბოლოს 36 ქაღალდის ნაგლეჯი აღმოაჩინეს და ამის გარდა, აგრეთვე 120 ბამბუკის ჯოხი სხვადასხვანაირი წარწერებით.

საუკუნეს ეკუთვნოდა და ამგვარად დედამიწაზე უძველეს შენახულ ხელნაწერებს წარმოადგენდა.

ეს ხელნაწერები განსაკუთრებით იმით არის შესანიშნავი, რომ მათში მოქცეული ცნობების მეოხებით შესაძლებელია ლიუ-ლანის ყოფა-ცხოვრების სურათის აღდგენა. მაგალითად, ერთერთ ბამბუკის ჯოხზედ სწერია:

„სამხედრო მართველობა. სია იმ ჯარისკაცებისა, რომლებიც მეოთხე წელს მეექვსე თვეში გაიგზავნენ და მივიდნენ კაი-ხანგის ბანაკში. სია დეზერტირებისა და მოკლულებისა და სხ.“

ამავე ხელნაწერების მიხედვით გამოირკვა, რომ ლიუ-ლანს ჰქონია საკუთარი ქარვასლა, საავადმყოფო, ფოსტა, ბუდდას ტაძარი და მრავალი ლატაკთა ქოხმახები. ლიუ-ლანელ მდიდრებს ჩინეთიდან მოსდიოდათ აბრეშუმში, ხალიჩები, რომისა და სირიის მინა, საყურეები, ფირუზის სამაჯურები, ბრინჯაოს კოვზები და ქინძისთავები და სხ. მე-4 საუკუნეში მტრებმა შემუსრეს ჩინეთის ბევრი ქალაქი და მათ შორის ლიუ-ლანიც...

*

* *

ქალაქ ყარღალიკში ცხოვრობს „ამზანი“ – ე. ი. მანდარინი ანუ თავადი. სახელად მას ლი-დარინს ეძახიან.

გაიგო თუ არა ლი-დარინმა, რომ მის სამფლობელოში ვიღაც ევროპიელი სწავლული იმყოფება, რომელიც „საიდუმლო ექსპედიციებს" აწყობს, მაშინვე დილის 6 საათზე სვენ ჰედინის ბინას მიადგა.

სვენი ჯერ ისევ ლოგინში იწვა, მაგრამ ამას სტუმარი უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩაუყენებია. ამზანი საწოლის ნაპირზე ჩამოჯდა და იატაკზე სვენისათვის მო-

ტანილი ძღვენი გაშალა: ბრინჯი, ცხვრის ხორცი, პურისა და ჭადის ფქვილი, ქერი ცხენებისათვის და... შეშა.

130

ლი-დარინის სტუმართმოყვარეობამ სვენზე ძლიერ იმოქმედა. მეორე დღესვე სვენი მას ეწვია. ამბანის ეზოში სვენის მოსვლას ზარბაზნის დაჭეკებით მიესალმენ, ცხენი დაუფრთხეს და სვენი კინალამ ჩამოაგდეს.

ამბანმა სტუმარს უხვი „დასტარხანი“ შესთავაზა – ნაირ-ნაირი მსხალი, ფორთოხალი, ქიშმიში და ნუში. სტუმარიც და მასპინძელიც იატაკზე ფეხებმოკეცილი დასხდენ და მუსაიფი გააბეს:

– თქვენ ყაშღარში მიდიხართ?

– არა. ყაშღარში არა!

– აჰა! მამ იარკენდში მიხვალთ?

– არა, მგონია არც იარკენდში მომიხდება წასვლა.

– ძალიან სასიამოვნოა. იარკენდში საშინელი, ავადმყოფობა იცის – ჩიყვი. თუ ვინმე უცხოელი იარკენდში ჩავა, მაშინვე ჩიყვი ამოსდის. ჩიყვი სიმსივნეა, კაცის თავის ოდენა და ძალიან უშნო ხორცმეტი.

– დიახ, რა თქმა უნდა, ლამაზი არ არის, როდესაც ადამიანს ერთ თავზე მეორე თავი ამოსდის, მაგრამ ვინაიდან მე იარკენდში არ მივდივარ, ამიტომაც არ მეშინია.

ამბანი თავს აკანტურებს:

– კეთილი და პატიოსანი!.. მამ ალბად ლობ-ნორის ტბაზე მიგრძანდებით?

სვენს ჩინელის კითხვები არ ესიამოვნა. გამოცდილებით იცის, რომ როდესაც ადგილობრივი ხელისუფლება ყურადღებას აქცევს ექსპედიციის მიზანს, ამას ექსპედიციისათვის უსიამოვნო შედეგები მოსდევს. მოგზაურებს

შუა გზიდან უკან გამოაბრუნებენ. ამიტომაც სვენი ეშმა-
კურ პასუხს აძლევს:

– მე მაინტერესებს აქაური გარეული აქლემები.

მინდა მივაგნო მათს სამშობლოს...

იმავე დღეს სვენმა ბარგი ჩაილაგა და ყარღალივი
მიატოვა. იგი გაემართა ლობ-ნორის ტბისაკენ, რომელ-

131

შიც მდინარე თარიმი ჩადის. აქ მან ნავით იცურა ტბა-
ზე, შემდეგ ასეთივე ცურაობა ყარა-ყულის ტბაზედაც
გაიმეორა, თან ახალ მარშრუტებს იკვლევდა.

ლობ-ნორის ტბასთან სვენმა შეაჯამა თავისი მოგზაუ-
რობის შედეგები და კმაყოფილი დარჩა, ვინაიდან უძვე-
ლესი ქალაქების გარდა მან შეისწავლა მდინარე ქერიმ-
დარიას ხეობა სათავიდან – ბოლომდის, გამოიკვლია თა-
რიმის რთული სისტემა და ლობ-ნორის „თეთრი ლაქა“.
ძნელი და მომქანცველი მუშაობის შემდეგ სვენი დასას-
ვენებლად ხოტანისკენ გაემგზავრა.

ხოტანის გზაზე მდებარეობს სოფელი აკალივი. აქ
მისვლისთანავე სვენმა აქლემები ანდიჯანელ ვაჭარს მიჰ-
ყიდა, ვინაიდან მათი თან წყევანა შეუძლებლად სცნო.

სვენს ძლიერ დაენანა საყვარელი ცხოველების მოშო-
რება, მაგრამ გულის გასართობად ძაღლებს ეთამაშებო-
და. „პატარას“ გარდა, მას ჰყავდა ძაღლი „იოლდაში“
რომელიც განებივრებული ჰყავდა. ერთხელ „იოლდაშ-
მა“ ღამე სვენი გააღვიძა ღრენითა და წკმუტუნით. სვენ-
მა ელექტრო-სანათი გააშუქა და დაინახა, რომ კარავის
მიწაზედ, სწორედ მის ბალიშის ახლო შხამიანი მორიე-
ლი დაცოცავდა. ამგვარად ჭკვიანმა ლეკვმა თავისი პატ-
რონი სიკვდილს გადაარჩინა.

ჩაკალიკიდან წასვლის წინ სვენმა ადგილობრივ ჩინელ ამბანს თავისი სასტუმრო ბარათი და პასპორტი გაუგზავნა.

ამბანმა თარჯიმანის საშუალებით მოგზაურს შარი მოსდო და ისეთი პასპორტი მოითხოვა, რომელიც პეკინში შემოწმებული იქნებოდა. სვენი ადგა და მოსალაპარაკებლად თვით ამბანთან მივიდა.

– თქვენ საეჭვო ვინმე ხართ! – უთხრა ჩინელმა ადმინისტრატორმა სვენ ჰედინს. – მე თქვენ დაგაპატიმრებთ და ყარა-შარში გაგზავნით.

132

საქმე გახათაბალდა, მაგრამ სვენმა იცოდა, თუ როგორი მოქცევაა ამ შემთხვევაში საჭირო. ამიტომაც მან უდარდელად განზე გადააფურთხა და ამბანს განუცხადა:

– ხვალვე მე ჩერჩენში მივდივარ, იქიდან კი ხოტანს წავალ.

ამბანმა უპასუხა:

– ხვალვე დაგატუსაღებთ და ათი ჯარისკაცის თანხლებით ყარა-შარში გაგამგზავრებთ.

სალამოზე სვენის ბინას მოადგა ჩაკალიკის გარნიზონის უფროსი ში-დარინი, რომელსაც მისი დაპატიმრება ჰქონდა ნაბრძანები.

ში-დარინმა „აუხსნა“ სვენს, რომ ამის მიზეზი პასპორტის უქონლობაა. სვენი გაბრაზდა:

– რას აგიჩემებიათ ეგ პასპორტი, სულ მაგას რომ გაიძახით? მე როდესაც არაქათგამოცლილი თავლა-მაკანის უდაბნოზე მივფორთხავდი, მაშინ პასპორტს არავინ არ მთხოვდა, ეხლა კი...

ში-დარინმა თვალეები დააჭყიტა და შეჰყვირა:

– მაშ თქვენ ხართ ის კაცი, რომელმაც თაკლა-მაკანი გაიარა და კინალამ თავის ქარავანთან ერთად დაილუპა?

ში-დარინმა დიდის ამბით დაიჩოქა და სვენს აღტაცებით მიაპყრო მზერა.

შემდეგ ორივენი დასხდნენ და შუალამემდის საუბრობდნენ. სვენმა აჩვენა ჩინელს თავისი მარშრუტები და ნახატები, გაუზიარა თავისი მოსაზრებები ლობ-ნორის ტბისა და მისი მნიშვნელობის შესახებ.

მეორე დღეს სვენი ში-დარინს ესტუმრა. ჩინელმა აჩვენა მას თავისი მარშრუტების გეგმა, რომლებიც მან ჩაკალიკის სამხრეთით მდებარე მთიან არემარეებში გადაიღო; აჩვენა აგრეთვე ინგლისური ყიბლანები და სხვა საზომი ხელსაწყოები. შემდეგ ციხე და იარაღის საწყობები დაათვალიერებინა.

133

სვენმა ჰკითხა:

– მე როდისღა დამაპატიმრებთ?

ში-დარინმა მიუგო:

– წაბრძანდით, თუ გნებავთ ჩერჩენში; მართალია, ამბანმა თქვენი დატუსაღება მიბრძანა, მაგრამ გარნიზონის უფროსი მე ვარ და არა ამბანი, ამიტომაც ამბანს არც ერთ ჯარის კაცს არ მივცემ. გზაში რომ ხრიკი არ მოგდონ, მცველებს გამოგაყოლებთ.

გახარებული სვენი გულიანად იცინის, თეთრ და წვეტიან კბილებს აელვარებს.

გამგზავრებამდის ში-დარინმა სვენს საჩუქარიც გამოუგზავნა – ბლომად შაქარი და თამბაქო. ქარავანმა ერთი თვე იარა და ხოტანს მიადგა. სვენს გაზეთები, წიგნები, ჟურნალები და შინაური წერილები დახვდა. მაგ-

რამ უფრო გასაოცარი ის იყო, რომ აქვე ვიღაცას მოე-
ზიდა თაკლა-მაკანის უდაბნოში დატოვებული ნივთები:
შვედური რევოლვერი, ხალიჩები, ფოტოგრაფიული აპა-
რატი...

სვენს უთხრეს, რომ ეს ყველაფერი ში-დარინმა გამო-
უგზავნა. სვენი ამ განმარტებით არ დაკმაყოფილდა და
საქმის გამოძიებას შერლოკ ჰოლმსის ოსტატობით შეუდგა.

გამოირკვა შემდეგი:

ამ რევოლვერს ატარებდა ვაჭარი იუსუფი – ერთი იმ
ვაჭართაგანი, რომლებმაც უდაბნოში მომაკვდავ ისლამ-
ბეის წყალი დააღვინეს. ეს რევოლვერი თეთრი აქლემის
ხურჯინში იდო.

შემდეგ იუსუფმა რევოლვერი დასავლეთ-თურანის ვა-
ჭართა აღსაჰკალს აჩუქა. აღსაჰკალი ძალიან დაინტერეს-
და და ცდილობდა გამოეკვლია, თუ საიდან იშოვა იუ-
სუფმა ეს ძვირფასი ნივთი. იუსუფმა აღიარა, რომ მან
134

რევოლვერი საჩუქრად მიიღო სოფელ თავექ-ყელის უფ-
როსის – თოლდა-ბეკისაგან.

მაშინ აღსაჰკალმა, რომელსაც „სკოტლანდ-იარდის“
მაძებარის ნიჭი შესწევდა, სოფელ თავექ-ყელში ჯამუში
გაგზავნა, რომელიც თოლდა-ბეკს მოჯამაგირე მწყემსად
დაუდგა.

ერთხელ, როდესაც მწყემსი თავისი უმნიშვნელო ხელ-
ფასის მისაღებად მივიდა, თოლდა-ბეკი სამ მონადირეს-
თან ერთად სკივრებთან ისხდენ და ხალიჩაზე ისეთი ნივ-
თები დაელაგებინათ, რომლებიც მხოლოდ ევროპელებს
შეიძლება ჰქონოდათ.

ჯამუში-მწყემსი მაშინვე უკან გამობრუნდა, ცხენს ზურ-

გზედ მოახტა და ხოტანში აღსაჰკალის ბინასთან მიაჭენა. აღსაჰკალმა ყველაფერი ში-დარინს მოახსენა, ში-დარინმა კი თავექ-ყელში რაზმი გაგზავნა ბეკის სახლის გასაჩხრეკად.

მაგრამ ბეკი თითონაც გამოქნილი კაცი იყო. მწყემსის დაკარგვა შეამჩნია თუ არა, მაშინვე ყველა ნივთები ხოტანში წაიღო, რომ აქედან ში-დარინისათვის გაეგზავნა.

ში-დარინმა მონადირეებს ყველაფერი გამოჰკითხა. გამოირკვა, რომ მეღის ნაკვალევმა ისინი მაღალ ბარხანთან მიიყვანა, სადაც მეღას თათებით ფქვილი ეთხარა. მონადირეებმა ქვიშა გათხარეს, და კარავს მიაგნეს, შემდეგ კარავში ნაპოვნი ნივთები სახედრებს აჰკიდეს და თოღდა-ბეკს მიუტანეს.

ასე მოულოდნელად დაიბრუნა სვენმა თავისი ხელსაწყოები, აფთიაქი, ნავთის სამზარეულო და ფოტო-აპარატები. ამბანმა გაასამართლა ქურდები და მიუსაჯა აენაზღაურებინათ სვენისათვის დაკარგული ნივთების ღირებულება.

135

სვენის ცდილობს მიაღწიოს დაღაი-ლამას მას სატახტო ქალაქს

ტი ბ ე ტ ი, რომელზე მოგზაურობაც სვენმა განიზრახა, წარმოადგენს უზარმაზარი მთაგრეხილებით გარემოცულს, აზიის ცენტრალურ ნაწილს. ესაა აზიის ვეებერთელა კუზი, რომელიც ზღვის დონიდან საშუალოდ 4-5

კილომეტრის სიმაღლეზეა ამართული. ინდოეთის ოკეანი-დან და სამხრეთ აზიის ნახევარ-კუნძულებიდან ტიბეტი გამოყოფილია ჰიმალაის მთაგრებილით. ჰიმალაის ქედზე ამართულია მსოფლიოში უმაღლესი მწვერვალები (ევერესტი, კანჩენჯუნგა, დაჰსანგი და სხ.), რომელთა სიმაღლე 8.000 მეტრს აღემატება. ასეთია ტიბეტის სამხრეთი საზღვარი.

ჩრდილო საზღვარსაც თითქმის ასეთივე მაღალი და თოვლ-ყინულით შემოსილი კუნ-ლუნის ქედი შეადგენს, რომელიც აღმოსავლეთ თურანსა და ტიბეტს განაცალკევებს. დასავლეთით ტიბეტი ჰამირსა და ჰინდუ-კუშს ებჯინება. რაც შეეხება აღმოსავლეთ საზღვარს, მისი გავლება ზუსტად შეუძლებელია, ვინაიდან ამ მხარეზე ტიბეტის მაღლობი დადაბლებას იწყებს და ეშვება ჩინეთში. აქ ჩინეთის დიდ მდინარეებს ჰუან-ჰეს, იან-ცზი-ცზიანს და ბევრ სხვას მთებში ვიწრო და ღრმა ხეობები ჩაუთხრიათ.

მაგრამ თვით ტიბეტიც მაღალი ქედებით არის დასერილი. ეს ქედები მეტწილად გაჭიმულია დასავლეთიდან – აღმოსავლეთის მიმართულებით, ე. ი. ჰიმალაის პარალელურად. ქედების შორის მოქცეულია ზეგნები, სადაც მრავალი ტბაა. ზეგნებისა და ტბების საშუალო დონე ზღვასთან შედარებით 4-5.000 მეტრით მაღლაა.

კავკასიონზედ მარადიული თოვლი უკვე 3.000 მეტრის

136

სიმაღლიდან ფარავს ფერდობებს. ვინაიდან ტიბეტი კავკასიონზე გაცილებით უფრო სამხრეთით მდებარეობს (საშუალოდ, სიგანედის 15 გრადუსით) და მისი ჰავაც ძლიერ მშრალია, ამიტომ ტიბეტში თოვლის საზღვარი

გაცილებით უფრო მაღლა მდებარეობს. სხვა და სხვა მკვლევარების მიერ ჩატარებულმა გაზომვებმა ნათელჰყვეს, რომ თვით ჰიმალაის ქედის სამხრეთ ფერდობებზედაც კი რომლებსაც ინდოეთის ოკეანე მუსსონების საშუალებით ბევრ ატმოსფერულ ნალექს აწვდის, თოვლის ხაზი დაახლოვებით 4.900 მეტრის სიმაღლეზე გადის, ჩრდილო (მშრალ) ფერდობებზე კი 5.600 მეტრზე რაც შეეხება კუენ-ლუნს, აქ ალაგ-ალაგ თოვლის ხაზი 6.000 მეტრის სიმაღლეზედაც ადის!

ამის გამო თოვლიანი მინდვრები და ყინვარები ტიბეტში მხოლოდ მაღალ მთაგრეხილებზეა განვითარებული. ტიბეტის უდიდესი ყინვარების (რონგბუკის, ბიაფო, ბალტორო) სიგრძე 40-50 კილომეტრს აჭარბებს*). მთაგრეხილებზე ჩამოწოლილი თოვლ-ყინულის მთლიანი ზოლების სიგანე 100 კილომეტრს აღწევს, სიგრძე კი ათასეული კილომეტრებით განიზომება.

რაც შეეხება ტიბეტის უფრო „დაბალ“ ნაწილებს, ე. ი. ზეგნებს, მათი ბუნების შესახებ კარგ წარმოდგენას იძლევა ფრენსის იუნგხეზენდის აწერილობა:

„წვიმების იშვიათობის გამო მდინარეებს ჯერაც ვერ მოუსწრიათ ტიბეტის ზეგნების დახრამვა და ისინი ვაკეებს წარმოადგენენ.

„ამიტომაც ტიბეტის ზეგანს ღრმა ხეობები არ გააჩნია. აქ

*) დედამიწაზე უდიდესი მთის ყინვარი მდებარეობს პამირზე და ცნობილია ფედჩენკოს ყინვარის სახელწოდებით მისი სიგრძე 77 კილომეტრს უდრის. თითქმის ასეთივე სიგრძის მქონეა ტიანშანზე ინილჩეკის ყინვარი (ხან-ტენგრის მასივი).

სრულიად ვერ იპოვნით იმ კლდეკარების აჩრდილსაც კი, რომლებიც ასობით და ათასობით გხვდება ჰიმალაის სამხრეთ ფერდობებზე. უწვიმობის მეოხებით აქ მცენარეულობაც დატაკია, ხოლო ამ უკანასკნელი გარემოების გამო ტიბეტის ცხოველთა საყაროც ღარიბია. თხელი მცენარეული საფარველი ვერ იცავს კლდეებს და ნიადაგს ტემპერატურის რხევისაგან; ტიბეტის ზედაპირი დღისით მზის შუქზე ხურდება, ღამე კი სწრაფად ცივდება, რის გამოც ტიბეტი განირჩევა ჰავის სიმკაცრითა და მძაფრი ქარებით.

„თითქმის მუდამ ლურჯი ცა, მზის განუწყვეტელი კაშკაში, სასტიკი ქარი, სიცხე-სიცივის მორიგეობა, ყინვა, შიშველ-ტიტველი ადგილები – ასეთია ტიბეტის დამახასიათებელი თვისებები. ეს უკანასკნელნი დიდ სიმაღლესთან ერთად აქ მოსულ ევროპელებს სიცოცხლის ხალისს უკარგავენ და მათ ცხოვრებას თითქოს ანახევრებენ. ტიბეტში უცხოელები განიცდიან ე. წ. „სასიცოცხლო სევდას“ (TEDIUM VITAE ლათინურად).

„თქვენ გასცქერით ამ გადაშლილ მინდვრებს და ისინი უდაბნოდ გეჩვენებათ. მნელი წარმოსადგენია, თუ რით იკვებებიან აქაური ცოცხალი არსებები. და უცბად თქვენ ხედავთ იაკებისა და ცხვრების ჯოგებს. თუ ყურადღებით დააკვირდებით, შეამჩნევთ, რომ ზეგანზე აქა-იქ გაფანტულია თხელი ბუჩქნარი და ბალახბულახი. ზამთრობით ცხოველები ჩლიქებით თოვლსა თხრიან და ამ დატაკურ საკვებს პოულობენ. მაგრამ მაინც ზამთრობით პირუტყვი დიდ სიმშილს განიცდის; გაზაფხულზე ტიბეტელების ცხვრები მხოლოდ ძვლებისაგან შესდგებიან, რომლებზეც ქურქია გადაკრული.

„შინაური პირუტყვის გარდა, ტიბეტში გარეული ცხოველებიცაა: იაკი, კურდღელი, ჯეირანი, „პიკასები“ (პატარა მღრღნელი ცხოველები), კანჯარი (გარეული ვირი), მგელი და მე-

ლა. ფრინველებიდან აღსანიშნავია „ცის ტოროლა“, მთის ჭილ-
ყვავი, როჭო, კაკაბი, მტრედი, მთის მერცხალი, ბელურა. ევე-
რესტის ექსპედიციის მონაწილემ – უოლტსტონმა 1921 წელს ტი-
მეტზე გუგულიც ნახა, რომელიც ლჰასაში გაყვანილი ტელეგრა-
ფის მავთულზე იჯდა. ყველა ამ ფრინველებზე ნადირობენ არ-
წივები, ქორები და მიმინო“... *)

*) The epic of mount Everest by sir Frausis Uoung Nusbaud.

138

თ ე მ ე რ ლ ი კ ი დ ა ნ ს ვ ე ნ მ ა ო თ ხ ი ე ტ ი კ ი წ ა ი ყ ვ ა ნ ა :
რაბზანგი, აბდული, რაჰიმ-ალი და მაჰომედ-იზა.

გადაწყვიტა რა ლობ-ნორის ტბის საიდუმლო, სვენ ჰე-
დინმა თავისი ყურადღება ტიბეტს მიაპყრო. მართალია,
მას აქამდისაც ბევრი უმოგზაურნია ტიბეტის ჩრდილო
ნაწილში, მაგრამ ამ იდუმალი ქვეყნის გულში ჯერაც ვერ
შესულა.

სვენს უკვე მთელ ტიბეტში სახელი აქვს განთქმული,
როგორც გამბედავ მოგზაურს. ტიბეტელები მას უწოდებ-
ენ ხან „უდაბნოს მბრძანებელს“, ხან „ტიბეტის რის-
ხვას“ და ხანაც „უდაბნოს ქარს“, ვინაიდან მათის აზ-
რით, სვენის ქარავანი არაჩვეულებრივი სისწრაფით მი-
დის ერთი მხარიდან მეორეში.

მაგრამ თითონ სვენი კი ტიბეტელების ასეთ შეხედუ-
ლებებს გაზვიადებულად თვლის. ნეტავი იგი მართლაც
ქარივით სწრაფი იყოს; მაშინ ხომ აქამდის უკვე ინახუ-
ლებდა ტიბეტის დედა-ქალაქს ლჰასას, ცოცხალ „ღმერთს“
დალაი-ლამას და ტიბეტის სხვა საოცრებებს; არა სვენი
ქარს ვერ შეედრება...

ერთ მზიან დღეს ქარავანი ლ ი გ ტ ე ნ ი ს ტ ბ ა ს მ ი ა დ -

გა. სვენმა უბრძანა მაჰომედ-იზას ქარავანი ტბის აღმო-
სავლეთ ნაპირისკენ შემოეტარებინა, თითონ კი ტბაში
თან წამოდებული ბრეზენტ-შემოკრული ნავი ჩაუშვა და
რაჰიმ-ალისთან ერთად ტბის გადაცურვას შეუდგა.

65 მეტრის სიგრძე თოკი მალე ტბის ძირს ველარა
სწვდებოდა. ტბის სიღრმემ შეაშინა რაჰიმ-ალი და იგი
ურჩევდა სვენს სახიფათო მოგზაურობაზე ხელი აეღო,
მაგრამ სვენი არ დაეთანხმა, ვინაიდან სარკესავით გა-
ლიცლიცებული ტბის ზედაპირი არავითარი ხიფათით არ
იმუქრებოდა.

139

საუბედუროდ, უეცრად დასავლეთით ყვითელი მტვრის
ღრუბელი გამოჩნდა, რაც გრიგალის მომასწავებელი იყო.
მენაოსნებმა იალქნების აშვებაც ძლივს მოასწრეს, ქა-
რიშხალმა რომ ტბა ააბობოქრა. ტალღებმა ისეთი ფერ-
ხული ჩააბეს, რომ პატარა ნავი ნაფოტივით აიტაცეს და
აქეთ-იქით აგდებდნენ. აქაფებული წყალი ნავს ზევიდან
ესხმებოდა, გაბერილი იალქანი ლამის გახეულიყო. ჩამა-
ვალი მზის შუქი აღმაცერი სხივებით ტბის ზედაპირს
ეფინებოდა და წყლის მთა-გორებს საზარელი მოწითალო
ფერი დაჰკრავდა. ნავი კი არ მიდის, – თითქოს მიფრი-
ნავს. მზე უკვე ჩავიდა და მის მაგივრათ ცაზე ნამგალა
მთვარე ამობაჯბაჯდა. ტბაზე თითქოს გამდნარი ვერც-
ხლი დაიღვარა და წყალი აციმციმდა. რაჰიმ-ალი ში-
შისაგან არც მკვდარია და არც ცოცხალი: ანძის ძირას
ზღარბივით მოკუნტულა და ენა-ჩავარდნილი ძაგმაგებს.

სვენი წყვდიადში იხედება და მოახლოვებულ ნაპირს
ამჩნევს. თუ ნაპირი ქვიანია, – მშვიდობით! – ტალღა ნავს
მგზავრებიანად ზედ დაანარცხებს საშინელი სიძლიერით.

– რაჰიმ-ალი! – ყვირის სვენი. – რაჰიმ-ალი!

მაგრამ თავზარდაცემული რაჰიმ-ალი პასუხს ვერ იძლევა.

სვენი ხედავს, რომ ნაპირი ქვიანია.

სწრაფად რაჰიმ-ალის საყელოში ხელი დასტაცა და წყალში გადააგდო, შემდეგ თითონაც თან გადაჰყვა. ორივენი ნაპირისკენ გაემართენ და ნავიც მიათრიეს, თუმცა კი ბევრი იწვალეს და თავიდან ფეხებამდის ამოილუმპენ.

ამოვიდენ თუ არა, სველი ტანსაცმელი გაეყინათ და ჯავშნათ გადაექცათ. ახლო-მახლო რაღაცა ნაფოტები იპოვეს და ცეცხლი გააჩადეს. სვენმა ტანსაცმელი გაიდრო, გასწურა და გასაშრობად კოცონთან ეკავა, რაჰიმ-ალი კი ხან ერთ გვერდს უშვერდა სიმხურვალეს, ხან კი მეორეს.

140

საბედნიეროდ, სიბნელიდან. ცხენების ფეხის ხმა შეთმოსმათ და რამდენიმე წუთის შემდეგ ცეცხლის შეჯე გამოჩნდენ მაჰომედ-იზა, რაზზანგი და აბდული, რომელთაც „ნაოსნობის მოყვარულებისათვისაც“ ორი ცხენი წამოეყვანათ. ცოტა ხნის შემდეგ სვენი უკვე თავის ლოგინში თბებოდა.

* *
*

დაზამთრდა. მექარავნებმა და ეტიკებმა ცხვრის ქურქები ჩაიცვეს. ღამღამობით მაჰომედ-იზა თხის ტყავის საბანში გახვეულ სვენს ზემოდან კიდევ რაღაცა „თბილ-თბულებს“ აფარებდა, ხოლო ორივე ძაღლს – „იოლ-დამსა“ და „პატარას“ განსაკუთრებული ტანსაცმელი შეუკერეს. თავდაპირველად, ცხადია, ლეკვებს ეუცხოვებოდათ

ტანსაცმელი, კოტრილობდენ, რომ როგორმე მოეშორებინათ, მაგრამ მალე შეეჩვიენ.

ყინვა მინუს 28⁰-ამდე დავიდა. სვენის ქარავანში ჯერ 27 ცხენი, 27 სახედარი და 27 ადამიანი იყო, შემდეგ ცხოველების რიცხვმა კლება დაიწყო. ერთ ღამეს მაგალითად ორი ცხენი და ერთი სახედარი გაეყინათ.

მაგრამ არც ადამიანები იყვენ კარგ გუნებაზედ. 95 დღე გავიდა, რაც გზაზედ არც ერთი კაცი არ შეხვედრიათ; ქარბუქი გააფთრებით თავზე ატყდება ქარავანს. ზღვის დონიდან სიმაღლემაც იმატა და 5615 მეტრს მიაღწია (დაახლოვებით იალბუზის მწვერვალის სიმაღლეა). ხალხი მოიქანცა და ნებისყოფა დაუსუსტდათ, ასე რომ იაკებზე ნადირობაც აღარ იზიდავს მათ.

რამდენიმე დღის განმავლობაში დაიღუპა ხუთი ცხენი და სამი სახედარი. სვენის მზარეული ც ე რ ი ნ გ ი ყველას არწმენებს რომ იგი მალე გაიყინება სიცივისგან და ღამლამობით პირუტყვებთან ერთად წვება, რომ

141

ისარგებლოს მათი სათბოთი. ადგილობრივ მცხოვრებთა უნახველობა ყველას აფიქრებს, სვენს კი ერთის მხრივ კიდევაც ახარებს, ვინაიდან უკეთესი იქნება, თუ ცნობა უცხოელი მოგზაურის მოსვლის შესახებ ლჰასაში გვიან მივა. იქნება ამ გარემოების მეოხებით მან მოახერხოს საოცნებო ქალაქის ნახვა?

ერთგან ქარავანი ექვს დღეს გაჩერდა, ვინაიდან სვენის ავად გახდა, სიცხემ 41,50-ამდე აუწია და ექვსი დღის განმავლობაში უნაგირზე შეჯდომაც ვერ მოახერხა.

ერთხელ ექსპედიციის ბანაკი ნაპირზე იყო გამართული, წინ კი ვაკე გადაშლილიყო. დილით მაჰომედ-

იზამ თვალი მოჰკრა საბალახოდ ჩამოსულ გარეულ იაკებს, მაშინვე კარავიდან გამოვარდა და თან თოფი გაიყოლა. იაკები დაფრთხენ და გაიქცენ. დარჩა მხოლოდ ერთი უშველებელი, შავი იაკი, რომელიც მაჰომედ-იზამ ტყვიით დაჭრა. გაბრაზებულ იაკს ეგონა, რომ მისი მტრები იქ იყვნენ, სადაც სვენის, რაჰიმ-ალი და რამდენიმე მექარავნე შეჯგუფულიყვნენ და თავდადუნული მათკენ გამოექანა. შემინებული რაჰიმ-ალი გამოიქცა ბანაკისკენ და მოეჭიდა ერთერთი ცხენის კუდს, რომელზედაც რობერტი იჯდა.

დორბლმორეული იაკი მტვერს ბდვირს ადენდა და, რქებ-მომარჯვებული პირდაპირ ცხენოსან სვენს ებგერა. იგი უკვე 15 მეტრის მანძილზედ მოუახლოვდა, როდესაც სვენმა წითელი ყაბალახი მოიძრო და ტორეადორივით ცხენი გამოაჭენა, თანაც ყაბალახს იქნევდა.

ამ დროს რაჰიმ-ალიმ ცხენის კუდს უნებურად ხელი გაუშვა და მიიწაზე გაშოტა. იაკი მაშინვე მისკენ გაექანა, მაგრამ მის უმოძრაო სხეულს რომ მიადგა, იფიქრა: „ეს უვნებელიაო“, ოდნავ რქები შეახო და შემდეგ დაოთხებული გაექანა საითკენღაც.

142

სვენის ცხენიდან ჩამოხტა, რაჰიმ-ალისთან მივიდა და დაუმახა. რაჰიმ-ალიმ მიკნავეებული ხმით წაიბურტყუნა:

– თავი დამანებეთ, განა ვერა ხედავთ, რომ საიქიოს გავემგზავრე?

სვენმა დიდის ვაი-ვაგლახით დაარწმუნა საბრალო რაჰიმ-ალი, რომ იგი ცოცხალია.

ამის შემდეგ ორი დღე გავიდა და ექსპედიციას სამი ცხენი დაეღუპა. ერთ დღით უფრო გვიან კი ქარავანს

პირველად შეხვდენ ცხენოსანი ტიბეტელები.

ამ ჭუჭყიან, ჭვარტლითა და ქონით მოსვრილ მთიელებს, რომლებიც ნადირთა ქურქებით იყვენ შემოსილნი, თავებზე რაღაც უაზრო ტყავის ბოხობები ეხურათ, შალვარი კი არ გააჩნდათ. ერთ მათგანს პუნზუკი ერქვა, მეორეს კი – დავა. სვენ ჰედინს მათ „ბომბო-ჩინბო“ დაარქვეს (მთავარი ბელადი). ამ ტიბეტელებისაგან სვენმა სამი საუცხოვო იაკი, ოთხი ცხვარი და ხუთი თხა შეიძინა, თითონ პუნზუკი და დავა კი ეტიკებად დაიქირავა.

ყოველ საღამოს სვენი ვერცხლის ფულით ტიბეტელებს ჯამაგირს აძლევდა და ისინიც ვერცხლს ბავშვით ათამაშებდენ. პუნზუკსა და დავას თავისი პატარა მთის ცხენები ხორცის ჭამას ყავდათ მიჩვეული, რამაც სვენი ძლიერ გააოცა.

*

* *

ინდოეთის ერთერთი უდიდესი მდინარის – ბრაჰმას – პუტრას სათავე ტიბეტში იწყება. მისი სათავეს მახლობლად რუკაზე მოჩანდა „თეთრი ლაქა“ ზედ გაკეთებული წარწერით: „გამოუკვლეველია“.

ამასთან დაკავშირებით სვენ ჰედინს მიზნად დასახული ქონდა მიერ-მოეარა ჰიმალაის ქედის ჩრდილოეთით

143

მდებარე უცნობი მხარე და იქიდან კი ლჰასაში მისვლა ეცადა.

5.506 მეტრის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან, პაბლას მთაგრეხილის ერთერთ უღელტეხილზე, ექსპედიციამ გადააბიჯა ცენტრალური აზიის ჰიდროგრაფიულ მიჯნას და

მდ. ბრაჰმაპუტრას აუზში თავი ამოყო.

მაგრამ გზაში სვენ ჰედინს შეატყობინეს, რომ 1904 წ. ინგლისელების სამხედრო რაზმი ტყვისმფრქვეველისა და ყუმბარების დახმარებით ძალით შეიჭრა ტიბეტის წმინდა ქალაქ ლჰასაში და რომ ამჟამად ლჰასაში დაბანაკებულია ინგლისელების ჯარი გენერალ მაკდონალდის მეთაურობით.

ამ ამბავმა სვენს ლჰასისადმი ინტერესი სავსებით მოუსპო. მან იცოდა, რომ ეხლა ლჰასა ყველა ინგლისური გაზეთების კორესპონდენტებით სავსე იქნება და იგი ახალს ვერაფერს აღმოაჩენს. ამიტომაც სვენმა გადაწყვიტა წასვლა ტიბეტის მეორე „საღვთო“ ქალაქში, რომელსაც „ჩიგატზე“ ეწოდება. ამ ქალაქში ჯერ კიდევ არ დადგმულიყო ევროპელი მოგზაურის ფეხი.

9 თებერვალს სვენმა მაჰომედ-იზა, ქარავანთან ერთად, საცალფეხო ბილიკებით ჩიგატზეში გაგზავნა, თითონ კი ორი თანამგზავრის თანხლებით ნავი იქირავა და წმინდა ქალაქისაკენ მდინარის გზით გაემართა. ნავი შედგებოდა ერთმანეთზე მიკერებული, ოთხი კამერის ტყავისაგან და ისეთი მჩატე იყო, რომ ადვილი იყო მისი ზურგით ტარება.

მდინარის გზა უფრო გრძელი იყო, ვიდრე მთის ბილიკი, მაგრამ სვენმა ეს გზა განგებ ამოირჩია, რომ ტიბეტის უზენაესი მმართველის – თ ა შ ი - ლ ა მ ა ს ჯამშუმებისაგან თავი დაეპყრინა. ქარავნის გაგზავნის წინ იგი მოელაპარაკა თავის თანამგზავრს ჰ უ ფ ა რ ს, რომელიც,

144

მას ქალაქთან გზაჯვარედინზე დახვდებოდა შეკაზმული ცხენებით.

სვენის გეგმა ბრწყინვალედ შესრულდა: ნავი კარგა ხანს მიცურავდა ფირუზივით მოლურჯო, „წმინდა მდინარის“ – ბრაჰმაპუტრას დაყოლებით: მარჯვნივ თოვლებს აელვარებდნენ ჰიმალაის ქედის გოლიათი მწვერვალები, ხოლო მარცხნივ აწოწილიყვენ უზარმაზარი მთები, რომლებიც სვენ ჰედიანამდე არც ერთ ევროპელს არ უნახავს. სვენ ჰედიანმა ეს დიდი მთაგრეხილი გამოიკვლია, რუკაზე დახაზა და სახელად „ტრანს-ჰიმალაი“ ე. ი. „გაღმა-ჰიმალაი“ უწოდა. შემდეგში ევროპის მეცნიერებმა ამ ქედს სვენ ჰედიანის სახელი დაარქვეს. ბრაჰმაპუტრას ნაპირებს გარეული ბატები ყიყინით იკლებენ; თვით მდინარეზე დაცურავს მრავალი ნავი, რომლებშიც მლოცველები სხედან, მიდიან მთაში – ლუნგოში საახალწლო დღესასწაულში მონაწილეობის მისაღებად.

მდინარის მარჯვენა ნაპირზე სვენს დახვდა ჰუფარი. ყველანი ცხენებს მოასხდნენ და ქალაქის გაღავნის კარში შეუმჩნევლად ბრბოსთან ერთად შევიდნენ. სვენმა მიზანი შეისრულა – იგი უკვე ჩიგატზეში იმყოფებოდა.

მაჰომედ-იზამ ექსპედიციისათვის ქალაქში ბინა იქირავა, მაგრამ სვენმა არჩია კარავში ძილი, ჩრდილიან ბაღში.

მეორე დილასვე სვენს ესტუმრა ჩინელი, სახელად „მა“, რომელიც ქალაქის გარნიზონის უფროსი გამოდგა. „მა“-ს ძლიერ გაუკვირდა უცხოელის მოსვლა და ვერ მიმხვდარიყო, თუ როგორ მოახერხა სვენმა ჩიგატზეში მოსვლა: ციდან ჩამოხტა, თუ მიწიდან ამოძვრა.

– რომ მცოდნოდა თქვენი ჩიგატზეში წამოსვლა, არ შემოგიშვებდით, – განუცხადა ჩინელმა მოგზაურს. – ლჰასაც და ჩიგატზეც ევროპიელებისათვის აკრძალული ქა-

– რამდენი ინგლისელია ეხლა ლჰასაში?! – დაცინვით
ჰკითხა სვენმა.

მამ არაფერი უპასუხა.

მა წავიდა, სამაგიეროთ მოვიდენ თაში-ლამას მდი-
ვანი – ჭაღარა წვერიანი ლამა და ჩინელი მოხელე. ამ
უკანასკნელმა სვეწს ჰკითხა:

– რა გინდათ ჩიგატზეში?

– მე მინდა აქ საახალწლო დღესასწაულს დავესწრო.

– ევროპიელს ამის ნება არა აქვს.

– გარდა ამისა, მე მინდა ვინახულო უზენაესი მმარ-
თველთ – თაში-ლამა, – განაგრძო სვენმა.

– მხოლოდ რამდენიმე მომაკვდავსა აქვს უფლება
თაში-ლამას მხერა მიაპყროს, – უპასუხა მოხელემ, რო-
მელსაც ჰედინის თავხედობამ შიში მოჰგვარა.

– თუ ეგრეა, მაშ მე მხოლოდ ვიცხოვრებ ამ ქა-
ლაქში. ორივე სტუმარს თითქოს თავზარი დაეცათ.

– თქვენ ამის უფლება არა გაქვთ! – ერთად წამოი-
ძახეს მათ.

– როგორ თუ უფლება არა მაქვს? მაშ ეს რა არის? –
სვენმა ჯიბეში ხელი ჩაიყო და თავისი ჩინური პასპორ-
ტი ამოიღო, თუმცა იცოდა, რომ მას ტიბეტთან არა-
ვითარი კავშირი არა ჰქონდა.

წარმოიდგინეთ სვენის გახარება: პასპორტმა აღტა-
ცებაში მოიყვანა ორივე სტუმარი.

– მაშ ადრევე რატომ არ გვაჩვენეთ ეს საუცხოვო
პასპორტი? – იძახოდენ ისინი. – ეხლა საქმე მოგვარებუ-
ლია, შეგიძლიათ აქ დარჩეთ.

და წავიდენ.

ხოლო იმავე საღამოს სვენმა თაში-ლამასაგან საჩუქრად თეთრი აბრეშუმის გრძელი ნაჭერი მიიღო, რომელიც წყალობის, მასპინძლობისა და მეგობრული დახვედრის ნიშნად ითვლება.

146

მეორე დღეს სვენი „გამოიპრანჭა“ ფრაკით, თეთრი სახამებლიანი საყელოთი, გაპრიალებული ფეხსაცმლით; მაპომედ-იზამ თავისი მშვენიერი წითელი პლაშჩი წამოიხა, თავზე ოქრომკედით მოქარგული აბრეშუმი შემოიხვია ჩალმად და ორივენი ტიბეტელების წინამძღოლობით წავიდენ სადღესასწაულო მოედანზე. სვენი და მაპომედ-იზა საპატიო ლოჯაში დასვეს. ამ ლოჯის პირდაპირ პაწია ფანჯარა მოჩანდა, რომლიდანაც თურმე თვით თაში-ლამა იმზირებოდა. მოედანზე დიდის ამბით ალღუმი მოეწყობა ტიბეტელ ბერებს. აი, მუსიკის დაკვრაზე გამოვიდენ 40 ბერი, რომლებსაც სახეებზე ქაჯის ნიღბები უკეთიათ. მოედნის შუაგულში ერთერთ ლამას ხელში თხის სისხლით სავსე ჯამი უკავია. „ქაჯებმა“ ლამას გარშემო ფერხული და ბუქნაობა გააჩაღეს, თანაც ჭრელ-ჭრელ ქსოვილის ნახევებს, ალმასა და ბამბუკის ჯოხებს იქნევდენ. აივნებიდან ქაჯებს თავზე აყრიდენ ბრინჯსა და ქერს.

შემდეგ კოცონი დაანთეს და ალზე ქაღალდი დასწვეს, რომელზედაც ჩამოწერილი იყო გასული წლის ყველა საუბედურო და უსიამოვნო ამბები, – თითქოს ქაღალდთან ერთად ამ უბედურებებისთვისაც ბოლო მოეღო!

„ქაჯების“ ცეკვა ჯერ დათავებული არ იყო, როდესაც სვენს მიუახლოვდა ჩინელი მოხელე და აცნობა, რომ

„უწმინდესი ლამა“ სთხოვს ევროპელ მოგზაურს ხვალ სტუმრად ეწვიოს მას. ჩინელმა მაშინვე დაუმატა, რომ ეს მიპატიჟება ევროპელისათვის უდიდესი პატივისცემა და ბედნიერებაა

მეორე დღეს სვენი და მაჰომედ-იზა (თარჯიმანის მაგიერი) თაში-ლამას ეწვიენ. ორივე დიდხანს ატარეს მიხვეულ-მოხვეულ დერეფნებში და ოთახებში და როგორც იყო, დარბაზში შეიყვანეს.

147

თაში-ლამა ფეხმორთხმული განიერ სკამზედ იჯდა ფანჯარასთან. წინ გრძელი დურბინდი დაედო. თაში-ლამას ეცვა ყვითელი, ოქრომკედით მორთული ქულაჯა. სვენს გაუღიმა და ანიშნა თავის მსახურებს მოერთმიათ სტუმრისათვის სკამი, მაგიდა და ფინჯნით ჩაი.

გაიმართა საუბარი. თაში-ლამა ეკითხებოდა სვენს ევროპის, ჩინეთის, იაპონეთის, ინდოეთის ამბებს, ემუსაიფებოდა ლორდ კიტჩენერის შესახებ და სხ., როდესაც თაში-ლამას უნდოდა სმენისათვის საიდუმლო რამ ეთქვა, თავის წვრილ თვალებს ოდნავ მოჭუტავდა და მამანვე ყველა ბერები სწრაფად გაიხვეტებოდენ ოთახიდან, რომ ვერ გაეგოთ საიდუმლო. თაში-ლამას მთავარ საიდუმლოს ის შეადგენდა, რომ მან სთხოვა სვენს არავისთვის გაემხილა თავისი ჩიგატსეში და აქაურ მონასტერში მოსვლის ამბავი.

– თუ ჩინეთში გაიგეს, რომ თქვენ აქ შემოგიშვით, მე ამას არ მაპატიებენ, – ამბობდა თაში-ლამა.

სვენი სამ საათ-ნახევარს ესაუბრა თაში-ლამას და მისგან ბევრი საყურადღებო რამ შეიტყო.

თურმე თაში-ლამას ტიბეტში იმიტომ სცემენ თავყანს, რომ იგი ქვეყნის მბრძანებელის – დალაი-ლამას მასწავ-

ლებლად ითვლება.

მოკვდება თუ არა თაში-ლამა, მაშინვე ტიბეტის ყველა კუთხეში დააგზავნიან შიკრიკებს, რომლებიც აგროვებენ ცნობებს იმის შესახებ, თუ სად და ვის დაებადა ბავში სწორედ იმ დღეს, იმ საათსა და იმავე წუთში, როდესაც თაში-ლამა გარდაიცვალა. ტიბეტელებს მტკიცედა სწამთ, რომ თაში-ლამას სული უთუოდ გადასახლდებოდა იმ ბავშვში, რომელიც მისი სიკვდილის დროს იშვა. ხშირად ასეთი ბავშვები ბევრია და მაშინ ჩიგატზეში მათ კენჭს უყრიან: უფროსი ლამა ოქროს ჯამში ჩაყრის პაწია ბარათებს, რომლებზედაც ბავშვთა სახელები წერია, შემდეგ

148

აურევს და თვალდახუჭული ერთერთ ბარათს ამოიღებს. ის ბავში, რომლის სახელიც ბარათს ამოკცევა, ითვლება თაში-ლამას მოადგილედ და მემკვიდრეთ.

გამომშვიდობების დროს თაში-ლაშამ სვეწს პაწია ბუდ-დას ქანდაკება აჩუქა. სამაგიეროდ სვენმა მას მოვერცხლილი ხანჯალი მიუძღვნა. მაგრამ როდესაც თაში-ლავამ სვენს დიდძალი ბრინჯი, ფქვილი, ქერი და ხილეული მისცა, სვენმა ვერაფერი ვეღარ აჩუქა სტუმართმოყვარე ტიბეტის მეუფეს.

*

* *

4.864 მეტრის სიმაღლეზე ოკეანის დონიდან სვენმა მიაგნო მდინარე ბრაჰმაპუტრას სათავეს, რომელიც ჯერ არც ერთ მოგზაურს არ ენახა.

შემდეგ მან თავისი ქარავანი მ ა ნ ა ს ა რ ო ვ ა რ ი ს ტ ბ ა ს თ ა ნ მ ი ი ყ ვ ა ნ ა.

ბრაჰმას მოძღვრების მიმდევართა შორის მანასარო-

ვარი უწმინდეს ადგილად ითვლება. ისინი ამბობენ:

„ვინც მანასაროვარის წყალში ამოევლება, იგი მოხვდება ბრამას სამოთხეში; ვინც მანასაროვარის ტბიდან თუნდაც ერთ წვეთ წყალს დალევს, ყველა ცოდვებისაგან განიტვირთება. ჰიმალაის ვერც ერთი მთა ვერ შეედრება, ვინაიდან ჰიმალაის მთებშია მანასაროვარი. როგორც გარიჟრაჟის ბრწყინვა გააშრობს ხოლმე დილის ცვარნამს, ისევე კაცობრიობის ცოდვასაც გააქარწყლებს ჰიმალაის მწვერვალების ხილვა“...

„უნდა გამოვტყდე – წერს თავის დღიურში სვენ ჰედინი, – რომ ამ ტბის უწმინდეს ნაპირებს მე იმ მიზნით კი არ მივუახლოვდი, რომ მისი წყლიდან პირდაპირ ბრამას სამოთხეში თავი ამომეყო, ან შიგ ჩემი ცოდვები ჩამეყარა – ჩემი მიზანი გაცილებით უფრო უბრალო იყო:

149

ტბის ჰიდროლოგიური შესწავლა. ეს არის მსოფლიოს ერთ-ერთი უმაღლესი ტბა, რომელიც ზღვის დონიდან 6.400 მეტრის სიმაღლეზე მდებარეობს“.

როდესაც სვენნი, შუქურ-ალი და რაჰიმ-ალი პატარა ნავით მანასაროვარში შეცურდენ, ტიბეტელებმა ვაი-ვუი ატეხეს:

– ნუ მიდიხართ, წყლის ღმერთი ჩაგითრევთ. წახვალთ და უკან კი ვეღარ დაბრუნდებით!

მაგრამ სვენმა ტიბეტელების მუქარას ყურადღება არც კი მიაქცია.

ათი დღის განმავლობაში სამივენი ტბაზე დაცურავდენ, ხანდახან ნაპირს მიადგებოდენ და იხვებზე ნადირობდენ.

ერთგან ნავმა ტიბეტელთა მონასტერს გაუარა. სახ-

ლის ბანზე ერთი ლამა იდგა და ბუკს აყვირებდა. ნაპირზე მლოცველები ბანაობდნ და პეშვებით ტანზე წყალს ისხავდნ.

სულ, მანასაროვარის გარშემო რვა მონასტერი დგას. თავდაპირველად ლამებმა არ იცოდნ, რომ ნავში ევროპელი მოგზაური იჯდა და ავდრიან დღეებში ეპატიჟებოდნ თავისთან, მაგრამ ბოლოსდა ბოლოს აქამდისაც მოაღწია ხმებმა კანონის დამრღვევი უცხოელის შესახებ.

სვენს დევნა დაუწყეს. ნაპირზე ღამისთევის დროს მოგზაურებს ხშირად შემოესმოდათ ხოლმე ცხენების თქარა-თქური. სვენი მაშინვე ნავში ჩაჯდებოდა და ტბაში შეცურდებოდა, ხოლო ტიბეტელები, რომლებსაც ლჰასიდან თავხედი უცხოელის დაპატიმრების ბრძანება მოსვლიდათ, შუქურ-ალის და რაჰიმ-ბაის მიადგებოდნ.

– სად არის თეთრი ბატონი? – ეკითხებოდნ მათ.

– საიდან უნდა ვიცოდეთ ესა? სადმე ტბაზე იქნება. თუ შეგიძლიათ – დაიჭირეთ! – უპასუხებდნ სვენის თანამგზავრები.

150

2 სექტემბერს სამივენი მივიდნ ერთი მთის ძირში, რომელსაც „ყინულოვანი ალმასი“ (კანგ-რინპოტჩი) ეწოდება“.

გულუბრყვილო ხალხს მტკიცედა სჯერა, რომ კანგ-რინპოტჩის მწვერვალზე სამოთხეა გადაშლილი და ამიტომ დიად ყინულოვან მწვერვალს ისევე აღმერთებენ, როგორც მანასაროვარის წმიდათა წმიდას. მიღებული ჩვეულების თანახმად მლოცველები გარს უვლიან კანგ-რინპოტჩის მასივს შემდეგნაირად: წვებიან მიწაზე მთელი ტანით, ხელით დანიშნავენ იმ ადგილს, სადაც თავი აქვთ

დადებული, ადგებიან და ისევ დაწვებიან იმნაირად, რომ თავის ადგილას ფეხები მოხვდეს. ცხადია, რომ ასეთ სიარულს ბევრი დრო უნდება და მლოცველები 20 დღეში ძლივს ასწრობენ მთის ირგვლივ შემოვლას.

სექტემბერში ჰედინი მთავარ ბანაკში დაბრუნდა, სადაც მალე მოვიდა მისი ქარავანი, დატვირთული სანოვაციით, კარავებით, ვერცხლის ფულით, წერილებითა და გაზეთებით.

გაზეთებიდან სვენმა ამოიკითხა ცნობა რუსეთისა და ინგლისის შორის დადებული ხელშეკრულების შესახებ. ამ ხელშეკრულების თანახმად რუსეთი და ინგლისი მოვალენი იყვნენ სამი წლის განმავლობაში არც ერთი სამეცნიერო ექსპედიციისათვის არ მიეცათ ტიბეტში მოგზაურობის ნებართვა. ასეთსავე ვალდებულებას ჩინეთიც კისრულობდა.

„აქამდე ჩემს წინააღმდეგ იყვნენ: ინგლისი, ინდოეთი ჩინეთი და ტიბეტი, – სწერს სვენ ჰედინი თავის დღიურში, – ეხლა კი მათ მიემხროთ რუსეთიც. მიუხედავად ამისა მე მაინც განვაგრძობ გზას, მე არ მაბრკოლებს არავითარი სიძნელე“.

ამის შემდეგ სვენმა თავისი მეგობრის – ტ უ ლ ა მ რ ა დ -
ო ი ს დახმარებით ახალი ექსპედიცია მოამზადა, რომელ-

151

შიც შედიოდა 19 კაცი, 19 ცხენი, 21 ჯორი და ორი ძაღლი. სვენმა მექარავნეებს უთხრა, რომ იგი ქალაქ ხოტანში მიემგზავრება, სინამდვილეში კი მას განზრახული ჰქონდა ყარა-ყორუმის გზაზე გასულიყო და იქიდან ტიბეტის გამოუკვლეველ კუთხეებსა სწვეოდა.

გზა მეტად ძნელი გამოდგა და ვინაიდან უკვე დეკემ-

ბერი დადგა, ხოლო ტემპერატურამ – 23⁰-ამდე დაიწია, ამიტომაც სვენის ქარავანმა ბერი ხიფათი და გაჭირვება განიცადა.

„გზა თურანისა, ინდოეთისა და ყაშმირის შორის სამართლიანად ითვლება უძნელეს გზად დედამიწის ზურგზე, – სწერს ჰედინი. სანამ ბულაყს მივიდოდით, დაგვეხოცა 20 ცხენი და 63 ჯორი.

მალე ქარავანს ქერი გამოეღია. ექსპედიცია მიადგა ისეთ ვიწრო ხეობას, რომ შიგ კატაც ძლივს გაძვრებოდა. სვენმა უკან გამოაბრუნა ქარავანი და სხვა გზის ძებნას შეუდგა.

ყინვამ – 38⁰-ს მიაღწია. 25 ცხვირიდან ქარავანში 12-ილა დარჩა ცოცხალი: დანარჩენი სიცივემ დალუპა. მექარავნეები ცუდ გუნებაზე დადგენ და ღამ-ღამობით გულსაკლავი ხმით მღეროდენ. აბდულ-ქერიმი წამდაუწუმ მოდიოდა სვენთან და მოახსენებდა:

- ჯორი დავარდა...
- ცხვარი მოკვდა...
- ცხენი ვეღარ მოდის.

საუბედუროდ მექარავნეებს გზაში სულ არ შეხვედრიათ დასახლებული ადგილები, რომ ქერი შეეძინათ.

სვენმა, აბდულ-ქერიმმა, ღულამმა და კუტუსმა ითათბირეს და გადასწყვიტეს: ვინიცობაა მეჯოგეებს შეხვედნენ, აბდულ-ქერიმი თავის თავს ქარავანის პატრონად გამოაცხადებს, ხოლო სვენს – თავის მსახურად.

152

მაგრამ დიდხანს იხეტიალეს მთებში, სანამ ადამიანებს შეხვედებოდენ. პირუტყვები ბუზივით იხოცებოდენ და ბარგი ნაწილობრივ უკვე მექარავნეებს ზურგით მიქონდათ.

ერთ დღეს, როდესაც ქარიშხალი თოვლის კორიანტელს ატრიალებდა, თოვლზე კაცის კვალი შენიშნეს. სვენმა, კუტუსმა და ლულამმა ერთმანეთს ხელები ჩასჭიდეს, რომ ქარბუქში არ დაკარგულიყვენ და კვალს გაჰყვენ. მოულოდნელად ორ ქოხს წააწყდენ. ერთ მათგანში თურმე ექიმბაში ლამა ცხოვრობდა, რომელმაც მიჰყიდა სვენს ბრინჯი ქერი, თამბაქო, ორი თხა და ხუთი ცხვარი. მანვე აცნობა სვენს, რომ ამ კუთხის მმართველი ხვალ უნდა მოვიდეს შინ.

სვენმა სახე მიხაკისფერი საღებავით შეიღება, და ტანზე მწყემსის დაფლეთილი სამოსელი ჩაიცვა, რომ ადგილობრივ უფროსს ვერ ეცნო იგი. მეორე დღეს სვენი ცხვრების ფარას მოუდგა, რათა ტიბეტელებს მართლა მწყემსი გონებოდათ. სვენი ცდილობდა მიეზამა ტიბეტელი მწყემსებისათვის, ბევრს უსტვენდა და უყვიროდა ცხვრებს, მაგრამ პირუტყვები მას არავითარ ყურადღებას არ აქცევდენ და თავის ნებაზე დასეირნობდენ.

ტიბეტელების უფროსსა და ცხენით მიმავალ აბდულქერიმს შორის (აბდულ-ქერიმი ღირსეულად ასრულებდა ქარავენის უფროსის როლს) გაიბა ასეთი საუბარი:

ტიბეტელი: – რამდენი კაცი ხართ?

– ცამეტი.

– რამდენი თოფი გაქვთ?

– ხუთი.

– მერე სად არის თქვენი ევროპელი უფროსი?

– ევროპელებს აქ ზამთარში რა უნდათ? ჩვენ მატყლის გამყიდველები ვართ და ლადაკიდან მოვდივართ.

– სტყუი!

მაშინ აბდულ-ქერიმი საპასუხო შეტევაზედ გადავიდა:

– თქვენ ვინ და ხართ?

– ნანგრონჩის მხარის უფროსი და მისი ამალა.

– ცხვრებსა ჰყიდით?

– მერე რამდენს იძლევიტ?

– ჯერ საქონელი გვიჩვენეთ.

საბოლოო შედეგად ექსპედიციამ ტიბეტელებისგან შეიძინა 6 ცხვარი და ერთი ნაგაზი „თაკარი“, რომელიც, თავისი სიავის მეოხებით, ბანაკის ერთგულ გუმბაგად იქცა. მის დასაბმელად მექარავნეები ჯერ საბანს გადააფარებდენ ხოლმე, დაასხდებოდენ ხუთ-ხუთნი ზემოდან, მოაბამდენ ჭაპანის სიმსხო თოკს და მერე საჩქაროდ მირბოდენ მისგან, ვინაიდან თვალსისხლიანი ქოფაკი მრისხანე ღრინვით ზედ ახტებოდა სუყველას.

ქარავანმა გზა განაგრძო. როგორც კი შეამჩნევდენ ტიბეტელებს, სვენი ცხენიდან ჩამოხტებოდა ხოლმე და ფეხდაფეხ მიერეკებოდა ცხვრებს, – ვითომც მწყემსი ყოფილიყვეს.

ერთს მინდორზე დადგმულ კარავში ბინად იდგა ლჰასელი ვაჭარი ტსონგ-პუნ-თაში, რომელიც მთელ ბონგმას პროვინციას აგურ-ჩაით ამარაგებდა.

სვენმა თავისი ბანაკი ვაჭრის ბინიდან საპატიო მანძილზე გაშალა და წინ აბდულ-ქერიმი მიგზავნა. აბდულ-ქერიმი მალე დაბრუნდა, თან მოიყვანა ბრინჯითა და ქერით დატვირთული ცხენი. მან აცნობა ჰედინს, რომ ტსონგ-პუნ-თაში საკმაოდ ზრდილობიანი კაცი ჩანს და აბდულ-ქერიმი დაპირდა მას კოჭლი ცხენის საჩუქრად მიძღვნას.

სამწუხაროდ, აბდულ-ქერიმის მოსვლამდის ილაჯ-გაწყვიტილ კოჭლ ცხენს ტყვიით სიცოცხლე მოუსწრაფეს.

მეორე დილას ტსონგ-პუნ-თაში სვენის ბანაკში მოვარდა და დავი-დარაბა ატეხა:

154

– სად არის, აბა! ცხენს რომ დამპირდით, მომეცით ჩემი ცხენი.

მუქართა და ლანძღვით ვაჭარი აბდულ-ქერიმის კარავში შევარდა, თითქოს იქ შეეძლო ცხენის მოძებნა. სვენი სასწრაფოდ შეძვრა თავის კარავში და სახე ყავისფერი საღებავით მოითხუპნა. სვენის კარვის მრისხანე ქოფაკი თაკარი იჯდა და მოადგა თუ არა ტიბეტელი კარავს, ღრენით მივარდა.

აბდულ-ქერიმი მიხვდა, რომ ტიბეტელს შეეძლო ეცნო სვენ ჰედინი და ამიტომაც დაიყვირა:

– კუტუს, წადი, თან ხაჯი-ბაბა წაიყვანე და მოძებნეთ ის ოხერი ცხენი.

ხაჯი-ბაბა – ეს იყო თვით სვენი.

ტიბეტელმა მასზედ მიუთითა:

– ეს ვილა არის?

– ხაჯი-ბაბა, ჩვენი მწყემსი, – არხეინად მიუგო აბდულ-ქერიმმა.

კუტუსმა და სვენმა მარდად მოუსვეს მთებისკენ და იქიდან ბანაკს თვალს ადევნებდენ მანამდის, სანამ ტსონგ-პუნ-თაშის არ მობეზრდა ყვირილი და არ წავიდა შინ.

ღამე სვენმა ბანაკი აშალა და ქარავანთან ერთად ჩუმად გაეპარა ტიბეტელებს.

აქედან სვენმა გადაჰკვეთა კიდეც ერთი „თეთრი ლ-აქა“ და შეადგინა მისი რუკა. ერთხელ, მოულოდნელად მოგზაურთა ბანაკს ეწვია ცხენოსან ტიბეტელთა რაზმი. მათი ბელადი მოითხოვდა სვენის გამომჟღავნებას და მე-

ქარავნებს სიკვდილით ემუქრებოდა.

ტიბეტელები, როგორცა სჩანდა, არ ხუმრობდნ და ამიტომ სვენმა გადასწყვიტა გაემხილა თავისი ვინაობა. იგი წარუდგა გაოცებულ ტიბეტელებს და აცნობა:

155

– მე გახლავართ საჰიბი*) ჰედინი. რა გნებავთ, რას მიპირებთ?

და შესთავაზა მათ საუცხოვო ეგვიპტური ჰაპიროსი. ყველამ გააბოლა.

შემდეგ ერთერთმა ტიბეტელმა ამოიღო მხარის მართველისაგან მიღებული წერილი, რომელშიაც ნაბრძანები იყო ჰედონისათვის ჩაკეტათ აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი გზები.

ტიბეტელებმა გააცილეს სვენი ქალაქ სემოკუმდე. სვენმა ჩამოირეცხა სახეზე წასმული საღებავი და თავისუფლად ამოისუნთა, ვინაიდან ეხლა უკვე აღარ ესაჭიროებოდა კარავში მალვა.

„25 აპრილს მოვედით სემოკუს, – სწერია ჰედინის დღიურში – მართლაც ტუსაღივით მივყავდით: სამი ტიბეტელი მარჯვნიდან მომიდვა, სამიც მარცხნიდან.

მართველი დორჩე-ტსუანი სააღლუმოდ იყო გამოწყობილი ჩვენს შესახვედრად: მას ეცვა ჩინური აბრეშუმის ქულაჯა და ხავერდის ჩექმები. ყურებში საყურეები გაეყარა, თითებზე კი ბეჭდები უბრწყინავდა. წვრილი ნაწნავი ბაწარივით ზურგზე ეკიდა. მივედი თუ არა, გამიღიმა:

– იმედი მაქვს, რომ მოგზაურობით კმაყოფილი ბრძანდებით?

– გმადლობთ. მხოლოდ, ცოტა არ იყოს, ციოდა.

– გასულ წელს ჩვენ გაგაძვევით აქედან. რატომ დაბრუნდით ისევ?

– იმიტომ, რომ თქვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ არის ისეთი ადგილები, რომლებიც მე არ შემისწავლია.

– მე ჩემს მთავრობას ვაცნობე თქვენი აქ ყოფნა და მიბრძანეს დაგაბრუნოთ თქვენ ჩრდილოეთისაკენ.

*) საჰიბი – ბატონი.

156

ჩემ მიერ გამოვლილი გზიდან აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მხარეზე მდებარეობდა საიდუმლოებით აღსავსე „თეთრი ლაქები“. მე განვიზრახე მათი გამოკვლევა, რომ ამით დამემთავრებინა ჩემი მუშაობა და რუკაზე გამომეჩაზა სრულიად ახალი ადგილები. მაგრამ ამის მოსახერხებლად საჭირო იყო მოხერხება და დიპლომატია; წინააღმდეგ შემთხვევაში ტიბეტელები ჩამიკეტავდნენ ამ ადგილის ჭისკარს.

და მე გულუბრყვილოდ განვაცხადე:

– მე მსურს გადავიდე ინდოეთში იანგტსეს გზით.

– ეს არ შეიძლება! თქვენ უნდა დაბრუნდეთ ჩრდილოეთისაკენ იმავე გზით, რომლითაც მოხვედით.

– არც ეს შეიძლება, – ვუთხარი მე. – მე არასოდეს არ დავბრუნებულვარ ჩემი ნაკვალევით. ჩვენს ქვეყანაში ეს აკრძალულია.

– უცნაური წესები ყოფილა თქვენს ქვეყანაში. მაშ რომელ გზას ამოირჩევთ?

– იმ უღელტეხილს, რომელიც სამიე-ლას აღმოსავლეთით არის და იქიდან პერინამ-ტზოზე გავლით – დასავლეთისაკენ.

– შეუძლებელია! მოითმინეთ, შეიძლება მოვრიგდეთ. გსურთ ჩემთან ერთად გაემგზავროთ კომბა-ძენამის მართველთან?

– საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს.

მაგრამ, სანამ კომბა-ძენაში გავემგზავრებოდით, მე ტიბეტელების თანხმობით გავაგზავნე შიკრიკი, რომელმაც წაიღო ბარათი ძონ-ჩას (ტიბეტის სამხრეთ საზღვართან). ამ ბარათით მე ვთხოვდი ერთ ჩემს ნაცნობ ვაჭარს გამოემგზავნა ჩემთვის ნამდვილი ტიბეტური ტანსაცმელი, გაკეთებული წითელი და მკვრივი მასალისაგან, ჩინური ფაფახი, ჩინური აბრეშუმის ჩექმები და აგრეთვე ხმალი

157

ვერცხლის ქარქაშით და ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი ტარით.

მივიღე რა ეს საგნები, მე შევიმოსე, დავიკიდე ძვირფასი ხმალი და ამნაირად წარვუდექი ტიბეტელებს. გარდა ამისა, მაგიდაზე დავყარე ბლომად ვერცხლის ფული. ტიბეტელები გაოცებით თავებს აკანტურებდნენ და თვლებს აცეცებდნენ. დავრწმუნდი რა ჩემ მიერ მოხდენილ შთაბეჭდილებაში. მე მივეცი მათ კონკრეტული წინადადება:

– ჩვენ გავიყოფით ორ ნაწილად: მთავარი ქარავანი აბდულ-ქერიმის წინამძღოლობით წავა სამიე-ლას უღელტეხილზე, მე კი მცირე ქარავანით გავემართები აღმოსავლეთისაკენ. შევხვდებით ერთმანეთს ბუტ-ტსანგ-ტსანგპოში. თქვენ მომცემთ მცველებათ ათ კაცს. თითოეულ მათგანს დღეში 2 რუპიას მივცემ გასამრჯელოდ. რა თქმა უნდა, მე განგებ არ დავიგრძელებ გზას, ვინაიდან დღიური ხელფასის დროს ეს საზარალოა ჩემთვის.

ჩემი წინადადება მიღებულ იქნა. მცველების რაზმს, რომელიც მე უნდა გამომყოლოდა, ხელმძღვანელობდა ვინმე ნიმა-თაში, ხოლო ეტიკად წამოვიდა პანჩორი – გაიძვერა და მოქნილი ბერი-კაცი.

6 მაისს ჩვენი გზები გაიყარა. აბდულ-ქერიმი და 6 მექარავნე სამიე-ლაზე წავიდენ, მე კი ხუთ მექარავნესთან და მცველებთან ერთად სხვა გზას გავყევი. ვისულელე და აბდულ-ქერიმს გავატანე ჩანთა, რომელშიც შენახული მქონდა 2500 რუპია (ფული).

ჩემს მცველებს და მათ შორის ნიმა-თაშისაც ძალიან ეშინოდათ ყაჩაღებისა. რაც უფრო შორს მივდიოდით, მით უფრო მწვავედებოდა მათი ძრწოლა. როგორც კი შორს მხედარს შენიშნავდენ, ალიაქოთს ასტეხავდენ ხოლმე და მიამბობდენ ყაჩაღების შესახებ საშინელ ამბებს. მე 158

ძალიან გამიხარდა, როდესაც ჩემს გმირ მცველებს თავი დავაღწიე. ჩვენ გავშორდით მათ 5 ივნისს. ეხლა საჭირო იყო შევხვედროდი აბდულ-ქერიმს, მაგრამ იგი უგზო-უკვლოდ ჩაიყლაპა და გზაში შემხვედრ მეჯოგეებიდან არავის არ გაეგო მისი ამბავი.

მდინარე პედან-გსანპოს მოყოლებით მივაღწიეთ შოვოტხეს ტბას.

ეს იყო ახალი აღმოჩენა. მოელვარე, ფირუზივით ლურჯი ტბა წითელ და იისფერ მთების შორის მომწყვდეულიყო... ცის ტატნობზე ამართულიყო სურლას მოელვარე თოვლიანი ქედი, თეთრი გოდორის მსგავსი კონცხებით დამშვენებული. მე ვიყავ პირველი „თეთრი ადამიანი“, რომელიც ამ განსაცვიფრებელ სამყაროში მოხვდა. იქნება უახლოეს ხანებში მრავალრიცხოვანმა ექსპედიცი-

ებმა თავისი მარშრუტებით გადასერონ ტრანს-ჰიმალაის მთები და დარწმუნდენ, რომ ოროგრაფიის და გეოლოგიის მხრივ ეს ქვეყანა დედამიწის უშესანიშნავესი კუთხეა. ერთი საუკუნის შემდეგ ტრანს-ჰიმალაი ალპებივით გამოკვლეული და ცნობილი იქნება!

დადგა ივნისი, აბდულ-ქერიმისა კი არაფერი ისმოდა. დავიბანაკეთ სელიპუკში. ჩვენს მახლობლად ვიდგა ქარავანი, რომლის პატრონი მიემგზავრებოდა კანგ-რინპოტჩისადმი თავყვანსაცემად.

ამ დროს მე ფულიდან 40 რუპია ღა დამრჩენოდა. აბდულ-ქერიმი ჩემს სალაროსთან ერთად გაჰქრა, ხოლო მე ინდოეთში მისასვლელად ბლომად ფული მჭირდებოდა. ჩვენს მეზობელს – კანგ-რინპოტჩისკენ მიმავალ ვაჭარს წინადადება მივეცი შეეძინა ჩემი შვედური თოფი. მაგრამ მან მხოლოდ 10 რუპია შემომამძლია, მე კი თოფს 300-ზე ნაკლებად ვერ გავყიდდი. ასევე უშედეგოდ ვცადე მიმეყიდა ტიბეტელისათვის ჩემი ოქროს საათი. ვაჭ-

159

რისათვის სულ ერთი იყო დილის 6 საათია, თუ 9, დროს კი მზით გებულობდა.

ჩემი ნივთიერი მდგომარეობა ეხლაც ისეთი იყო, როგორც დიდი ხნის წინად, როდესაც მე გლახაკივით მივედი ქერმან-შაჰში.

ივნისის მიწურული იყო, როდესაც ერთხელ, საღამოზე, მე უცბად შევამჩნიე შორს მომავალი 4 კაცი. მათ ოთხი ჯორი მოყვებოდა. დურბინდს ხელი ვტაცე, გავიხედე და სიხარულით ცეკვა დავიწყე: ვიცანი აბდულ-ქერიმი. როგორც გამოირკვა, საწყალს ყაჩაღები დაეცენ, წაართვეს ცხენი და ჯორი. გარდა ამისა, ორი მექარავ-

ნე დაავადმყოფდა და გზაში ჩამორჩა. ერთის სიტყვით, აბდულ-ქერიმის დაგვიანებას მრავალი მიზეზი აღმოაჩნდა და მე აღარ გავუჯავრდი მას, როგორც აქამდე ვაპირებდი. ჩემი ფული მან უკლებლად ჩამაბარა.

ივლისის შუა რიცხვებში ჩემი ქარავანი მთავარ ბანაკს მივაყენე თოქშენში.

საბოლოო ანგარიშში მე რვაჯერ გადავკვეთე ტრანსნიმალაი და ისიც სულ სხვა და სხვა უღელტეხილებით. უზარმაზარი სივრცე, რომელზედაც მოჩანდა წარწერა: 3 „Unexplored“ ეხლა რუქაზე დახაზულიც და შესწავლილიც გახდა. უცნობი მხარე დაპყრობილია!

თოქშონში ახალი ქარავანი შევადგინე და მოვემზადე ინდოეთში გასამგზავრებლად.

ჩვენ მანასაროვარის ტბას ჩრდილოეთიდან გავუარეთ და მივალწიეთ მდინარე სეტლეჯს. ამ აქაფებულ მგრგვინავ ნაკადზე გადებული იყო ბოგირი, რომელიც რამდენიმე ხისაგან შედგებოდა. ხეების ქვეშ მიექანებოდა მრისხანე სეტლეჯი. მექარავნებმა აქ ცხენებს ბარგი მოხსნეს და ზურგით გადაზიდეს გაღმა, შემდეგ ცხენები გადაიყვანეს. ჯერი მოდგა ჩემს ცხენზე – „თეთრ თოვლაზე-
160

დაც“. ჩახედა თუ არა აქაფებულ წყალს, „თეთრთოვლამ“ მთელი სხეულით ცახცახი იწყო, გამოჰგლიჯა სადავე და ხიდის შუა ნაწილიდან მდინარეში ისკუპა. „დაიღუპა საბრალო ცხენი!“ – გამიელვა თავში. მაგრამ „თეთრთოვლამ“ მაშინვე ამოჰყო თავი წყლიდან და არხინად გამოსცურა ნაპირზე, სადაც ბალახის წიწვნა დაიწყო, თითქოს თავს არაფერი გადახდომოდეს.

ამნაირივე წესით გადავდიოდით ყველა მდინარეზე,

რომლებიც კლდეებით შემოზღუდულ ხეობებში მოქრიან.

შიპკი-ლიას უღელტეხილზე გადავიარეთ ტიბეტისა და ინდოეთის საზღვარი. აქ ჩვენ უკანასკნელად ვიდექით ზღვის დონიდან 4.700 მეტრის სიმაღლეზე. მე განგებ შევფერხდი და დიდხანს დავრჩი ქედის თხემზე, რათა უკანასკნელად შემეხედნა ტიბეტისათვის – ჩემი ტანჯვისა და გამარჯვების ქვეყნისათვის.

მალე მივადექით დიდ მდინარეს, რომელზედაც არავითარი ხიდი არ მოჩანდა. მხოლოდ კლდიდან კლდეზე გაჭიმული იყო მავთული. 1904 წელს ინგლისელებმა აქ ხის ხიდი ააგეს, რომელიც რამდენიმე თვის შემდეგ წყალმა მოიტაცა. მას აქეთ ჰკიდია აქ ტელეგრაფის მავთული. ჩვენმა ეტიკმა შეხედა მავთულს, საიდანღაც ამოიღო სქელი თოკი, გააკეთა მისგან მარყუში, გამოაბა მავთულს და ამ უხერხულ საჯდომში მოკალათებული გაჰყვა მავთულს. რამდენიმე წუთის შემდეგ მან გაღმა ამოყო თავი.

ეტიკმა ხელის დაქნევით სალამი გვიძღვნა, გაიქცა საჩქაროდ სოფელ „პოლ“-ში და იქიდან რამდენიმე ადგილობრივი მთიელი მოიყვანა. მოათრიეს ხის „აკვანი“, რომელიც მიდი-მოდიოდა მავთულზე თოკის საშუალებით. დიდის გაჭირვებითა და ვაი-ვაგლახით გადავათრიეთ ცხენები, ჯორები და ბარგი. შემდეგ გადიყვანეს „თაკარი“ და ბო-

161

ლოს – მეც. ცისა და დედამიწის შორის ჩამოკიდებულის მდგომარეობა არაა სანატრელი – 35 მეტრი თითქოს მთელი საუკუნე გრძელდება.

პოლდან ვეშვებოდით სულ ქვევით და ქვევით, ხეობებში. სწრაფად მატულობდა სითბო და ცივი ტიბეტის

შვილი – თაკარი თავისი სქელი ბალნის გამო სიცხით იტან-
ჯებოდა. გრძელ ენა გადმოგდებული, ხეების ქვეშ ჩრდილს
ემებდა და ჭყუმპალაობდა ყველა ღელეებში. ჩემის აზ-
რით, მას ენატრებოდა ტიბეტის ქარბუქი და ყინვარები.
ბოლოს და ბოლოს, მან სიცხეს ვერ გაუძლო და გაგვექ-
ცა – ალბად ისევ პოოში დაბრუნდა.

სექტემბერში მივაღწიეთ სიმპლუს.

ოთახის ფანჯრიდან მე ხშირად შევხედავდი ხოლმე
ჰიმალაის. ჩემი საყვარელი ტიბეტი მის უკან გადაშლი-
ლა. აღკრძალული ქვეყნის კარი კვლავ ჩამეკეტა".

ვის ემსახურება სვენ ჰედინი?

სვენ ჰედინი, როგორც დაუღალავი მკვლევარი და გა-
ბედული მოგზაური, უეჭველად პატივისცემისა და მიბა-
ძვის ღირსია. ჩვენს ქვეყანაში, სადაც შენდება ახალი ცხოვ-
რება, ჰედინის გმირობა გულწრფელ აღტაცებას და თა-
ნაგრძნობას იწვევს.

მაგრამ შესცდება ის, ვინც სვენ ჰედინის მოგზაურო-
ბებში მხოლოდ გმირობას და უანგარო მეცნიერულ შრო-
მას დაინახავს. ამ მოგზაურობათა პოლიტიკური სარჩუ-
ლი ჩვენთვის მტრულ მოვლენას წარმოადგენს და ჰედი-
ნის შეფასებას ჩვენ მიერ განსაკუთრებულ ელფერს აძ-
ლევს.

სვენ ჰედინის ექსპედიციები დიდძალ თანხებს მოით-
ხოვდენ. საიდან იშოვიდა ამ თანხებს მარტოხელი მეც-

ნიერი, თუ კი იგი არ დააინტერესებდა თავისი მოგზაუ-

რობებით შვედეთის გაბატონებულ და შეძლებულ კლასებს?

მართლაც ჩვენ ვხედავთ, რომ ჰედინს ეხმარებოდენ შვედეთის მსხვილი კაპიტალისტები და თვით ოსკარ-მეფე, რომელმაც ჰედინს თავადობის ხარისხი უბოძა. ბურჟუაზიულ წრეებს აინტერესებდათ აზიის უზარმაზარი სივრცე, როგორც ნედლეულის წყარო და საქონლის გასასაღებელი ბაზარი. ამიტომაც ისინი ამარაგებდენ აზიის მკვლევარს ფულადი სახსრებით. ამიტომაც ეჯავრებათ სვენ ჰედინის სახელი ინგლისის იმპერიალისტებს და ტიბეტის სასულიერო წოდებას, რომლებიც შვედეთის კაპიტალის სახით მძლავრ მეტოქეს ხედავენ.

სვენ ჰედინი აზიის შესწავლას დღემდე განაგრძობს. იგი უკვე მოხუცია – დაახლოებით 70 წლისა, მაგრამ თავის სამეცნიერო მუშაობას არც ეხლა დალატობს. რა თქმა უნდა, სვენ ჰედინის თანამედროვე ექსპედიციები ძირითადად განსხვავდება იმ მოგზაურობებისაგან, როდესაც შვედელი მოგზაური თურანელებისა და მონღოლების თანხლებით ჩუმად დაძრწოდა საქარავნო გზებზე და იძულებული იყო მეცხვარის როლი შეესრულებინა.

ჰედინის უკანასკნელი ექსპედიცია, რომელიც ბეიპინიდან 1933 წლის შემოდგომაზე გაემგზავრა, მიზნად ისახავდა ჩინური თურანის გამოკვლევას. ერთერთ პრობლემად ექსპედიციამ, შემდგარმა მრავალი სამეცნიერო თანამშრომლებისაგან, მიიჩნია მომავალი ტრანს-აზიური საავტომობილო გზის მიმართულების შესწავლა. ამ ექსპედიციაში სვენ ჰედინი სარგებლობს არა მარტო აქლემებით, არამედ ავტომობილებით და აეროპლანებითაც.

როგორც გაზეთებმა გვაცნობეს, გასულ ზამთარში

სვენ ჰედინი დატყვევებულ იქნა სინ-ცზიანში მოთარეშე რაზმების მიერ და შემდეგ ისევ განთავისუფლებული. რით დამთავრდება მისი უკანასკნელი ექსპედიცია – ამას უახლოესი მომავალი დაგვანახვებს.

163

ს ა რ ჩ ე ვ ი

წინასიტყვაობა – პროფ. გ. გებტმანი	3
წინასიტყვაობის მაგივრად	5
გეოგრაფიული რუკის ბიოგრაფია	8
მარკო პოლო	25
სვენ ჰედინი	81